

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ὑπὸ Η. ΤΑΙΝΕ¹

Α'

Περὶ τῆς φύσεως τοῦ τεχνουργήματος

Πᾶν τῆς τέχνης προϊόν δὲν εἶναι μεμονωμένον, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τι ὅλον ἢ σύστημα, ὅπερ ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν.

Εἶναι φανερόν καὶ στοιχειῶδες, ὅτι πᾶν τεχνουργημα, εἰκὼν, τραγωδία, ἔγαλμα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ συνόλου τῶν δημιουργημάτων τοῦ παραγωγόντος αὐτὰ τεχνίτου. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι τὰ ἔργα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ὁμοιάζουσιν ἀλλήλοις ὡς ὁμοθάλαμοι ἀδελφοί· διότι πᾶς τεχνίτης ἔχει χαρακτηριστῆρα ἴδιον, ἀποτυπούμενον ἐν ἅπασιν αὐτοῦ τοῖς ἔργοις. Ὁ μὲν ζωγράφος ἔχει τὸν χρωματισμὸν αὐτοῦ πλούσιον ἢ πενιχρόν, τοὺς προαιρετοὺς τύπους, εὐγενεῖς ἢ κοινοὺς, τὰ σχήματα αὐτοῦ, τρόπον ἴδιον συνθέσεως καὶ ἐκτελέσεως, τὰ σχέδια αὐτοῦ, καὶ ἴδιον ρυθμὸν καὶ χρωμάτων συνδυασμὸν· ὁ δὲ συγγραφεὺς τὰ πρόσωπα αὐτοῦ, βίαια ἢ ἡρεμα, πλοκὴν σύνθετον ἢ ἀπλήν, λύσεις τραγικὰς ἢ κωμικὰς, χαρακτηριστῆρα λόγου, περιόδους καὶ ἴδιον λεξικόν. Εἶναι δὲ τοσοῦτον ἀληθές τοῦτο, ὥστε εἰδήμων βλέπων ἔργον τι μὴ φέρον ὑπογραφὴν ἄξιον ὀπωσοῦν λόγου, δύναται σχεδὸν ἀσφαλῶς νὰ διαγνώσῃ ὑπὸ τίνος ἐγένετο τεχνίτου· ἐὰν δ' ἔχη καὶ πείρακν πολλήν καὶ λεπτήν τὴν αἰσθησὴν δύναται νὰ εἴπῃ ἐν τίνι χρονικῷ σημείῳ τοῦ βίου τοῦ καλλιτέχνου καὶ ἐν τίνι περιόδῳ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐγένετο.

Ἄλλὰ πρὸς τούτοις αὐτὸς ὁ τεχνίτης ἐξεταζόμενος μετὰ τῶν ἔργων, ἅπερ παρήγαγε, δὲν εἶναι μεμονωμένος, περιλαμβανόμενος καὶ οὗτος εἰς εὐρύτερον ἑαυτοῦ σύνολον, τὴν σχολὴν, ἢ τὴν οἰκογένειαν τῶν συγχρόνων καὶ ὁμοφύλων καλλιτεχνῶν. Περὶ τὸν Σαίκσπηρ, ὡς ἐν παραδείγματι, ὅστις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἐπίγειον θαῦμα, ἢ ἀερόλιθος οὐρανόθεν καταπεσὼν, εὐρηταὶ δωδεκάς δραματικῶν ἐξόχων, οἱ Webster, Ford, Massinger, Marlowe, Ben Jonson, Flechter καὶ Beaumont, ἅπαντες τὸν αὐτὸν ἔχοντες χαρακτηριστῆρα λόγου καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πνεύματι γράψαντες. Τὸ θέατρον αὐτῶν τοὺς αὐτοὺς ἔχει χαρακτηριστῆρα, τὰ αὐτὰ βίαια καὶ φοβερὰ πρόσωπα, τὰς αὐτὰς φονικὰς καὶ ἀπρασδοκῆτους λύσεις, τὰ αὐτὰ αἰφνίδια καὶ ἀχαλίνωτα πάθη, τὸν αὐτὸν ἄτακτον,

¹ Τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆος δημοσιεuthήσονται κατὰ σειρὰν ἅπαντα τὰ περὶ τέχνης συγγράμματα. Ἐν ἰδιαίτερω τεύχει ἐδημοσιεuthήσῃ ἡ Φιλοσοφία τῆς Τέχνης ἐν Ἑλλάδι.

παράδοξον, υπερβολικόν και λαμπρόν χαρακτηῖρα λόγου, τὸ αὐτὸ λεπτόν και ποιητικὸν αἰσθημα τῶν φυσικῶν καλλονῶν, τοὺς αὐτοὺς ἄβροὺς και σφόδρα ἔρωτικούς γυναικίους τύπους. — Ὡσαύτως δὲ ὁ Rubens φαίνεται πρόσωπον μοναδικόν, ἄνευ προδρόμου και διαδόχων. Ἄλλ' ὁ εἰς Βελγικὴν μεταβαίων και ἐπισκεπτόμενος τὰς ἐκκλησίας τῆς Γάνδης, τῶν Βρυξελλῶν, τῆς Βρύγης ἢ τῆς Ἀνβέρσης δύναται νὰ ἴδῃ ὅμιλον ζωγράφων τὰς αὐτὰς ἔχόντων ἀρετάς· τὸν θεωρηθέντα ἐφάμιλλον αὐτῶ Crayer, τὸν Seghers, τὸν Van Oost, τὸν Everdingen, τὸν Van Thulden, τὸν Guellin, τὸν Hondthorst τοὺς γνωστοὺς Jordaens, Van Dyck, οἵτινες συνέλαβον ἅπαντες τὴν γραφικὴν ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι και ἀείποτε διετήρησαν τύπον οἰκογενειακόν. Ὡς ὁ Rubens, ἠρέσκοντο οὗτοι νὰ ζωγραφῶσι τὸ ἀνθηρὸν και ὑγιὲς δέρμα, τὸν ἀφθονον και φρίσσοντα παλμόν τῆς ζωῆς, τὴν αἰμόχρουν και εὐαίσθητον σάρκα, τοὺς πραγματικούς πολλὰς δὲ και κτηνώδεις τύπους, τὴν ὀρυμνὴν και νωχέλιαν τῆς ἐλευθέρως κινήσεως, τὰ στιλπνὰ και πολυτελῶς διαπεποικιλμένα ὑφάσματα, τὴν ἀνταύγειαν τῆς πορφύρας και μετάξης, τὰ κολπωτὰ και στροβιλούμενα παραπετάσματα. Νῦν ἅπαντας τοὺς συγχρόνους ἐπισκιάζει ὁ μέγας καλλιτέχνης διὰ τῆς δόξης αὐτοῦ· ἄλλ' ἵνα τις κατανοήσῃ αὐτόν, πρέπει νὰ συναγάγῃ περὶ αὐτοῦ τὴν δέσμην ταύτην τῶν πλεονεκτημάτων, ὧν εἶναι ἡ ὑψίστη ἔκφρασις και τὴν οἰκογενεῖαν τῶν καλλιτεχνῶν, ὧν εἶναι ὁ περιφανέστατος ἀντιπρόσωπος.

Ἄλλὰ και αὐτὴ τῶν καλλιτεχνῶν ἡ οἰκογένεια περιλαμβάνεται εἰς ἄλλο εὐρύτερον ἑαυτῆς σύνολον, τὸν περιστοιχίζοντα αὐτὴν κόσμον, οὗ ἀνάλωγος εἶναι ἡ φιλοτεχνία. Διότι ἡ τῶν ἠθῶν και τοῦ πνεύματος κατάστασις εἶναι ἡ αὐτὴ διὰ τε τὸ κοινὸν και τοὺς καλλιτέχνας, οἵτινες δὲν εἶναι ἄνθρωποι μεμονωμένοι. Τὴν φωνὴν αὐτῶν μόνην ἀκούομεν νῦν διὰ τῶν ἀφροστηκῶτων αἰώνων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν διέκτορον ταύτην φωνὴν, ἣτις μέχρις ἡμῶν ἐξικνεῖται, πλήττουσα τὰ ὦτα ἡμῶν, διακρίνομεν ὑπόκωφον ψιθυρισμὸν και οἶονε περιβομβοῦσαν τὴν στεντορείαν και πολλαπλὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, ἣτις ἔψαλλεν ἑναρμονίως περὶ αὐτῶν. Διὰ ταύτης τῆς ἀρμονίας ἐγένοντο μεγάλοι. Καὶ εὐλόγως. Ὁ Φειδίας, ὁ Ἴκτινος, οἱ ποιήσαντες τὸν Παρθενῶνα και τὸν Ὀλύμπιον Δία, ἦσαν ὡς πάντες οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἐλεύθεροι και ἔθνικοι, ἀνατραφέντες ἐν τῇ παλαιστρᾷ, παλαίσαντες, ἀσκηθέντες γυμνοὶ, δικασκούμενοι και ψηφοφοροῦντες ἐν τῇ ἀγορᾷ, τὰς αὐτὰς ἔχοντες ἔξεις, τὰ αὐτὰ συμφέροντα, τὰς αὐτὰς ἰδέας, τὰς αὐτὰς δοξασίας, ὁμόφυλοι, τῆς αὐτῆς τυχόντες ἀγωγῆς, ὁμόγλωσσοι, κατὰ τὰ οὐσιωδέστερα τοῦ βίου ὁμοιάζοντες ἀλλήλοις.

Ἡ ὁμοιότης αὕτη καθίσταται μᾶλλον αἰσθητὴ, ἐὰν ἀναδράμωμεν εἰς χρόνους ἐγγυτέρους· π. χ. τὴν μεγάλην ἰσπανικὴν ἐποχὴν, ἐπεκτεινομένην ἀπὸ τῆς ΙΖ' μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, τὴν τῶν μεγάλων ζωγράφων, Velacquez, Murillo, Zurbaran, Francisco de Herrera, Alonso

Cano, Moralès, και τῶν μεγάλων ποιητῶν, Lope de Vega, Calderon, Cervantès, Tirso de Molino, don Luis de León, Guilhem de Castro και ἄλλων πολλῶν. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι τότε ἡ Ἰσπανία ἦν μοναρχικωτάτη και καθολικὴ, ὅτι ἕνικα τοὺς Τούρκους ἐν Ναυπάκτῳ, κατελάμβανε τὴν Ἀφρικὴν, και ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ καθιδρύματα, ἐπολέμει τοὺς διαμαρτυρομένους ἐν Γερμανίᾳ, κατεδίωκεν αὐτοὺς ἐν Γαλλίᾳ, προσέβαλλεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐποίει προσηλύτους και ὑπεδούλου τοὺς εἰδωλολάτρους τοῦ νέου κόσμου, ἀπέβαλλε τῶν κόλπων αὐτῆς τοὺς Ἰουδαίους και Μαύρους, ἐξηγνίζετο δι' ἔργων πίστεως (auto da-fé) και θρησκευτικῶν καταδιώξεων, μετεχειρίζετο ἀπειδῶς τοὺς στόλους, τοὺς στρατοὺς, τὸ χρυσὸν και ἄργυρον τῆς Ἀμερικῆς, ἣτις ἦν ἡ πολυτιμοτάτη τῶν κτήσεων αὐτῆς, τὸ ζωτικὸν αἷμα τῆς ἰδίας καρδίας, εἰς ὑπερμέτρους και ἐπανειλημμένας σταυροφορίας, μετὰ τοιαύτης ἐπιμονῆς και θεοληψίας, ὥστε περὶ τὰ τέλη μιᾶς και ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, κατάπονος ἔπεσε πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ μετὰ ζήλου τοιοῦτου, ἐνθουσιασμοῦ και δόξης, ὥστε οἱ λαοὶ αὐτῆς ὑπεραγαπῶντες τὴν μοναρχίαν, ἐν ἣ συνεκεντροῦντο πᾶσαι αὐτῶν αἱ δυνάμεις, και ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ τὴν ζωὴν ἀφιερῶσαντες, μόνην εἶχον ἐπιθυμίαν νὰ ἀνυψώσωσι τὴν θρησκείαν και τὴν βασιλείαν διὰ τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν, σχηματίζοντες περὶ τῆς Ἐκκλησίας και τοῦ θρόνου χορὸν πιστῶν, πολεμιστῶν και λατρευτῶν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἱεροκριτῶν (inquisiteurs) και σταυροφόρων μοναρχίᾳ, διατηρούντων τὰ ἱποτικὰ αἰσθητά, τὰ ζοφερὰ πάθη, τὴν ἀγριότητα, τὴν μὴ θρησκευτικὴν ἀνοχὴν και τὸν μυστικισμὸν τοῦ μέσου αἰῶνος, οἱ ἄριστοι καλλιτέχνη εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν ἐκέκτηντο τὰς ἰδιότητας, τὰ αἰσθητά και τὰ πάθη τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτοῦ πλήθους. Τῶν ποιητῶν οἱ διασημότεροι, ὁ Lope de Vega και ὁ Calderon ἦσαν στρατιῶται τυχοθῆραι, ἐθελονταὶ ἐν τῷ στόλῳ, μονομάχοι ἐνθουσιῶδεις, και πλατωνικῶς ἐρώμενοι ὡς οἱ ποιηταὶ και οἱ δὸν Κισσῶτοι τῶν φεουδαλικῶν χρόνων· καθολικοὶ ἐνθερμοὶ, τοσοῦτον ζωηροὶ, ὥστε εἰς τούτων περὶ τὴν δύσιν τοῦ βίου συναικιοῦται τῇ ἱερᾷ ἐξετάσει, ἄλλοι δὲ χειροτανοῦνται ἱερεῖς, ὁ δὲ πάντων διασημότερος, ὁ μέγας Lope λειτουργῶν λειποθυμεῖ, ἀναμνησκόμενος τῆς θυσίας και τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πανταχοῦ δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν ὅμοια παραδείγματα τῆς μεταξύ τοῦ καλλιτέχου και τῶν συγχρόνων αὐτῷ ὑφισταμένης ἀρμονίας και στενῆς συγγενείας, και δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνῃ, ὅτι ὁ θέλων νὰ κατανοήσῃ τὴν καλαισθησίαν και τὴν εὐφυῖαν οἰουδήποτε τεχνίτου, τοὺς ὠθήσαντας αὐτὸν λόγους νὰ ἐκλέξῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς γραφῆς ἢ τοῦ δράματος, νὰ προκρίνῃ τὸν δεῖνα τύπον και δεῖνα χρωματισμὸν, νὰ ἀπεικονίσῃ τὰ δεῖνα αἰσθητά, τὴν πνευματικὴν ἐν γένει και ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ κοινοῦ πρέπει νὰ ἐξετάσῃ.

Τιθέμεθα ἄρα τὸν κανόνα, ὅτι ἵνα κατανοήσωμεν καλῶς προῖόν τι τέχνης, καλλιτέχνην, ὅμιλον καλλιτεχνῶν πρέπει ἐπισταμένως νὰ ἐξετάσωμεν

τὴν γενικὴν κατάστασιν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν συγχρόνων ἡθῶν, διότι ἐν αὐτῇ εὐρηται ἡ ἀληθὴς τοῦ ζητήματος λύσις, ἐν αὐτῇ ἐδρεύει ἡ ἀρχικὴ παντὸς δημιουργήματος αἰτία. Ἡ ἀλήθεια αὕτη κυροῦται ὑπὸ τῆς πείρας· τφόντι ἀκριβῆς ἔρευνα τῶν πρώτων ἐποχῶν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης δείκνυσιν, ὅτι αἱ τέχναι συγγενῶνται καὶ συναποθνήσκουσι μετὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας, μεθ' ἧς συνδέονται. Π. χ. ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία, ἡ τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἀναφάνεται καθ' οὗς χρόνους οἱ Ἕλληνες νικῶσι τοὺς Πέρσας, κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τῶν μικρῶν δημοκρατιῶν, ὅτε αὗται δι' ἐσχάτου ἀγῶνος ἀποκτιῶσι τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ παγιοῦσι τὸ κράτος αὐτῶν ἐν τῷ εὐπεπολιτευμένῳ κόσμῳ· ἐξαφανίζεται δὲ μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας ταύτης καὶ ἐνεργείας, ὅτε ἡ ταπεινώσις τῶν χαρακτήρων καὶ ἡ μακεδονικὴ κατάρτησις παραδίδουσι τὴν Ἑλλάδα τοῖς ξένοις. — Παρομοίως ἡ ἀνάπτυξις τῆς γοθτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς συμβαδίζει τῇ ὀριστικῇ ἀποκαταστάσει τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος κατὰ τὴν ἡμιαναγέννησιν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὅτε ἡ κοινωνία ἀπαλλαγεῖσα τῶν Νορμανδῶν καὶ ληστῶν ἤρξατο ἐδραιουμένη· ἐξαφανίζεται δὲ καθ' ὃν χρόνον ἡ στρατιωτικὴ αὕτη σύνταξις τῶν ἀνεξαρτήτων βαρβάρων μεθ' ὧν τῶν ἐξ αὐτῆς προελθόντων ἡθῶν διαλύεται περὶ τὸ τέλος τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος διὰ τῆς ἀναρρήσεως τῶν νεωτέρων μοναρχιῶν. — Ὡσαύτως ἡ ὀλλανδικὴ γραφικὴ ἀκμάζει κατὰ τοὺς ἐνδόξους χρόνους, καθ' οὗς ἡ ὀλλανδία διὰ πολλοῦ θάρρους καὶ ἐπιμονῆς ἐλευθεροῦται τῆς ἰσπανικῆς δυναστείας, μάχεται ἰσόπαλος κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ καθίσταται τὸ πλουσιώτατον τὸ μάλιστα ἐλεύθερον, τὸ βιομηχανικώτατον, τὸ εὐτυχέστατον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν· παρακμάζει δ' ἐν ἀρχῇ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ὅτε ἡ ὀλλανδία παραχωρεῖ τὰ πρωτεῖα τῇ Ἀγγλίᾳ, ὑποβιβασθεῖσα εἰς ἀπλοῦν τραπεζιτικὸν καὶ ἐμπορικὸν οἶκον, καλῶς διευθυνόμενον, καὶ παρέχοντα ἄνετον καὶ ἀπράγμονα βίον, πόρρω πάσης φιλοδοξίας καὶ ζωηρῶν συγκινήσεων. — Ἐπίσης τέλος ἡ γαλλικὴ τραγωδία ἀναφάνεται καθ' ὃν χρόνον ἡ τακτικὴ καὶ εὐγενὴς μοναρχία ἐγκαθιδρύει ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', τὸ κράτος τῆς εὐπρεπείας, τὸν βίον τῆς αὐλῆς, τὴν ἐπίδειξιν, τὴν λαμπρὰν ἀριστοκρατικὴν θεραπείαν, καὶ ἐκλείπει καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐξ εὐγενῶν κοινωνία καὶ τὰ ἥθη τοῦ ἀντιθλάμου κκταροῦνται ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

Τὴν δυνάμιν ταύτην τῶν ἡθῶν καὶ τῶν πνευμάτων ἐπὶ τῶν ὠρῶν τεχνῶν ἡ ἐξῆς παραβολὴ καταδεικνύει. Ὁ ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν χωρῶν παρατηρεῖ εἰς νέαν ζώνην εἰσερχόμενος, ὅτι ἐν αὐτῇ ἀρχεται ἴδιον εἶδος γεωργίας καὶ ἴδιον εἶδος φυτῶν· πρῶτον μὲν ἡ ἀλόη καὶ ἡ πορτοκαλλέα, εἶτα δὲ ἡ ἐλαία ἢ ἡ ἄμπελος, ἡ δρυς καὶ ὁ βρόμος, ἡ ἐλάτη, τὰ βρύα καὶ οἱ λειχῆνες. Πᾶσα ζώνη ἔχει ἴδιαν καλλιέργειαν καὶ βλάστησιν, αἵτινες ἀρχονται καὶ τελευτῶσι μετ' αὐτῆς. Εἶναι αὕτη ὁ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν· ταύτης δὲ ἡ παρουσία ἢ ἡ ἀπουσία προσδιορίζει τὴν ἐμφάνισιν ἢ

ἐξφάνισιν αὐτῶν. Τί δ' ἐστὶν ἄλλο ἢ ζώνη ἢ θερμοκρασία τις, τουτέστι βαθμὸς τις θερμότητος καὶ ὑγρασίας, συνελόντι δ' εἶπειν συνδρομὴ τις περιστάσεων ἐπικρατούσων, ἀνάλογος τὸ εἶδος τῇ ὥς εἴρηται γενικῇ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἡθῶν καταστάσει; Ὡς δ' ὑπάρχει θερμοκρασία τις φυσικὴ, ἣτις μεταβαλλομένη καθίσταται ἢ παραγωγὸς αἰτία τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ φυτοῦ· οὕτως ὑπάρχει θερμοκρασία ἠθικὴ, ἣτις μεταβαλλομένη καθίσταται ἐπίσης ἢ παραγωγὸς αἰτία τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τεχνουργήματος. Ὡς δ' ἀπαιτεῖται ἡ μελέτη τῆς φυσικῆς θερμοκρασίας, πρὸς κατανόησιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ φυτοῦ, τῆς σησάμης ἢ τοῦ βρόμου, τῆς ἀλόης ἢ τῆς ἐλάτης, οὕτως ἀπαιτεῖται ἡ μελέτη τῆς ἠθικῆς θερμοκρασίας, πρὸς κατανόησιν τῆς ἐμφάνσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τεχνουργήματος, τῆς ἐθνικῆς γλυπτικῆς ἢ τῆς πρᾶγματικῆς γραφικῆς, τῆς μυστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἢ τῆς κλασικῆς φιλολογίας, τῆς ἡδυπαθοῦς μουσικῆς ἢ τῆς ἰδανικῆς ποιήσεως. Τὰ προϊόντα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὡς τὰ τῆς ζωῆς φύσεως ἐξηγοῦνται μόνον ἐκ τοῦ ποιοῦ τῆς χώρας ἐν ἣ παρᾶγονται καὶ τῶν περιστοιχιζουσῶν αὐτὰ περιστάσεων.

ὑπὸ τοιαύτην θέλω πραγματευθῆ ἔποψιν τὴν ἱστορίαν τῆς γραφικῆς ἐν Ἰταλίᾳ. Θέλω προσπαθῆσαι νὰ ἐκθέσω ἐνώπιον ἡμῶν ὑπὸ τίνας ἀνεφάνησαν καὶ ἤκμασαν περιστάσεις ὁ Giotto καὶ ὁ Beato Angelico· πρὸς τοῦτο δὲ θέλω παραθέσει τεμάχια ποιητῶν καὶ ἀγιογράφων, ἐν οἷς δύναται τις νὰ ἴδῃ, τίνα ἰδέαν οἱ ἀνθρωποὶ τῶν χρόνων ἐκείνων εἶχον περὶ τῆς εὐδαιμονίας, τῆς δυστυχίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς πίστεως, τοῦ παραδείσου, τῆς κολάσεως, περὶ πάντων τῶν μεγάλων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου συμφερόντων. Αἱ τοιαῦται εἰδήσεις εὐρηται ἐν ταῖς ποιήσεσι τοῦ Δάντου, τοῦ Guido Cavalcandi, τῶν φραγκισκανῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἐν τῇ *Βιογραφικῇ συλλογῇ τῶν ἀγίων* (Legende dorée), ἐν τῇ *Μιμήσει τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ*, ἐν τοῖς *Ἀρθυλλίοις* τοῦ ἀγίου Φραγκίσκου, ἐν τοῖς Ἱστορικοῖς, οἷος ὁ Dino Compagni, ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Μουρατόρη καταρτισθεῖσα εὐρεία συλλογῇ χρονογράφων, αἵτινες ἀφελῶς ἀπεικονίζουσι τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν βίαν τῶν μικρῶν δημοκρατιῶν. — Εἶτα δὲ θέλω περιγράψαι τὴν κατάστασιν τῶν ἡθῶν καὶ τῆς κοινωνίας ἐν ἣ μετὰ ἕνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα ἀνεφάνησαν ὁ Leonard de Vinci, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τιτσιανὸς καὶ πρὸς τοῦτο θέλω ἀποσπάσει εἶτε ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τῶν συγχρόνων, τοῦ Benvenuto Cellini π. χ. εἶτε ἐκ τῶν διαφόρων χρονικῶν καὶ ἡμερολογίων τῆς Ῥώμης, καὶ τῶν πρωτίστων πόλεων τῆς Ἰταλίας, εἶτε ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῶν πρέσβων, εἶτε τέλος ἐκ τῶν περιγραφῶν τελετῶν, χορῶν προσωπιοφόρων καὶ ὑποδοχῶν, τεμάχια μνήμης ἀξία, ἀπεικονίζοντα τὴν κτηνωδίαν, τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν ἐνεργεῖαν τῶν κρατούντων ἡθῶν καὶ ταῦτοχρόνως τὸ ζωηρὸν ποιητικὸν αἶσθημα, τὰς γραφικὰς διαθέσεις, τὸ μέγα φιλολογικὸν αἶσθημα, τὰς σκηνογραφικὰς ῥοπὰς, τὴν ἀνάγκην ἐξωτερικῆς λαμπρότητος, αὐ μόνον

τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀμαθοῦς ὄχλου, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγάλων καὶ λογίων.

Ὑποθεσίθω νῦν ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ κατορθοῦμεν νὰ ἀνεύρωμεν τὰς διαφορὰς τοῦ πνεύματος καταστάσεις, ἐξ ὧν ἐπήγαγεν ἡ ἰταλικὴ γραφικὴ, ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς, ἡ ἀκμὴ, ἡ ποικιλία, ἡ παρακμὴ. Ὑποθεσίθω ὅτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας ἐρευνῶμεν τοὺς ἄλλους αἰῶνας, τὰς ἄλλας χώρας, τὰ διάφορα τῆς τέχνης εἶδη, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὴν γραφικὴν, τὴν γλυπτικὴν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν. Ὑποθεσίθω, ὅτι ὑπὸ τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν ὀδηγοῦμενοι ὀρίζομεν ἀποχρώτως τὴν φύσιν, καὶ καταδεικνύομεν τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως πάσης τέχνης. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλομεν ἔχει πλήρη ἐξήγησιν τῆς ἐννοίας τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῆς τέχνης ἐν γένει, τουτέστι φιλοσοφίαν τῶν καλῶν τεχνῶν. Τοῦτο καλεῖται *αισθητικὴ*. Ἡ αἰσθητικὴ ἡμῶν τῶν μεταγενεστέρων διαφέρει τῆς ἀρχαίας, διότι εἶναι ἱστορικὴ καὶ οὐχὶ δογματικὴ, μὴ ἐπιβάλλουσα τουτέστι παραγγέλματα, ἀλλὰ κυροῦσα νόμους. Ἡ ἀρχαία αἰσθητικὴ ἔδιδε πρῶτον τὸν ὅρισμὸν τοῦ καλοῦ καὶ ἔλεγεν, ὡς ἐν παραδείγματι, ὅτι τὸ καλὸν εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ ἠθικοῦ ἰδανικοῦ, ἢ καὶ ὅτι εἶναι ἡ ἔκφρασις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν· εἶτα δ' ἐντεῦθεν ὀρμωμένη ὡς ἐκ νομικῆς τιнос διατάξεως, ἀπέλυε, κατεδίκαζε, παρήνει, καθωδήγει. Ἡ ἐμὴ ἀποστολὴ δὲν εἶναι τοιοῦτον βρεῖα· διότι δύο πράγματα ἀπαιτοῦνται, ἅτινα δὲν διδάσκονται, φύσις καὶ πόνος. Καθηκὼν ἔχω νὰ ἐκθέσω μόνον τὰ γεγονότα, καὶ ἀποδείξω πῶς τὰ γεγονότα ταῦτα παρήχθησαν. Κατὰ τὴν νεωτέρην μέθοδον, ἣτις ἤρξατο εἰσαγομένη εἰς ἀπάσας τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας, τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, καὶ ἰδίως τὰ τεχνουργήματα ἐξετάζονται ὡς γεγονότα καὶ προαίτια, σημειοῦνται οἱ χαρακτῆρες, καὶ ἐρευνῶνται αἱ αἰτίαι αὐτῶν. Οὕτω νοουμένη ἡ ἐπιστήμη δὲν προγράφει, οὔτε συγχωρεῖ, βεβαίως μόνον καὶ ἐξηγεῖ. Δὲν λέγει· «Περιφρονήσατε τὴν Ὀλλανδικὴν τέχνην, εἶναι βέλτερος, γέυσασθε μόνως τῆς ἰταλικῆς τέχνης». Οὐδὲ λέγει· «Περιφρονήσατε τὴν γοθθικὴν τέχνην, εἶναι νοσηρὰ, γέυσασθε μόνως τῆς ἑλληνικῆς τέχνης». Αἰφίησι παντὶ τὴν ἐξουσίαν ν' ἀκολουθήσῃ τὰς ἰδίας ἐμπνεύσεις καὶ ῥοπὰς, καὶ μελετήσῃ ἐπισταμένως, ὅτι κάλλιον συμβάλλεται πρὸς τὴν τελειότεραν τοῦ ἰδίου πνεύματος ἀνάπτυξιν. Συμπαθεῖ αὕτη πρὸς πάντα τῆς τέχνης τὰ εἶδη καὶ πρὸς ἀπάσας τὰς σχολὰς, καίπερ πολλὰς ἀντιθέτους φαινομένας, ἀποδεχομένη αὐτὰς ὡς ποικιλίας καὶ πολυμόρφους τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκδηλώσεις· μελετᾷ ὡς ἡ βοτανικὴ μετ' ἔσου διαφέροντος ὅτε μὲν τὴν παρτοκαλλέαν καὶ τὴν δάφνην, ὅτε δὲ τὴν ἐλάτην καὶ τὴν σήμυδαν· εἶναι τέλος αὐτῆ αὕτη οἶονε βοτανικὴ ἐφηρμοσμένη οὐχὶ εἰς τὰ φυτὰ, ἀλλ' εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἔργα. Τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ συμπαρομαρτεῖ αὕτη τῇ γενικῇ κινήσει, ἣτις τανῦν προσπελάζει τὰς ἠθικὰς ἐπιστήμας ταῖς φυσικαῖς καὶ ἣτις παρέχουσα ταῖς πρώταις τὰ ἀξιώματα, τὰς προφυλάξεις, τὰς διευθύνσεις τῶν δευτέρων, μεταδίδωσιν αὐταῖς τὴν αὐτὴν στερεότητα καὶ ἐξασφαλίξει τὴν αὐτὴν πρόοδον.

B'

Πρῶτον καὶ κύριον τῆς αἰσθητικῆς ζήτημα εἶναι ὁ ὅρισμός τῆς τέχνης. Τί ἐστὶ τέχνη καὶ ποία ἡ φύσις αὐτῆς; Ἀντὶ ὀρισμένου τύπου θέλω ἐκθέσει γεγονότα: Διότι ἡ τέχνη ἔχει καὶ αὕτη θετικὰ καὶ κατ' ἀκολουθίαν δεκτικὰ ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως γεγονότα, τουτέστι τὰ δημιουργήματα αὐτῆς, ἅτινα κατατάσσονται κατὰ οἰκογενείας ἐν τοῖς μουσείοις καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις, ὡς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ἐν τοῖς βοτανικοῖς καὶ ζωολογικοῖς κήποις. Δυνάμεθα δὲ, τὴν ἀναλυτικὴν ἐφαρμύζοντες μέθοδον, νὰ ἐξετάσωμεν ἐν γένει τί ἐστὶ προτὶν τῆς τέχνης, ὡς ἐξετάζομεν ἐν γένει τί ἐστὶ φυτὸν ἢ ζῶον. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ἐν οὐδεμιᾷ τῶν περιπτώσεων τούτων ν' ἀπομακρυνθῶμεν τῆς αἰσθητικῆς πείρας, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς ὀδηγοῦμενοι ἐργαζόμεθα διὰ πολλαπλῶν συγκρίσεων καὶ ἐξισώσεων εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀνακάλυψιν τῶν κοινῶν παντὸς τεχνουργήματος χαρακτῆρων καὶ ἀνεύρεσιν τῶν διαφορῶν, αἵτινες χωρίζουσι τὰ δημιουργήματα τῆς τέχνης τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Πρὸς τοῦτο δ' ἐκ τῶν πέντε μεγάλων τεχνῶν, αἵτινες εἰσιν ἡ ποίησις, ἡ γλυπτικὴ, ἡ γραφικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ μουσικὴ ἐξετάσωμεν ἐν ἀρχῇ τὰς τρεῖς πρώτας, κοινὸν χαρακτῆρα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐχούσας, τὴν *μίμησιν*.

Ἀπασῶν τῶν τεχνῶν τούτων κύριος καὶ οὐσιώδης χαρακτῆρ εἶναι ἡ ὄσον ἔνεστι τελειότερα τῆς φύσεως ἀπομίμησις. Διότι πρόδηλον εἶναι, ὅτι τὸ μὲν ἄγαλμα ἀντικείμενον ἔχει τὴν ἀπομίμησιν ζῶντος ἀνθρώπου, ἢ δὲ εἰκὼν τὴν παράστασιν πραγματικῶν προσώπων καὶ σχημάτων, πῆν περιγραφὴν οἰκίας ἢ τοποθεσίας φυσικῆς. Ὁ δὲ τοῦ δράματος ἢ τοῦ μυθιστορηματός συγγραφεὺς προτίθεται ὄσον οἶόν τε πιστῶς ν' ἀπεικονίσῃ τοὺς χαρακτῆρας, τὰς πράξεις, αὐτὰ τὰ πτερόντα ἔπη. Τῶντι ὄρωντες εἰκόνα ἐλαττωματικὴν, λέγομεν τῷ γλύπτῃ. «Τὸ στήθος ἢ ἡ κνήμη δὲν κατεσκευάσθη καλῶς». Τῷ δὲ ζωγράφῳ· «Τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα εἰσιν ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλα, ὁ δὲ τῶν δένδρων χρωματισμὸς ψευδής». Τῷ δὲ συγγραφεῖ· «Οὐδέποτε ἀνθρώπος ἠσθάνθη ἢ ἐσκέφθη, ὡς ὑμεῖς.»

Ἄλλ' εἰσι καὶ ἄλλαι ἰσχυρότεροι τούτων ἀποδείξεις· πρῶτον μὲν ἡ καθημερινὴ πείρα. Ὁ τοῦ τεχνίτου βίος διαίρειται συνήθως εἰς δύο περιόδους. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τέχνης αὐτοῦ σπουδάζει οὗτος καὶ μελετᾷ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα λεπτομερῶς, ἐναγωνίως. Ταῦτα δὲ διαρκῶς ὑπὸ τὰς ὄψεις ἔχων, μοχθεῖ καὶ ἐργάζεται ἵνα ἐκφράσῃ αὐτὰ, καὶ ἐκφράζει αὐτὰ πιστῶς, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ μετ' ὑπερβαλλούσης ἀκριβείας. Ἀλλὰ τοῦ χρόνου προϊόντος νομίζει αἴφνης ὅτι γινώσκει ταῦτα καλῶς· οὐδὲν ἀνακαλύπτει καινόν· ἐκποδῶν δὲ τιθέμενος τὸ ζῶν πρότυπον, ποιεῖ διὰ τῶν διδαγμάτων πολυχρονίου πείρας δράμα, μυθιστόρημα, εἰκόνα ἢ ἄγαλμα. Ἡ πρώτη περίοδος εἶναι ἡ τοῦ ἀληθοῦς αἰσθά-

ματος· ἡ δὲ δευτέρα ἢ τῆς ἔξεως καὶ τῆς παρακμῆς. Ταύτας δὲ τὰς δύο περιόδους ἀπαντῶμεν σχεδὸν ἀείποτε ἐν τῷ βίῳ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου διετηρήθη ἀκμαία ἐξήκοντα ὅλα ἔτη, ὅσα δ' ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἐποίησεν ἔργα ἐμφαίνουσι τὸ αἰσθημα τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μεγαλείου. Ταῦτα κατέχουσι τὴν δίκνοιαν τοῦ καλλιτέχνου· εἰς ταῦτα καὶ μόνον προσηλοῦται οὗτος. Αἱ πολλαὶ αὐτοῦ ἐξετάσεις, τὰ ἐπανειλημμένα σχέδια, ἡ διαρκὴς ἀνάλυσις τῶν αἰσθημάτων τῆς ἰδίας καρδίας, ἡ σπουδὴ παθῶν τραγικῶν καὶ τῆς σωματικῆς αὐτῶν ἐκφράσεως εἰσὶ τὰ μέσα πρὸς ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν τῆς θείας φλογός, ἣτις δραστηρίως ἐργάζεται ἐν αὐτῷ. Τοιαύτη ἡ ἐπιφοιτῶσα εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ θεατοῦ ἰδέα ἐξ ὅλων τῶν γωνιῶν καὶ τοῦ θόλου τῆς Σιξτίνης. Εἰσέλθετε εἰς τὸ παρακείμενον παρεκκλήσιον τοῦ Παύλου καὶ ἴδετε τὰ ἔργα ἅτινα κατὰ τὸ γῆρας αὐτοῦ ἐποίησε, τὴν Μετάστασιν τοῦ ἁγίου Παύλου, τὴν Σταύρωσιν τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἢ καὶ τὴν τελευταίαν Κρίσιν, ἣν τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων ἔγραψεν. Οἱ εἰδήμονες καὶ μὴ ἀμέσως διαγιγνώσκουσιν ὅτι αἱ δύο τοιχογραφίαι ἀμοιροῦσιν ἐμπνεύσεως, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κάτοχος ὢν ὠρισμένων σχημάτων, μεταχειρίζεται αὐτὰ ἐκ προπαρασκευῆς, ὅτι πλασσιάζει τὰς ἐκτάκτους θέσεις καὶ συντέμνει αὐτὰς μετὰ πολλῆς περιεργίας, ὅτι ἡ ζωηρὰ ἐπίνοια, ἡ κατὰ φύσιν ἀπλότης, ἡ μεγάλη ὁρμὴ τῆς καρδίας, ἡ ἐντελής ἀλήθεια, δι' ὧν διακρίνονται τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα ἐλείπουσιν ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ἐξαφανιζόμενα ὑπὸ τῆς μεθόδου καὶ τῆς δυναστείας τοῦ ἐπαγγέλματος· καίπερ δὲ ὑπέρτερος τῶν ἄλλων, εἶναι οὗτος πολλῷ ἤττων αὐτοῦ.

Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἡμετέρου Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Κορνήλιος (Corneille) κατελήφθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰσθηματος τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἡρωϊσμοῦ, ὅπερ ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὰ περιστοιχίζοντα αὐτὸν σφοδρὰ πάθη, ἅτινα οἱ θρησκευτικαὶ πόλεμοι μετεβίβασαν εἰς τὴν νέαν δυναστείαν, τὸ ὑπερήφανον τῆς τιμῆς αἰσθημα, ὅπερ ἦν ἐρριζωμένον ἐν τοῖς σπλάγχχναις τῆς φεουδαλικῆς ἔτι κοινωνίας, αἱ ἐν τῇ αὐτῇ διαδραματιζόμεναι φονικαὶ τραγωδίαι, αἱ προῦκάλου αἱ συνωμοσίαι τῶν πριγκίπων καὶ αἱ ἐκτελέσεις τοῦ Ριτχελιὲ καὶ ἔπλασε τὴν Χιμένην καὶ τὸν Σίδον, τὸν Πολύευκτον καὶ τὴν Παυλίαν, τὴν Κορνηλίαν, τὸν Σερτόριον, τὴν Αἰμιλίαν καὶ τοὺς Ὀρατίους. Βραδύτερον δ' ἐποίησε τὸν Περθαρίτην, τὸν Ἀττίλαν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια αἰκτρὰ κατασκευάσματα, ἐν οἷς αἱ περιπέτειαι ἐπιτείνονται μέχρι φρίκης, οἱ δὲ γενναῖοι χαρακτήρες ἐξαφανίζονται ἐν τῇ ἐμφάσει. Τότε τὰ ζῶντα πρωτότυπα, ἅτινα εἶδε, δὲν ἐπλήρουν πλέον τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου τούτου· τοῦλάχιστον δὲν ἐζήτει αὐτὰ πλέον, οὐδὲ καινὰς ἐπέδιωκεν ἐμπνεύσεις. Εἰργάζετο καθ' ἕξιν ἐπὶ τῇ βῆσει ἀναμνήσεων καὶ μεθόδων, αἱ ὑπηγόρευσε αὐτῷ πάλαι ποτὲ ὁ φλογερὸς αὐτοῦ ἐνθουσιασμός, καὶ ὑπ' ὅψιν ἔχων φιλολογικὰς θεωρίας, πραγμα-

τείας καὶ διακρίσεις περὶ τῶν θεατρικῶν περιπετειῶν καὶ τῶν δραματικῶν ἀδειῶν. Ἀντέγραφεν ἑαυτὸν μέχρι ὑπερβολῆς, ἐάσας χαίρειν τὴν ἀμεσον καὶ προσωπικὴν παρατήρησιν τῶν μεγάλων συγκινήσεων καὶ τῶν γενναίων πράξεων καὶ περιορισθεὶς εἰς μόνην τὴν ἐπιστήμην, τὸν ὑπολογισμὸν καὶ τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἕξιν. Διὰ τοῦτο δὲν ἐδημιούργει πλέον, ἀλλὰ μηχανικῶς εἰργάζετο.

Ἄλλ' οὐ μόνον τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ πάσης μεγάλης σχολῆς ἢ Ἱστορία διδάσκει τὴν ἀνάγκην τοῦ μιμεῖσθαι τὸ ζῶν πρωτότυπον καὶ τὴν φύσιν. Πᾶσαι αἱ σχολαὶ (ἀνεξαιρέτως νομίζω) παρακμάζουσι καὶ πίπτουσιν, ἐν δευτέρῳ τιθέμεναι λόγῳ τὴν ἀκριβῆ μίμησιν καὶ παρρωῶσαι τὸ ζῶν πρωτότυπον. Τοῦτο ἔπαθον ἐν μὲν τῇ γραφικῇ οἱ μετὰ τὸν Μιχαὴλ Ἀγγέλον μῦς καὶ σχήματα πέραν τοῦ δέοντος ποιούντες, οἱ τοὺς μεγάλους Βενετοὺς διαδεχθέντες ἐρασταὶ θεατρικῶν σκηνογραφικῶν καὶ στρογγύλων σαρκῶν, οἱ ζωγράφοι καλλωπιστηρίων γυναικῶν καὶ ζωηκῶν, εἰς αἷς καταλήγει ἡ γαλλικὴ γραφικὴ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος· ἐν δὲ τῇ φιλολογίᾳ οἱ στιχουργοὶ καὶ ῥήτορες τῆς λατινικῆς παρακμῆς, οἱ ὕλικοι καὶ κομπορήμονες δραματοῦργοι, εἰς οὓς καταλήγει τὸ ἀγγλικὸν δράμα, οἱ κατασκευασταὶ ὠδῶν καὶ ἐπιγραμμάτων τῆς ἰταλικῆς παρακμῆς. Ἐκ πάντων τῶν παραδειγμάτων τούτων θέλω ἐκλέξει δύο μόνον ἐκφραστικώτατα. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ εἰς τὴν παρακμὴν τῆς γλυπτικῆς καὶ γραφικῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἣν καθορᾷ τις ἐπισκεπτόμενος ἀλληλοδιαδόχως τὴν Πομπηίαν καὶ τὴν Ραβέννην. Ἐν μὲν τῇ Πομπηίᾳ αἱ γραφαὶ καὶ αἱ γλυφαὶ εἰσὶ τῆς Α' ἑκατονταετηρίδος· ἐν δὲ τῇ Ραβέννῃ τὰ ψηφοθετήματά εἰσὶ τῆς ἕκτης καὶ ἀνίσχονται μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τῶν πεντακοσίων ἐτῶν, ἡ τέχνη διεφθάρη ἀνεπανορθώτως, ἡ δὲ παρακμὴ αὐτῆ προῆλθε πᾶσα ἐκ τῆς παραμελήσεως τοῦ ζῶντος πρωτοτύπου. Κατὰ τὴν Α' ἑκατονταετηρίδα ὑφίσταντο ἔτι τὰ ἦθη τῆς παλαιστρας καὶ τῶν ἐθνικῶν ὀρέξεων. Οἱ ἄνθρωποι ἔφερον τὸ ἀνειμένον ἐνδυμα, ἀπετίθεντο αὐτὸ εὐκόλως, ἐφοίτων εἰς τοὺς λουτρῶνας, ἤσκούτο γυμνοί, παρίσταντο εἰς τὰς μάχας τοῦ ἵπποδρομίου, ἐθεώρουν ἔτι μετὰ συμπαθείας καὶ κατενόουσι τὰς κινήσεις καὶ τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ ζῶντος σώματος· οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι, οἱ καλλιτέχναι περιστοιχίζόμενοι ὑπὸ πρωτοτύπων γυμνῶν ἢ ἡμιγύμνων ἐδύναντο νὰ μιμηθῶσιν αὐτά. Διὰ τοῦτο βλέπετε ἐν Πομπηίᾳ, ἐπὶ τῶν τοίχων, ἐν τοῖς μικροῖς εὐκτηρίοις οἰκοῖς, ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς αὐλαῖς, εὐειδεῖς γυναῖκας ὀρχουμένας, νεαροὺς ἥρωας παιδρῶν καὶ ἀγερώχους, εὐρέα στέρνα, πύδας πτερόεντας, ἀπάσας τὰς χειρονομίας καὶ τὰ σχήματα τοῦ σώματος, εἰκονιζόμενα μετ' ἀκριβείας καὶ εὐχρείας, ἣν δὲν δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς συντονωτάτης μελέτης. Βαθμηδὸν ὁμοῦ κατὰ τὰς ἐπομένους πέντε ἑκατονταετηρίδας πάντα ταῦτα μεταβάλλονται, ἐξαφανιζόμενων τῶν ἐθνικῶν ἠθῶν, τῶν ἔξεων τῆς παλαιστρας, τῆς

έντελοῦς γυμνότητος. Δὲν ἐπιδεικνύουσι πλέον τὸ σῶμα, ἀλλὰ κρύπτουσι αὐτὸ ὑπὸ πολλαπλᾶ ἐνδύματα, ἐπιδεικνύοντες μόνον ποιικίλματα, ἐσθῆτας πορφυρᾶς καὶ ἀνατολικὴν πολυτέλειαν. Δὲν ἐκτιμῶσι τὸν παλαιστὴν καὶ τὸν ἔφηβον, ἀλλὰ τὸν εὐνοῦχον, τὸν λογιώτατον, τὴν γυναῖκα, τὸν μοναχόν· ὁ ἀσκητισμὸς προάγεται καὶ μετ' αὐτῶν ὁ ἔρωσ τῶν χαύνων ὀνειρώων, τῆς διακένου ἐριστικῆς, τῆς πολυγραφίας καὶ τῆς σοφιστείας. Τὰ περιτρίμματα τῆς βυζαντικῆς αὐτοκρατορίας διαδέχονται τοὺς γενναίους Ἕλληνας ἀθλητὰς καὶ τοὺς ἀγκίμους Ῥωμαίους μαχητάς. Βαθμηδὸν ἡ γνῶσις καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ ζῶντος πρωτοτύπου ἀπαγορεύονται. Ἐπαύσαντο βλέποντες αὐτὸ, μὴ ἔχοντες δὲ πλέον ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτῶν τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων διδασκάλων, ἀντιγράφουσι αὐτά· καὶ μετ' ὀλίγον οὐδὲν ἄλλο ἀντιγράφουσι ἢ ἀντίγραφα ἐξ ἀντιγράφων καὶ οὕτω καθεζῆς· ἐν πάσῃ δὲ γενεᾷ ἀπομακρύνονται κατὰ ἓνα βῆθμὸν τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ τεχνίτης ἀπολέσας πᾶσαν προσωπικὴν ἰδέαν καὶ αἰσθημα, καθίσταται μηχανὴ ἀντιγραφῆς. Οἱ Πατέρες ἀπαγορεύουσι αὐτῷ πᾶσαν ἐπίνοιαν, ἐπιτρέποντες μόνον τὴν ἀντιγραφὴν γραμμῶν ὑπὸ τῆς περαδόσεως ὑποδεικνυομένων καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἐγκρινομένων. Ὁ τοιοῦτος χωρισμὸς τοῦ τεχνίτου καὶ τοῦ πρωτοτύπου περιέστησε τὴν τέχνην, εἰς ὃ σημεῖον βλέπετε αὐτὴν ἐν Ῥαβέννῃ. Μετὰ παρέλευσιν πέντε ἑκατονταετηρίδων, εἰκονίζουσι τὸν ἄνθρωπον αείποτε καθήμενον ἢ ὄρθιον· αἱ ἄλλαι θέσεις εἰσι λίαν δύσκολοι καὶ ἀδυνατεῖ νὰ μιμηθῇ αὐτάς ὁ τεχνίτης. Αἱ χεῖρες, οἱ πόδες εἰσὶν ἀκαμπτεῖς καὶ ὡσεὶ κατεαγότες, αἱ πτυχαὶ τοῦ ἐνδύματος ἐκ ξύλου, τὸ πρόσωπον οἰσνεὶ νευρόσπαστον, οἱ ὀφθαλμοὶ καταλαμβάνουσι ὀλόκληρον τὴν κεφαλὴν. Ἡ τέχνη εἶναι ὡς ἀσθενής, πάσῃων νότον φθινάδα· μαραινεται καὶ ἀποθνήσκει.

Ἐν τέχνῃ διαφόρῳ παρ' ἡμῖν καὶ ἐν ἐποχῇ ἐγγυτέρῳ εὐρίσκομεν παρακμὴν παραπλησίαν, ὑπὸ παραπλησίων αἰτιῶν ἐπενεχθεῖσαν. Κατὰ τὸν αἰῶνα Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἡ φιλολογία προσεκλήσατο χαρακτῆρα λόγου τέλειον, ἀπαρξίμλλον ἔχοντα τὴν σαφήνειαν, τὴν ἀκριβείαν, τὴν συντομίαν, ἡ δὲ θεατρικὴ πρὸ πάντων τέχνη εὔρε γλῶσσαν καὶ στιχουργίαν, κριθείσας ἐν Εὐρώπῃ ὡς ἀριστοῦργημα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Διότι οἱ συγγραφεῖς περιεστοιχίζοντο ὑπὸ πρωτοτύπων, ἅτινα ἀπαύστως ἐθεώρου. Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐλάλει κάλλιστα καὶ μετὰ βασιλικῆς ὄλως ἀξιοπρεπείας, εὐφραδείας, σοβαρότητος. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν, τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, τῶν ἀπομνημονευμάτων τῶν αὐλικῶν, γινώσκουμεν ὅτι ὁ ἀριστοκρατικὸς τόνος, ἡ ἐνδελεχὴς καλλιπέπεια, ἡ κυριολεξία, ἡ περὶ τοὺς τρόπους εὐγένεια, ἡ τέχνη τοῦ καλῶς λέγειν ἦσαν οὐ μόνον τῶν αὐλικῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡγεμόνος κτῆμα, ὥστε ὁ συγγραφεὺς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μνήμης καὶ πείρας ἤρυστο τὰ ἀρίστα διδάγματα πρὸς τελειοποίησιν τῆς τέχνης αὐτοῦ.

Μετὰ παρέλευσιν ἑκατονταετηρίδος μετὰξὺ Ῥακίνα καὶ Delille μεγάλη τελεῖται μεταβολή. Τοιοῦτον ἐνθουσιασμὸν οἱ λόγοι καὶ οἱ στίχοι ἐκείνοι διή-

γειραν, ὥστε οἱ μετὰ ταῦτα γράφοντες ἔχσαντες χαίρειν τὰ ζῶντα πρόσωπα περιωρίσθησαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀπεικονιζουσῶν ταῦτα τραγωδιῶν. Ἐλαβον ὡς πρωτότυπα οὐχὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ τοὺς συγγραφεῖς. Ἐδημιούργησαν γλῶσσαν κατὰ συνθήκην, ὕφος λόγου ἀκαδημαϊκόν, μυθολογίαν πομπώδη, στιχουργίαν πεπλασμένην, λεξικὸν συντεταγμένον κατὰ τὰ κείμενα τῶν κλασικῶν συγγραφέων. Τότε δ' ἐπεκράτησε τὸ ἀφόρητον ὕφος, ὅπερ κατέκλυσε τὸ τέλος τῆς τελευταίας καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, εἶδος βαρβάρου ἰδιώματος, καθ' ὃ οἱ στίχοι ἐγένοντο χάριν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, καθ' ὃ δὲν ἐτόλμων νὰ ὀνομάσωσι πρᾶγμα τι διὰ τοῦ ἰδίου ὀνόματος, καθ' ὃ ἐσήμαινον τὸ πυροβόλον διὰ περιφράσεως, καθ' ὃ ἡ θάλασσα ὀνομάζετο Ἀμφιτρίτη, καθ' ὃ ἡ διάνοις καθειργμένη δὲν εἶχε πλέον οὔτε τόνον οὔτε ἀλήθειαν, οὔτε ζῶν, οἰνεὶ ἀπορρέουσα ἐξ ἀκαδημαϊκῶν σχολαστικῶν, ἱκανῶν μόνον νὰ συντάσσωσι στίχους λατινικούς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὁ τεχνίτης ὑπόδειγμα πρέπει νὰ ἔχη τὴν φύσιν, καὶ ὅτι ἀντικείμενον τῆς τέχνης εἶναι ἡ πλήρης καὶ ἀκριβὴς μίμησις.

Γ'

Εἶναι ἀρὰ γε τοῦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀληθές, καὶ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἀπολύτως ἀκριβὴς μίμησις εἶναι τῆς τέχνης ὁ τελικὸς σκοπός;

Ἄν τοιοῦτος ἦν τῆς τέχνης ὁ προορισμὸς ἡ ἀπολύτως ἀκριβὴς μίμησις ἤθελε παραγάγει τὰ κάλλιστα ἔργα. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα. Διότι πρῶτον μὲν ἐν τῇ γλυπτικῇ ἡ ἀπόμαξις εἶναι ἡ μέθοδος, ἥτις παρέχει τὸν μᾶλλον πιστὸν καὶ λεπτομερῆ τοῦ πρωτοτύπου τύπον, καὶ ὅμως καλὸν ἀπόμαγμα δὲν εἶναι ἀντάξιον καλοῦ ἀγάλματος. Ἐν ἄλλῳ δὲ τῆς τέχνης σημείῳ, ἡ φωτογραφία εἶναι ἡ τέχνη, ἥτις μεταφέρει ἐπὶ ἐδάφους ὀμαλοῦ διὰ γραμμῶν καὶ χρωμάτων ἐντελεστάτην καὶ ἀνευ δυνατῆς πλάνης τὴν εἰκόνα κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὸν ῥυθμὸν τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ μιμεῖται. Καὶ εἶναι μὲν ἡ φωτογραφία ἀρωγὸς οὐχὶ εὐκαταφρόνητος τῆς γραφικῆς, ὅτῃσι μάλιστα ποιοῦνται χρῆσιν αὐτῆς ἄνθρωποι πεπαιδευμένοι καὶ καλαίσθησις μὴ ἀμοιροῦντες, ἀλλ' οὐδέποτε αὕτη δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν γραφικὴν.—Τέλος, ἵνα τελευταῖον μνημονεύσωμεν παράδειγμα, ἐὰν ἀληθῶς ἡ ἀκριβὴς μίμησις ἦν τὸ ὑπέρτατον τῆς τέχνης τέλος, τίς ἀρὰ γε ἤθελεν εἶναι ἡ ἀρίστη τραγωδία, ἡ ἀρίστη κωμῳδία, τὸ ἀριστον δράμα; Ἡ στενογραφία τῶν πρακτικῶν τῶν κακουργιοδικείων, διότι δι' αὐτῆς ἀκριβῶς μεταφέρονται ἅπαντες οἱ λόγοι. Καὶ ὅμως εἶναι δῆλον, ὅτι εἴ ποτε ἐν τοῖς στενογραφήμασι εὔρηται χαρακτῆρ φυσικὸς, ἔκφρασις αἰσθήματος ἀληθῆς, εἶναι τοῦτο ὡσεὶ μόριον ἀγαθοῦ μετάλλου ἐν λίθῳ κολλῶδει καὶ ἀσῆμῳ. Καὶ παρέχει μὲν αὕτη ὕλην συγγραφικὴν, δὲν δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς καλλιτέχνημα.

Δύναται τις ἴσως νὰ εἶπῃ, ὅτι ἡ φωτογραφία, ἡ ἀπόμαξις, ἡ στενογραφία εἰσὶ μηχανικαὶ μέθοδοι, καὶ ὅτι ἐκποδῶν τὰς μηχανὰς τιθέμενοι, δέον νὰ παραβάλωμεν πρὸς ἄλληλα αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα· ζητήσωμεν ἐπομένως ἔργα καλλιτεχνῶν, ὅσον οἶόν τε ἀκριβῶς ἀπομιμηθέντων τὴν φύσιν. Ὑπάρχει ἐν Λούδρω γραφὴ τοῦ Denner, διὰ διόπτρων ἐργαζομένου καὶ καταναλίσκοντος τετραετίαν ὅλην εἰς τὴν κατασκευὴν μιᾶς εἰκόνας. Οὐδὲν οὗτος παραλείπει ἐν ταῖς ἀπεικονιζομέναις μορφαῖς, οὔτε τοῦ δέρματος τὰς ραβδώσεις, οὔτε τῶν μῆλων τὸ ἀνεπαισθήτως μαρμαρίζον χρῶμα, οὔτε τὰ ἐπὶ τῆς ρινὸς ἐγκατεσπαρμένα μέλανα σημεῖα, οὔτε τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα ἐλισσομένας καὶ μόλις ὁρατὰς μικροσκοπικὰς φλέβας, οὔτε τοῦ ὀφθαλμοῦ τοὺς λαμπτήρας, ἐν οἷς ἀπεικονίζονται τὰ προσπίπτοντα ἀντικείμενα. Μένει τις ἐκθαμβὸς ὁρῶν τὴν κεφαλὴν οἶαναι τοῦ πλαισίου ἐξερχομένην· πρωτοφανὴς ἡ τοιαύτη ἐπιτυχία καὶ ἡ τοιαύτη ὑπομονή. Ἄλλ' ἐν συνόλῳ ἀπλοῦν ἰχνογράφημα τοῦ Van Dyck εἶναι ἑκατοντάκις ἀνώτερον τῆς γραφῆς ταύτης καὶ οὔτε ἐν τῇ γραφικῇ, οὔτε ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις προτιμᾶται ἡ ὀπτικὴ ἀπάτη.

Δευτέρα ἰσχυροτέρα ἀπόδειξις, ὅτι ἡ ἀκριβὴς μίμησις δὲν εἶναι τῆς τέχνης τὸ τέλος, εἶναι ὅτι τέχναι τινὲς εἰσὶν ἀνακριβεῖς ἐκ προμελέτης. Πρῶτον μὲν ἡ γλυπτικὴ. Συνήθως τὸ ἀγάλμα κατασκευαζόμενον ἐκ χαλκοῦ ἢ μαρμάρου ἐν μόνον ἔχει χρῶμα, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ δὲν ἔχουσι βλεφαρίδας, καὶ ὅμως ἀκριβῶς τοῦ χρώματος τὸ ὁμοειδὲς καὶ τῆς ἠθικῆς ἐκφράσεως ἡ ἐλάττωσις ἐξωραϊζοῦσιν αὐτό. Διότι ἐξετάσατε ἔργα παρεμφερῆ ἐν οἷς πλήρης ἐστὶν ἡ ἀπαμίμησις, Ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ἰσπανίας ἀγάλματα κεχρωσμένα καὶ ἐνδεδυμένα, ἄγιοι φέροντες κιλίκιον, κατεσκληράτες καὶ πελιδναί, οἱ εἰσὶν οἱ ἀσκηταί, τὰς χεῖρας αἰμοσταγεῖς καὶ τὴν πλευρὰν διάτρητον ἔχοντες, οἱοὶ εἰσὶν οἱ στιγματοφόροι· παρ' αὐτοῖς δὲ Παναγίαι, βασιλικὰς φοροῦσαι στολὰς, ἑορτασίμους ἱματισμοὺς, ἐσθῆτας ἐκ στίλβοντος ὀλοστηριοῦ, κεκασμημένα διὰ διαδημάτων, περιδερμάτων πολυτίμων, ταινιῶν ἀνθηρῶν, πολυτελῶν τριχάπτων, τὸ δῆμα ῥοδόχρου ἔχουσαι, τοὺς ὀφθαλμοὺς μαρμαρίζοντας, τὰς δὲ τῶν ὀφθαλμῶν κόρας δι' ἀνθρακος ἐσχηματισμένας. Διὰ τῆς ἄγαν ταύτης καὶ κατὰ γράμμα μιμήσεως ὁ καλλιτέχνης δὲν προξενεῖ ἠδονὴν, ἀλλ' ἀποστροφὴν, πολλάκις δὲ κινεῖ τὴν ἀηδίαν, ἐσθ' ὅτε δὲ καὶ τὴν φρίκην.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ· τὸ ἤμισο τῆς καλλίστης δραματικῆς ποιήσεως, ἅπαν τὸ κλασσικὸν ἑλληνικὸν καὶ γαλλικὸν θέατρον, τὰ πλεῖστα τῶν ἰσπανικῶν καὶ ἀγγλικῶν δραμάτων, ἀντὶ ν' ἀντιγράψωσι πιστῶς τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ἀλλοιοῦσιν αὐτὸν ἐκ προμελέτης. Ἐκαστος τῶν δραματικῶν τούτων ποιητῶν παράγει τὰ πρόσωπα αὐτοῦ λαλοῦντα διὰ στίχων, καὶ ἐπιβάλλει τοῖς λόγοις αὐτοῦ τὸν ῥυθμὸν, ἐνίοτε δὲ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Ἡ νοθεύει αὕτη βλάπτει τὸ ἔργον; Οὐδαμῶς, ὡς ἀποδεικνύει

ἔρηνως ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῶν ἡμετέρων χρόνων, ἡ Ἰφιγένεια τοῦ Goete, ἣν οὗτος συνέταξε πρῶτον μὲν ἐν λόγῳ πεζῷ, εἶτα δ' ἐμμέτρως. Καὶ εἶναι μὲν καλὴ ἡ ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένη τραγωδία, ἀλλ' ἐμμέτρως ἡλικὴ διαφορά! Ἐν τῇ στιχογραφίᾳ ταύτῃ προδήλως ἡ τῆς λαλομένης γλώσσης ἀλλοίωσις, ἡ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ μέτρου εἰσαγωγὴ μεταδιδουσιν εἰς τὸ ἔργον τὴν ἀπχράμιλλον χάριν, τὸ ὕψος, τὸ τραγικὸν καὶ παρατεταμένον μέλος, ὅπερ ἀνυφοῖ τὴν διάνοιαν ὑπερῶν τῆς ἀθλιότητος τοῦ κοινοῦ τούτου βίου καὶ ἐπικαρφέρει ὑπὸ τὰς ὄψεις ἡμῶν τοὺς ἥρωας τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν, τὴν πρωτόγονον καὶ παρωχητικὴν γενεάν, καὶ μετὰ ταύτης τὴν σεπτὴν παρθένον, τὴν φύλακα τῶν νόμων, τὴν ἀγαθοεργόν, ἐν ἣ πάσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ ἡ εὐγένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως συγκεντροῦνται, ἵνα δοξάσωσι τὸ ἡμέτερον γένος καὶ ἐξευγενίσωσι τὰς καρδίας ἡμῶν.

Δ'

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν παντὸς πράγματος ἡ μὴ ὀλοσχερὴς ἀπομίμησις. Τίνα δ' εἰσὶ τὰ ἐφ' ὧν δέον νὰ περιορισθῇ ἡ μίμησις αὕτη; «Αἱ σχέσεις καὶ ἡ ἀμοιβαία τῶν μερῶν ἐξάρτησις». Ὁ ἀφηρημένος οὗτος ὀρισμὸς γενήσεται δῆλος ἐκ τῶν ἐξῆς.

Ὑποθέσατε τεχνίτην ἐνώπιον αὐτοῦ ἔχοντα πρωτότυπον ζῶν, ἄνδρα ἢ γυναῖκα, καὶ πρὸς ἀντιγραφὴν γραφίδα καὶ χάρτην διπλάσιον τῆς χειρὸς τὸ μέγεθος. Βεβαίως οὐδεὶς ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ εἰκόνα ἰσομεγέθη πρὸς τὸ πρωτότυπον, διότι ὁ χάρτης εἶναι λίαν μικρὸς, οὐδὲ τοῦ σώματος τὸν χρωματισμὸν, διότι ὁ τεχνίτης στερεεῖται χρωμάτων. Ὁφείλει ὅμως οὗτος ἐν τῇ γραφῇ αὐτοῦ νὰ τηρήσῃ τὰς σχέσεις καὶ πρῶτον τὰς ἀναλογίας, τουτέστι τὰς σχέσεις τοῦ μεγέθους. Ἄν ἡ κεφαλὴ ἔχῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μῆκος, πρέπει νὰ ἔχῃσιν ἀνάλογον μῆκος τὸ σῶμα, ὁ βραχίον, ἡ κνήμη καὶ πάντα τὰ λοιπὰ μέλη. — Ὁφείλει πρὸς τούτοις νὰ ἀπεικονίσῃ τὸ σχῆμα ἢ τὰς σχέσεις τῶν διαφόρων θέσεων· ἡ τοιαύδε καμπή, τὸ τοιοῦδε ὀμοειδὲς σχῆμα, ἡ τοιαύδε γωνία, ὁ τοιοῦδε ἐλιγμὸς πρέπει ν' ἀντιγράφωνται δι' ὁμοιομόρφου γραμμῆς. Συνελόντι δ' εἰπεῖν πρέπει τὸ ἀντίγραφον ἀκριβῶς νὰ περιέχῃ τὸ σύνολον τῶν συνδεουσῶν τὰ μέρη πρὸς ἄλληλα σχέσεων, νὰ ἀπεικονίσῃ οὐχὶ τὰ σωματικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ τὴν λογικὴν τοῦ σώματος.

Τὸ αὐτὸ θέλει πράξει καὶ ὅταν οὗτος καλῆται νὰ περιγράψῃ δρῶντα χαρακτῆρα, σκηνὴν τοῦ πρῶτου βίου, λαϊκοῦ ἢ ἐγκοσμίου. Πρὸς τοῦτο ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὰ ὄτα, τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἴσως δὲ καὶ γραφίδα, ἵνα χαρᾶξῃ λέξεις τινὰς· ὀλίγα μὲν, ἀλλ' ἀρκούντα. Οὐδεὶς ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ νὰ ἐκθέσῃ ἅπαντας τοὺς λόγους, ἀπάσας τὰς χειρονομίας, ἀπάσας τὰς πράξεις τοῦ προσώπου ἢ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν δεκαπέντε ἢ εἴκοσι προσώπων, ἀλλ' ὀφείλει νὰ μὴ παραλίπη τὰς ἀναλογίας, τὰς σχέσεις, τὰς ἀνα

φοράς· και πρώτον μὲν οφείλει ἀκριβῶς νὰ τηρήσῃ τὴν ἀναλογίαν τῶν διαφόρων πράξεων τοῦ ἀπεικονιζομένου ἀνθρώπου· δηλαδὴ νὰ περιγράψῃ ζωηρότερον τὰς φιλοδόξους αὐτοῦ πράξεις, ἂν ἦναι φιλοδόξος, τὰς φιλαργύρους, ἂν ἦναι φιλάργυρος, τὰς βιαίας, ἂν ἦναι βίαιος· εἶτα δὲ νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν αὐτῶν πράξεων, τουτέστι νὰ προκαλέσῃ ἀπάντησιν δι' ἀπαντήσεως, νὰ αἰτιολογήσῃ ἀπόφασίν τινα, αἴσθημα, ἰδέαν, διὰ προηγουμένης ἰδέας, αἰσθήματος, ἀποφάσεως, και πρὸς τούτοις, διὰ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ προσώπου, ἔτι δὲ πλέον διὰ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔν τε τῷ φιλολογικῷ και γραφικῷ ἔργῳ δέον ν' ἀπεικονίζεται οὐχὶ τὸ ἐξωτερικὸν φαινόμενον τῶν ὄντων και τῶν συμβεβηκότων, ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν σχέσεων και ἐξαρτήσεων αὐτῶν, τουτέστιν ἡ λογικὴ αὐτῶν. Οὕτω κατὰ γενικὸν κανόνα παντὸς πραγματικοῦ ὄντος οὐσιῶδες στοιχεῖον εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἢ ἡ ἐξωτερικὴ λογικὴ αὐτοῦ, και τὸ στοιχεῖον τοῦτο καθῆκον ἔχει ὁ τεχνίτης νὰ διαγνώσῃ και ἀπεικονίσῃ, ἐν ἄλλαις λέξεσι τὴν κατασκευὴν, τὴν σύνθεσιν, τὴν συναρμογὴν αὐτοῦ.

Τροποποιούντες κατὰ τὰ ἐκτεθέντα τὸν πρῶτον ὀρισμὸν, οὐδόλως καταστρέφομεν, ἀλλὰ βελτιοῦμεν αὐτόν. Οὕτω δὲ ἡ τέχνη χαρακτηρεῖται ὑψηλότερον κεκτημένη, καθίσταται ἔργον τῆς διανοίας και οὐχὶ μόνον τῆς χειρὸς.

Ε'

Ἄλλ' ἄρα γε τοῦτο και μόνον ἀρκεῖ και εἶναι ἀληθές, ὅτι τὰ ἔργα τῆς τέχνης περιορίζονται ἀπλῶς εἰς τὴν παράστασιν τῶν σχέσεων τῶν μερῶν; Οὐδόλως, διότι αἱ μέγιστα σχολαὶ εἰσὶν ἰδίως αἱ μᾶλλον ἀλλοιοῦσαι τὰς πραγματικὰς σχέσεις.

Ἐξετάσατε, π. χ. τὸν μέγιστον ἀντιπρόσωπον τῆς Ἰταλικῆς σχολῆς, τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελον, και ὀρισμένως ἀναπολήσατε εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὸ ἀριστούργημα αὐτοῦ, τὰ τέσσαρα μαρμάρινα ἀγάλματα, ἅτινα ἐν Φλωρεντίᾳ εἰσι τεθειμένα ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν Μεδίκων. Οἱ μὴ τὸ πρωτότυπον ἰδόντες, γινώσκουσι τοῦλάχιστον τὰ ἀντίγραφα. Ἀληθῶς οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, ἰδίως δὲ αἱ γυναῖκες, αἵτινες κατακεκλιμένοι καθεύδουσιν ἢ τοῦ ὕπνου ἐξεγείρονται δὲν ἔχουσι τὰς ἀναλογίας τῶν μερῶν πραγματικῶν προσώπων. Οὐδ' ἐν Ἰταλίᾳ ὑπάρχουσι τοιοῦτοι. Θὰ ἴδῃτε βεβαίως εὐεϊδεῖς νεανίας κομψῶς ἐνδεδυμένους, χωρικοὺς εὐοφθάλμους και ὑψάχενας, πρωτότυπα ἀκαδημείας, τοὺς μυῶνας ἰσχυροὺς ἔχοντας, και ἀγριωπὸν τὸ παράστημα· ἀλλ' οὔτε ἐν κόμῃ τινὶ, οὔτ' ἐν τελετῇ, οὔτ' ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ, τανῦν, ἢ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, πραγματικὸς ἀνὴρ ἢ γυνὴ ὁμοίασέ ποτε πρὸς τοὺς ὀργίλους ἥρωας, τὰς κολοσσιαίας και ἀπέλπιδας παρθένους, ἃς ὁ μέγας ἀνὴρ ἐξέθετο ἐν τῷ ἐπιταφίῳ παρεκκλησίῳ. Τοὺς τύπους τούτους, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἤντησεν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεγαλοφυΐας και τῆς ἰδίας καρδίας,

ἀνὴρ ἐρημίτης, φιλόσοφος και φιλοδίκαιος, ἀνὴρ παράφορος και γενναῖος, πλανώμενος ἐν μέσῳ ἀνθρώπων ἀνάνδρων και διεφθαρμένων, μεταξύ τῆς προδοσίας και τῆς βίας, πρὸ τοῦ ἀνηκέστου θριάμβου τῆς τυραννίας και τῆς ἀδικίας, ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἐλευθερίας και τῆς πατρίδος, αὐτὸς οὗτος ἀπειλούμενος τὴν ζωὴν καθ' ἐκάστην, αἰσθανόμενος, ὅτι ἔζη κατὰ χάριν και ἴσως ἐπὶ χρόνον βραχῦν, ἀνίκανος νὰ κύψῃ και ὑποταχθῇ, και μόνον ἔχων καταφυγὴν τὴν τέχνην, δι' ἧς ἐν τῇ σιγῇ τῆς δουλείας ἡ μεγάλη αὐτοῦ καρδία και ὁ ἀπελπισμὸς ἐλάλουν ἔτι. Ἐγραφεν ἐπὶ τῆς βίας τοῦ καθεύδοντος ἀγάλματός του.

Grato m' è il sonno, e più l' esser di sasso
Mentre che il danno e la vergogna dura;
Non veder, non sentir m' è gran ventura
Però non mi destar, dehl parla basso 1.

Τοιαῦτα σχήματα ἀπεκάλυψεν αὐτῷ τὸ αἶσθημα· ἵνα δ' ἐκφράσῃ αὐτὸ μετέβαλε τὰς συνήθεις ἀναλογίας, ἐμήκυνε τὸν κορμὸν και τὰ μέλη, ἐλύγισε τὴν ὄσφυν, ἔσκαψε τὸ κοῖλον τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐχάραξε τὸ μέτωπον διὰ ρυτίδων παρεμφερῶν πρὸς τὴν ἀνάσπασιν τῶν ὀφρύων τοῦ λέντος, ἐξώγκωσεν ἐπὶ τοῦ ὤμου ὄρος μυῶν, ἐπέτεινεν ἐπὶ τοῦ ἐχίνου τοὺς τένοντας και σπονδύλους ἐχομένους ἀλλήλων, δίκην σιδηρᾶς ἀλύσεως λίαν τεταμένης, ἧς οἱ κρῖκοι μέλλουσι νὰ συντριβῶσι.

Ἐξετάσωμεν ἐπίσης τὴν φλαμανδικὴν σχολὴν, ἐν δὲ τῇ σχολῇ ταύτῃ τὸν μέγαν Φλαμανδὸν Rubens, και ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Rubens, μίαν τῶν ἀρίστων γραφῶν αὐτοῦ, τὴν *Hariguerin* (La Kermesse). Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, παραλείπει και οὗτος τὴν μίμησιν τῶν συνήθων ἀναλογιῶν. Μετάβητε εἰς Φλανδρίαν, θεωρήσατε τοὺς τύπους ἐν ὧρα μάλιστα ἀγαλλιέσεως και εὐωχίας, ἐν ταῖς τελεταῖς τῆς Καυάντης, ἐν Ἀμβέρσῃ ἢ ἀλλαχοῦ· θὰ ἴδῃτε ἀγαθοὺς ἀνθρώπους, τρώγοντας καλῶς, πίνοντας κάλλιον, καπνίζοντας μετὰ πολλῆς ψυχικῆς γαλήνης, φλεγματικούς και εὖ φρονούντας, ἀπαθεῖς ὅλως και μέγала ἔχοντας ἀκκνόνιστα χαρακτηριστικὰ, παρεμφερεῖς λίαν πρὸς τὰ πρόσωπα τοῦ Teniers, ἀλλὰ τὰς κτηνώδεις ἐκείνας μορφὰς τῆς *Harigueris* οὐδαμῶς θέλετε συναντήσῃ. Καὶ ἀληθῶς ἄλλοθεν ἠρύσατο αὐτὰς ὁ Rubens. Μετὰ τοὺς φρικώδεις θρησκευτικούς πολέμους, ἡ λιπαρὰ Φλανδρία ἐπὶ χρόνον μακρὸν δηωθεῖτα, ἀπήλαυσε τέλος τῆς εἰρήνης και τῆς ἀστικῆς ἀσφαλείας. Ἡ γῆ αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον γόνιμος και οἱ ἀνθρώποι τοσοῦτον συνετοί, ὥστε τάχιστα ἀπέκτησαν τὴν εὐημερίαν και τὴν εὐδαιμονίαν. Ἐκαστος ἠσθάνετο τὸν νέον

1

Ὁ ὕπνος μοὶ ἀρέσει, νὰ ἦμαι λίθος· χαίρω
Ἐνόσω βασιλεύουν τὸ αἶσχος κ' ἡ κακία·
Τυφλὴ, κωφὴ, νὰ μένω μὲ εἶνε εὐτυχία,
Πλὴν, φεῖ! μὴ μ' ἐξυπνήσῃς, σιγὰ, δὲν ὑποφέρω».

Ἀποσπῶμεν τοὺς ὠραίους τούτους στίχους ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ε. Μαυρογιάννη μεταφρασθεῖσης «Βιογραφίας τῶν μεγάλων Καλλιτεχνῶν τῆς Ἰταλίας».

τοῦτον πλοῦτον καὶ τὴν ὀλιγότητα· ἢ δὲ τοῦ παρόντος καὶ παρελθόντος ἀντίθεσις ὄθει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τὰς κτηνώδεις σωματικὰς ὁμάδας τῶν ἀνθρώπων ἀφιεμένων δίκην ἵππων καὶ ταύρων μετὰ μακρὰν νηστείαν εἰς χλοερὸν λιμῶνα καὶ πυχταίς νεμέσις. Ὁ Rubens ἠσοθάνετο αὐτὰς ἐν ἑαυτῷ τὴν δὲ ποίησιν τοῦ ἀφθόνου ὑλικοῦ βίου, τῆς θυμῆρους καὶ ἀκολάστου σαρκός, τῆς κτηνώδους καὶ υπερχειλιζούσης χαρᾶς ἐπέφαινον τὰ παρ' αὐτοῦ εἰκονιζόμενα σφριγῶντα καὶ ἱμερόεντα γυμνὰ σώματα. Ἴνα ἐκφράσῃ τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐν τῇ *Παρηγύρει*, ἐπλάτυνε τὰ στέρνα, ἐπέκλυσε τοὺς γλουτοὺς, ἐλύγισε τὴν ὄσφυν, ἐχρωμάτισε τὰς παρειὰς, ἐσκεδάσε τὴν κόμην, ἤναψεν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀγρίαν φλόγα ἀκαθέκτου ἐπιθυμίας, ἔρριψεν εἰς τὸ μέσον τὸν θόρυβον τοῦ κώμου, τῶν συντετριμμένων φιαλῶν τοῦ οἴνου, τῶν ἀνατρεπομένων τραπέζων, τῶν ὠρυγμῶν, τῶν ἀσπασμῶν, τῶν ὀργίων, καὶ τὸν καταπληκτικώτατον θρίαμβον τῆς ἀνθρωπίνης ἀποκτηνώσεως, ἣν γραφίς ζωγράφου δύναται νὰ εἰκονίσῃ.

Τὰ δύο ταῦτα παραδείγματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ τεχνίτης μεταποιῶν τὰς σχέσεις τῶν μερῶν, μεταποιεῖ αὐτὰς κατὰ τρόπον αἰσθητὸν ποιῶντα τὸν οὐσιώδη χαρακτήρα τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἐπομένως τὴν κυρίαν ἰδέαν, ἣν περὶ αὐτοῦ ἔχει. Τὸν τοιοῦτον χαρακτήρα οἱ φιλόσοφοι καλοῦσιν *οὐσίαν* τῶν πραγμάτων· καὶ τούτου ἕνεκα λέγουσιν, ὅτι ἡ τέχνη σκοπὸν ἔχει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων. Παραλείποντες τὴν τεχνικὴν ταύτην λέξιν, λέγομεν ἀπλῶς, ὅτι ἡ τέχνη σκοπεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν κύριον χαρακτήρα, ἰδιότητά τινα ἐξέχουσαν καὶ πρωτίστην, ἔποψιν τινὰ σπουδαίαν, ἔξιν τινὰ οὐσιώδη τοῦ ἀντικειμένου. Εἶναι δὲ οὐσιώδης χαρακτήρ ἡ ἰδιότης ἐξ ἧς πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἢ τοὐλάχιστον πολλαὶ ἄλλαι ἰδιότητες ἀπορρέουσι κατὰ σταθερὰς σχέσεις. Ἡ ἀφρημένη αὕτη ἐξήγησις διὰ παραδειγμάτων κατασταθῆσεται σαφῆς.

Ὁ οὐσιώδης τοῦ λέοντος χαρακτήρ κατατάσσει αὐτὸν ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων σαρκοφάγων ζώων· πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἱ φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ χαρακτήρος τούτου, ὡς ἐκ πηγῆς. Ἐν πρώτοις ἔχει τοὺς ὀδόντας ἐν εἴδει ψαλίδων, τὴν δὲ γνάθον ἐπιτελείαν πρὸς τὸ λεκίνειν καὶ σχίζειν, καὶ ἀναγκαίως, διότι καθὸ σαρκοφάγον τρέφεται ἐκ τῆς σαρκὸς τῶν ἀλισκομένων ζώων. Ἴνα δὲ ποιῆται χρῆσιν τῶν δύο τούτων φοβερῶν λαβίδων, δεῖται μυῶν μεγίστων, καὶ ἀναλόγων κροταφικῶν κοιλωμάτων, περιεχόντων τοὺς μῦς τούτους. Προσθεθείσθωσαν τούτοις οἱ τῶν ποδῶν ὀξεῖς καὶ συστελλόμενοι ὄνυχες, ἢ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων εὐκαμψία, ἢ τῶν μηρῶν θρυμασία ἐλαστικότης, δι' ἧς ἐξακοντίζεται ὡς βέλος, οἱ καθαρῶς τὴν νύκτα ὄρῶντες ὀφθαλμοί, διότι ἡ νύξ εἶναι προσφορωτάτη εἰς τὴν θήραν. Φυσιολόγος δεικνύων μοι σκελετὸν, ἔλεγεν· «Εἶναι σταγῶν τεθειμένη ἐπὶ τεσσάρων ποδῶν». Ἀνάλογοι δ' εἰσὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες· πρῶτον μὲν τὸ αἰμοχαρὲς, ἢ ἀνάγκη

νωποῦ κρέατος, ἢ ἀποστροφή πάσης ἄλλης τροφῆς· εἶτα ἡ δύναμις καὶ ὁ νευρικός πυρετός, δι' οὗ συγκεντροὶ καταπληκτικὰς δυνάμεις ἐν τῷ βραχεῖ χρόνῳ τῆς προσβολῆς ἢ τῆς ἀμύνης· ἀντιστρόφως δὲ αἱ ὑπναλέαι τάσεις, ἢ σοβαρὰ καὶ κατηφῆς ἀδράνεια ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀπραξίας, τὰ μακρὰ χασμήματα μετὰ τὴν παραφορὰν τῆς θήρας. Πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἰδιότητες ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ὡς σαρκοφάγου καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσασμεν αὐτὸν οὐσιώδη χαρακτήρα.

Ἐξετάσωμεν νῦν ἄλλην περίπτωσιν δυσκολωτέραν, χώραν ὀλόκληρον μετὰ τῶν ἀπείρων αὐτῆς λεπτομερειῶν, τῶν οἰκοδομῶν, τῆς θέας, τῆς καλλιεργείας, μετὰ τῶν φυτῶν αὐτῆς, τῶν ζώων, τῶν κατοίκων, τῶν πόλεων, τὰς Κάτω Χώρας παραδείγματος χάριν. Οὐσιώδης τῆς χώρας ταύτης χαρακτήρ εἶναι ὁ σχηματισμὸς αὐτῆς διὰ προσχώσεων, τουτέστι διὰ τῶν μεγάλων ἐναποταμιεύσεων χωμάτων, ἅτινα παρασύροντες οἱ ποταμοὶ συσσωρεύουσιν εἰς τὰς ἐκβολὰς αὐτῶν. Ἐκ τούτου καὶ μόνου τοῦ γεγονότος παράγονται πλεῖσται ὅσαι ἰδιότητες ἀποτελοῦσαι τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς τῆς χώρας, καὶ ἀναγόμεναι οὐ μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς φύσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτὸ καὶ τὰς ἠθικὰς καὶ φυσικὰς ἰδιότητας τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῇ ἀψύχῳ φύσει αἱ ὑγραὶ καὶ γόνιμοι πεδιάδες, ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῶν πολλῶν καὶ εὐρέων ποταμῶν, καὶ τοῦ ἀφθόνου ἐναποταμιεύματος φυτικῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες αὐταὶ εἰσὶ πάντοτε χλοεραὶ, διότι οἱ μεγάλοι ἤρεμοι καὶ νωχελῶς ῥέοντες ποταμοὶ, αἱ ἐν τῷ ὀμαλῷ καὶ ὑγρῷ ἐδάφει εὐκόλως σχηματιζόμεναι ἀνάρητοι διώρυγες, συντηροῦσι δρόσον διηνεκῆ. Δύνασθε ἐπομένως νὰ φαντασθῆτε τὴν θέαν τῆς χώρας ταύτης, τὸν ὑπωχρον καὶ ὑετώδη οὐρανὸν ἀπαύστως ἐκχέοντα ὄμβρον καὶ ἐν αἰθρίᾳ ὑπὸ ἐλαφρῶν καλυπτόμενον ἀτμῶν, δίκην λεπτοῦ ὑφάσματος, ἀναδιδόμενων ἐκ τοῦ ὑγροῦ ἐδάφους καὶ σχηματιζόντων θόλον διαφανῆ, ὑφασμα αἰθέριον ἐκ νιφάδων χιόνος ὑπεράνω τοῦ χλοάζοντος καὶ ἀτέρμονος κανοῦ, ὅπερ κυκλικῶς διαγράφεται ἐν τῷ ὀρίζοντι. Ἐν τῇ ἐμφύχῳ φύσει αἱ ἐκτεταμέναι αὐταὶ καὶ παχεῖαι νομαὶ προσελκύουσι τὰ μέγλα ποίμνια ἅτινα ἐνοκλᾶζοντα ἤρεμα εἰς τὸ χόρτον ἢ τρώγοντα ἀπλήστως ποικίλλουσι τῆδε κακεῖσε διὰ κηλίδων ξανθῶν, λευκῶν, μελαίνων τὴν ἀπεριόριστον ὀμαλὴν καὶ πρασίνην ἐπιφάνειαν. Ἐντεῦθεν ἡ πληθώρα γάλακτος καὶ κρέατος, ἅτινα μετὰ τῶν δημητριακῶν καρπῶν παρέχουσι τοῖς κατοίκοις ἀφθονον τροφὴν εὐώνως. Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὸ ὕδωρ παράγει τὸ χόρτον, τοῦτο δὲ τὰ ποίμνια, ἅτινα παράγουσι τὸν τυρὸν, τὸ βούτυρον καὶ τὸ κρέας καὶ ὅτι πάντα ταῦτα μετὰ τοῦ ζύθου παράγουσι τὸν κάτοικον. Ἰφάντι ἐκ τῆς παχείας ταύτης ζωῆς καὶ τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅστις εἶναι ἔμπλεως ὑγρασίας, γεννᾶται ἡ φλαμανδικὴ κρᾶσις, ἢ φλεγματικὴ φύσις, αἱ κανονικαὶ ἔξεις, ἢ πνευματικὴ καὶ νευρικὴ ἠρεμία, ἢ προσήκουσα τῆς ζωῆς ἐκτίμησις, ἢ ἀδιάκοπος εὐχαρίστησις, ὁ ἔρωσ τῆς εὐημερίας, ἐπομένως ἡ

της καθαριότητος ἐπικράτησις, καὶ ἡ τοῦ ἀνέτου βίου τελειότης. Ἐν ταῖς ἐσχηματισμέναις διὰ τῆς προσχώσεως χώραις, ὁ χάλιξ ἐλλείπει· ὅθεν ἀντὶ λίθων μεταχειρίζονται πλίνθους ἢ κεράμους· ἐπειδὴ δ' αἱ βροχαὶ εἰσι βραχδαταὶ καὶ συνεχεῖς, αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν εἰσι λίαν κεκλιμέναι· διὰ δὲ τὸ ἀδιάλειπτον τῆς ὑγρασίας, ἐπιχρῖουσι τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους. Ἐπομένως πόλις φλαμανδικὴ εἶναι ἄθροισμα οἰκοδομῶν ἐρυθροειδῶν ἢ φαιῶν πάντοτε καθαρῶν, πολλάκις δὲ στιλπνῶν, αἵτινας τὰς στέγας ἔχουσι προεξεχούσας· τῆδε κακεῖσε ὑψοῦται ἀρχαία ἐκκλησία φκοδομημένη ἐκ χαλίκων (galets) ἢ μικρῶν λίθων συγκεκολλημένων διὰ γύψου, ὁδοὶ δὲ φιλοκάλως κατεσκευασμένοι ἐπιδεικνύουσιν ἐκατέρωθεν τὴν ἀπαράμιλλον καθαριότητα τῶν λιθοστρώτων παρόδων. Ἐν Ὁλλανδίᾳ, εἰσι ταῦτα κατεσκευασμένα ἐκ πλίνθων καὶ ἔχουσι πολλάκις ἐγκατεσπαρμένην ἀργιλόπλαστον ὕλην· τὴν πέμπτην τῆς πρώτης αἰ ἐπηρέτραι γονυπετεῖς πλύνουσι αὐτὰ διὰ μάκτρον. Ρίψατε τὸ βλέμμα διὰ τῶν λαμπουσῶν ὕλων· εἰσέλθετε εἰς κλοῦβ κεκοσμημένον δι' ἀνθρῶν δένδρων, οὗ τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ ψάμμου ἀπαύστως ἀνακκινιζομένης· ἐπισκέφθητε τὰ φέροντα ζωνηὰς καὶ γλυκεῖας γραφὰς καπηλεῖα, ἐν οἷς εἰσι κατὰ σειρὰν τεθειμένοι οἱ φαιόχρους καὶ στρογγύλοι πίθοι, ἐν οἷς ὁ ξανθὸς ἀφρὸς ἐκχεῖται ἐκ φιαλῶν περιέργως ἐξεργασμένων. Ἐν ἀπάσαις ταύταις τοῦ συνήθους βίου ταῖς λεπτομερείαις, ἐν ἀπάσαις ταύταις ταῖς ἐνδείξεσι τῆς ἐνδομύχου εὐχαριστήσεως καὶ τῆς διαρκoῦς εὐδαιμονίας, θὰ ἴδῃτε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ θεμελιώδους χαρακτῆρος, ὅστις εἶναι ἐρριζωμένος ἐν τε τῷ κλίματι καὶ τῷ ἔδαφει, ἐν τῷ γένει τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ ἀτόμῳ.

Ἐκ τῶν ἀναριθμητῶν τούτων ἀποτελεσμάτων κρίνατε περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ. Τὸν χαρακτῆρα τοῦτον ἡ τέχνη σκοπεῖ νὰ ἐξαγάγῃ εἰς τὸ φῶς, καὶ ἂν ἡ τέχνη ἀναλαμβάνῃ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, ὁ λόγος εἶναι, ὅτι ἡ φύσις εἶναι ἀνεπαρκής. Διότι ἐν τῇ φύσει ὁ χαρακτῆρ ἀπλῶς ἐξέχει, ἀλλὰ τῇ τέχνῃ ἀπόκειται νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐμφανῆ καὶ τέλειον. Ὁ χαρακτῆρ οὗτος διαπλάσσει τὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ δὲν διαπλάσσει αὐτὰ ἐντελῶς, διακλυόμενος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ὑπὸ μυρίων ἄλλων προσκομμάτων. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐγγαράξῃ τὴν σφραγιδα αὐτοῦ βαθῶς καὶ ὁρατῶς ἀποχρώντως εἰς τὰ ἀντικείμενα, ἐν οἷς ὑπάρχει. Ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται τὸ κενὸν τοῦτο, καὶ ἵνα πληρώσῃ αὐτὸ ἐπενόησε τὴν τέχνην.

Τρόντι ἐξετάσωμεν αὖθις τὴν Πανήγυριν τοῦ Rubens. Τὰ σφριγῶντα γύναια, οἱ οἰνοβαρεῖς ἐκεῖνοι, ἅπαντα τὰ στήθη καὶ τὰ στρογγύλα πρόσωπα κτηνῶν ἀχαλινώτων καὶ σιτιῶν ἐμπεπορημένων εἶχον ἴσως ἀναλογίαν τινὰ πρὸς συγχρόνους μορφάς. Ἡ πλουσία καὶ λιπαρὰ φύσις ἔτεινεν εἰς παραγωγὴν ἀναλόγων ἡθῶν καὶ σωματίων, ἀλλὰ δὲν κατώρθου αὐτὸ καθ' ὅλοκληρίαν. Ἄλλα ἐπιπροσθούντα αἴτια κατέστειλον τὴν ὁρμὴν τῆς πλαστι-

κῆς δυνάμεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ πενία· ἐν τοῖς καλλίστοις χρόνοις καὶ τότε ποιοὶ πολλοὶ ἀνθρώποι δὲν τρέφονται καλῶς, καὶ ἡ ἀσιτία, τοῦλάχιστον ἡ ἐν μέρει ἀποχῆ, ἡ ἐνδεια, ὁ μὴ καθαρὸς ἀήρ καὶ πάντα τὰ παρομαρτοῦντα κακὰ διακωλύουσι τὴν πλήρη τῆς σαρκὸς ἀνάπτυξιν· ὁ πάσχων ἀνθρώπος εἶναι ἀσθενέστερος καὶ μᾶλλον συνεσταλμένος. Ἡ ὀρησκεία, ὁ νόμος, ἡ ἀστυνομία, αἱ διὰ τῆς τακτικῆς ἐργασίας, τῆς ἀγωγῆς συντρεχούσης, προσαποκτώμεναι ἕξεις, πρὸς τὸ αὐτὸ φέρουσι τέλος. Ἐξ ἑκατὸν ἀτόμων, αἵτινα ἐν εὐνουστέραις περιστάσεσιν ἐδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ, ὁ Rubens ὡς πρωτότυπα, πέντε ἢ ἐξ ἴσως ἐδύνατο μόνον νὰ χρησιμεύσωσιν αὐτῷ. Ταῦτα δὲ τὰ πέντε ἢ ἐξ ὑπαρκτὰ πρόσωπα, αἵτινα ἐν ταῖς τελεταῖς ἠδύνατο οὗτος νὰ ἴδῃ, ἐπεσικιάζοντο ὑπὸ πολλῶν ἄλλων κατωτέρων καὶ κοινοτέρων μορφῶν. Λάβετε πρὸς τούτοις ὑπ' ὄψιν, ὅτι καθ' ὅν χρόνον ἐθεώρει αὐτὰ, δὲν εἶχον τὸ σχῆμα, τὴν ἔκφρασιν, τὴν παραφορὰν, τὸ ἐνδυμα, τὸ ἀνεμιμένον τῆς περιβολῆς, δι' ὧν καταφανῆς γίγνεται ἡ περίσσεια τῆς σωματικῆς εὐρωστίας καὶ φαιδρότητας. Τοιαῦτα ἔχουσα μειονεκτήματα ἡ φύσις ἐκάλει ἀρωγὴν τὴν τέχνην· διότι μὴ δυναμένη ἀποχρώντως νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν χαρακτῆρα, ἀναγκάτως ἔπρεπε νὰ ἀναπληρωθῇ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἐν παντὶ καλλιτεχνήματι ἐξόχῳ. Ὅτε ὁ Ῥαφαὴλ ἐποίησε τὴν *Γαλάτειαν* αὐτοῦ ἔγραφε, ὅτι ἐν ἐλλείψει ὡραίων γυναικῶν ἠκολούθει ἰδίαν τινὰ πρωτότυπον ἰδέαν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι κατ' ἴδιον τρόπον κατανοῶν οὗτος τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν γαλήνην, τὴν εὐτυχίαν, τὸ ἀγέρω·χον, τὴν γοητείαν αὐτῆς, δὲν εὗρισκε πρωτότυπον ζῶν, ἵνα ἐκφράσῃ αὐτὴν ἀποχρώντως. Ἡ χωρικὴ ἢ ἡ ἐργατῆς, ἥτις πρὸ αὐτοῦ ἴστατο, εἶχε τὰς χεῖρας δυσμόρφους ἐκ τῆς ἐργασίας, τοὺς πόδας ἠλλοιωμένους ἐκ τῆς ὑποδύσεως, τὸν ὀφθαλμὸν δειλὸν καὶ ἄγριον ἐκ τῆς αἰδοῦς, ἢ ταπεινὸν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος. Καὶ αὐτὴ ἡ Φορνάρινα¹ αὐτοῦ ἔχει τοὺς ὤμους ὑπὲρ τὸ δέον πρὸς τὰ κάτω πίπτοντας, τὸ ὀπισθοβράχιον ἰσχνόν, τὸ ἦθος ἄχαρι καὶ νωθρόν· ἵνα δὲ εἰκονίσῃ αὐτὴν κατὰ τὸν Φαρνέσιον τρόπον, ἠναγκάσθη νὰ μετασχηματίσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὸν ὑπὸ τῆς φύσεως ἀτελῶς ὑποδεικνυόμενον χαρακτῆρα.

Οὕτω παντὸς τεχνουργήματος ἀπαραίτητὸν ἐστὶ τὸ καταστήσῃ τὸν οὐσιώδη ἢ τοῦλάχιστον σπουδαῖον χαρακτῆρα, ὅσον οἶόν τε ἐξέχοντα καὶ ὁρατὸν πρὸς τοῦτο δ' ὁ τεχνίτης αἶρει τὰ ἐπιπροσθούντα κωλύματα, ἐκλέγει, ὅ,τι ἐκδηλοῖ, διορθοῖ δὲ καὶ ἀνασκευάζει ὅ,τι ἄλλοιοι ἢ καταστρέφει αὐτόν.

Οὐχὶ δὲ μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ οἱ τεχνῖται αὐτοὶ, ὁ τρόπος τουτέστι δι' οὗ οὗτοι αἰσθάνονται, ἐπινοοῦσι καὶ παρὰ γουσι περιλαμβάνεται ἐν τῷ ἐκτεθέντι ὀρισμῷ τοῦ τεχνουργήματος. Ἀναπόφευκτον παντὸς τεχνίτου προσόν, ὅπερ οὐδεὶς πόνος οὐδὲ μελέτη δύναται ν' ἀναπληρώσῃ, εἶναι ἡ πρωτότυπος αἰσθησις, ἥς ἀμοιρῶν οὗτος καθίσταται ἀπλοῦς ἀντιγραφεὺς· τουτέστι ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἰδιάζουσα ἐντύπωσις ἢ παραγομένη ἐκ τῆς ἀντιλήψεως χαρα-

¹ Ταύτης εἰσι δύο εἰκόνες ἐν τοῖς μεγάρῳις Sciarra καὶ Borghese.

κτῆρός τινος. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, ὅταν ἀνθρωπός τις γεννᾶται μεγαλοφυῶς, αἱ ἀντιλήψεις αὐτοῦ, ἢ τοῦλάχιστον ὀρισμένου εἶδους αἱ ἀντιλήψεις, εἰσι λεπταὶ καὶ ταχεῖαι· κατανοεῖ οὗτος καὶ διακρίνει φυσικῶς καὶ μετὰ πολλῆς ὀξυδερκείας τὰς λεπτὰς διαφορὰς καὶ τὰς σχέσεις, ὅτε μὲν τὸ θρηνώδες ἢ ἡρωϊκὸν σειρᾶς ἤχων, ὅτε δὲ τὸν πλοῦτον ἢ τὴν ἐγκράτειαν δύο συμπληρωτικῶν ἢ συναφῶν τόνων· διὰ ταύτης τῆς δυνάμεως εἰσδύων εἰς τὸ ἐσώτερον τῶν πραγμάτων φαίνεται ὀξυδερκέστερος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· ἡ τοσοῦτον δὲ ζωηρὰ καὶ προσωπικὴ αὕτη συναίσθησις δὲν μένει ἀδρανής· πᾶσα ἡ νοῦσα καὶ νευρικὴ μηχανὴ δέχεται κατ' ἀντανάκλασιν τὴν αὐτὴν δόνησιν. Ἄκων ὁ ἀνθρώπος ἐκφράζει τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ συναίσθημα· τὸ σῶμα ποιεῖ κινήσιν τινα, τὸ σχῆμα καθίσταται μιμικόν, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ ἐξωτερικῶς ὅ,τι συνέλαβεν ἐν τῇ διανοίᾳ· ἡ φωνὴ ζητεῖ κάμψεις μιμητικὰς, ὁ λόγος εὐρίσκει λέξεις κεχρωματισμένας, ἀπρόοπτα σχήματα, ὕψος ἐσχηματισμένον, πεπλασμένον, ὑπερβολικόν· εἶναι φανερόν, ὅτι ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἀρχικὴν ὄθησιν ὁ ἐνεργῶν ἐγκέφαλος ἀνέπλασεν ἐντελῶς καὶ μετεσχημάτισε τὴν συλληφθεῖσαν ἔννοιαν, ὅτε μὲν διαφωτίσας καὶ μεγεθύνας αὐτήν, ὅτε δὲ περικόψας καὶ ἀπορρίψας τὸ περιττόν· ἐν τῷ τοιμηρῷ σκιαγραφῆματι, ὡς ἐν τῇ βιαίᾳ γελοιογραφίᾳ, καταφανὴς γίγνεται ἡ τῆς ἀκουσίως ἐντυπώσεως δύναμις, ἣν κέκτηνται αἱ ποιητικαὶ φύσεις. Σπουδάσατε ἐπισταμένως τοὺς μεγάλους τεχνίτας καὶ τοὺς μεγάλους συγγραφεῖς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος· μελετήσατε τὰ σκιαγραφήματα, τὰ σχέδια, τὰ ἡμερολόγια, τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἀρχαίων διδασκάλων· θὰ εὕρητε πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔμφυτον μέθοδον. Ἄς κοσμήσῃ αὐτὴν ὁ θέλων δι' ὠραίων ὀνομάτων, ἄς ὀνομάσῃ ἔμπνευσιν, μεγαλοφυίαν, καλῶς θέλει πράξει καὶ δικαίως· ἀλλ' ἵνα ἀκριβῶς τὸν προσήκοντα ὀρισμὸν διατυπώσῃ, κατ' οὐδένα τρόπον πρέπει ἐν σιγῇ νὰ παρέλθῃ τὴν ζωηρὰν αὐτόματον συναίσθησιν, ἣτις συνάγει περίξ ἐαυτῆς τὸν ὄμιλον τῶν ἰδεῶν, προσθέτουσα, μεταποιούσα, μεταπλάττουσα, μεταμορφοῦσα καὶ μεταχειριζομένη αὐτάς, ἵνα ἐξωτερικῶς ἐκδηλωθῇ.

Συμπληρώσαντες οὕτω τὸν ὀρισμὸν τοῦ τεχνουργήματος, ῥίψωμεν πρὸς στιγμὴν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ θεωρήσωμεν τὴν ὁδὸν, ἣν διηνήσαμεν. Ἐδυνήθημεν βαθμηδὸν νὰ συλλάβωμεν ἔννοιαν περὶ τῆς τέχνης μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ὑψηλὴν, καὶ ἐπομένως μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀκριβῆ. Ἐνομίσαμεν τὸ πρῶτον, ὅτι τέλος ἔχει τὸ μιμεῖσθαι τὸ αἰσθητὸν φαινόμενον. Εἶτα δὲ τὴν ὑλικὴν τῆς διανοητικῆς μελέτης διαχωρίσαντες, εὗρομεν, ὅτι ἀπεικονίζει αὕτη τὰς σχέσεις τῶν μερῶν τοῦ αἰσθητοῦ φαινομένου. Τέλος παρατηρήσαντες, ὅτι αἱ σχέσεις δύνανται καὶ πρέπει νὰ μεταβάλλωνται, ἵνα ἀνυψώσωσι τὴν τέχνην εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτῆς, ἐθέσαμεν τὸν κανόνα, ὅτι ἡ μελέτη τῶν σχέσεων τῶν μερῶν σκοπεῖ νὰ καταστήσῃ δεσπόζοντα χαρακτηριστικὰ οὐσιώδη. Οὐδεὶς τῶν ὀρισμῶν τούτων καταστρέφει τὸν προηγούμενον, ἀλλὰ διορθοῖ καὶ σαφηνίζει αὐτόν, καὶ δυνάμεθα ἄπαντας συνεννοῦντες καὶ

ὑποτάσσοντες τοὺς κατωτέρους τοῖς ἀνωτέροις νὰ συγκεφαλαιώσωμεν ὡς ἐξῆς ἄπασαν ἡμῶν τὴν ἐργασίαν. «Τὸ τεχνουργήμα τέλος ἔχει τὴν καθάπερ κατ' ἀκολουθίαν ἰδέας σπουδαίας, ἐκδηλώσιν· πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου, ἢ ποιεῖται χρῆσιν συνόλων μερῶν συνδεδεμένων, ὧν τροποποιεῖ συστηματικῶς τὰς σχέσεις. Ἐν ταῖς τρισὶ μιμητικαῖς τέχναις, τῇ γλυπτικῇ, γραφικῇ καὶ ποιήσῃ, τοῖς συνόλοις τούτοις ἀντιστοιχοῦσιν ἀντικειμένα πραγματικά».

ΣΤ'

Τούτου τεθέντος, πρόδηλόν ἐστι, ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἀνωτέρου ὀρισμοῦ εἶναι οὐσιώδες, τὸ δὲ δεύτερον ἐπουσιώδες. Ἐν πάσῃ τέχνῃ ἀπαιτεῖται μὲν ὅλον τι μερῶν συνδεδεμένων, ἅτινα ὁ τεχνίτης τροποποιεῖ πρὸς ἐκδηλώσιν ὀρισμένου χαρακτηριστοῦ· ἀλλ' οὐδόλως ἐν πάσῃ τέχνῃ ἀπαιτεῖται καὶ ἡ συνύπαρξις πραγματικῶν ἀντικειμένων. Ἐὰν ἀπαντῶσιν ἄρα σύνολα μερῶν συνδεδεμένων, μὴ ἀπομιμηθέντα πραγματικὰ ἀντικείμενα, ἀναγκαιῶς ὑπάρχουσι καὶ τέχναι μὴ ἔχουσαι ἀφετηρίαν τὴν μίμησιν. (Τοιαῦται εἰσὶν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ μουσικὴ. Τρόντι, παρεκτός τῶν σχέσεων, τῶν ἀναλογιῶν, τῶν ὀργανικῶν καὶ ἠθικῶν ἐξαρτήσεων, ἄς ἀντιγράφουσιν αἱ τρεῖς μιμητικαὶ τέχναι, εἰσι καὶ μαθηματικαὶ σχέσεις, ἄς συνιστᾶσιν αἱ δύο ἄλλαι, αἱ μὴ μιμητικαί.)

Θεωρήσωμεν πρῶτον τὰς διὰ τῆς ὀράσεως καταληπτὰς μαθηματικὰς σχέσεις.—Τὰ τῷ ὀφθαλμῷ προσπίπτοντα μεγέθη, δύνανται νὰ σχηματίζωσι πρὸς ἄλληλα σύνολα μερῶν συνδεδεμένων διὰ νόμων μαθηματικῶν. Διότι πρῶτον μὲν τμηματὶ τι ξύλου ἢ λίθου δύνανται νὰ ἔχῃ σχῆμα γεωμετρικόν, κυβικόν, κωνικόν, κυλινδρικόν ἢ σφαιρικόν, ὅπερ συνίστησι κανονικὰς ἀποστάσεως σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων τῆς περιφερείας αὐτοῦ σημείων.—Προσέτι δὲ αἱ διαστάσεις αὐτοῦ δύνανται νὰ ὦσι ποσότητες συνδεδεμέναι πρὸς ἀλλήλας κατ' ἀναλογίας ἀπλᾶς, ὧν ὁ ὀφθαλμὸς εὐκόλως ἀντιλαμβάνεται· τὸ δὲ ὕψος δις, τρίς, τετράκις μεῖζον τοῦ πλάτους ἢ τοῦ πλάτους, ὅπερ ἀποτελεῖ δεύτερον εἰρμὸν σχέσεων μαθηματικῶν.—Τέλος πολλὰ τῶν τμημάτων τοῦ λίθου ἢ τοῦ ξύλου δύνανται νὰ ὦσι θεμιμένα τὰ μὲν ἐπὶ τὰ δέ, ἢ τὰ μὲν παρὰ τὰ, δὲ κατὰ συμμέτρους ἀποστάσεις καὶ γωνίας δι' ἐξαρτήσεων μαθηματικῶν συνδεδεμένας.—Ἐπὶ τοιούτου συνόλου μερῶν ἀλληλενδέτων, θεμελιούται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ. Ὁ ἀρχιτέκτων συλλαβὼν τὸν δαίνα ἢ δαίνα ἐπικρατοῦντα χαρακτηριστῆρα, τὴν γαλήνην, τὴν ἀπλότητα, τὴν ἰσχύν, τὴν κομψότητα, ὡς πάλαι ποτὲ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἢ τὸ παράδοξον, τὴν ποικιλίαν, τὸ ἀπειρον, τὴν φαντασίαν, ὡς ἐν τοῖς γοθικοῖς χρόνοις, δύνανται νὰ ἐκλέξῃ καὶ συνενώσῃ τὰς σχέσεις, τὰς ἀναλογίας, τὰς διαστάσεις, τὰ σχήματα, τὰς θέσεις, συνελόντι δ' εἰπεῖν τὰς σχέσεις τῶν ὑλῶν

τουτέστι μεγεθῶν τινων ὁρατῶν κατὰ τρόπον ἐκδηλοῦντα τὸν χαρακτήρα, ὃν προτίθεται νὰ εἰκονίσῃ.

Τούτοις παράκεινται τὰ προσπίπτοντα τῇ ἀκοῇ μεγέθη, τουτέστιν αἱ ταχύτητες τῶν δονήσεων τοῦ ἤχου· καὶ αἱ δονήσεις αὗται, οὔσαι μεγέθη, δύνανται νὰ σχηματίζωσιν ἐπίσης σύνολα μερῶν διὰ νόμων μαθηματικῶν συνδεομένων. Ἐν πρώτοις, ὁ μουσικός ἤχος ἀποτελεῖται ἐκ δονήσεων συνεχῶν ἴσης ταχυτήτος. Αὕτη δὲ ἡ ἰσότης ἐγκαθίστησι μεταξὺ αὐτῶν σχέσιν μαθηματικὴν. — Εἶτα δὲ δύο ἤχων δοθέντων, ὁ δεύτερος δύναται ν' ἀποτελεῖται ἐκ δονήσεων δις, τρις τετράκις ταχυτέρων. Οἱ δύο ἤχοι ἔχουσιν ἄρα πρὸς ἀλλήλους σχέσιν μαθηματικὴν, ἣν οἱ μουσικοὶ δεικνύουσι, σημειοῦντες αὐτοὺς ἐν ὀρισμένῃ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει. Ἐπομένως, ἂν, ἀντὶ δύο, λάβῃ τις πολλοὺς ἐξ ἴσου ἀλλήλων ἀπέχοντας ἤχους, θέλει σχηματίσει κλίμακα (la gamme)· οὕτω δὲ πάντες οἱ ἤχοι εἰσὶ πρὸς ἀλλήλους συνδεδεμένοι, καθ' ἣν ἐν τῇ κλίμακῃ τάσσονται θέσιν. Δύνασθε δὲ τὰς αὐτὰς νὰ συνάψητε σχέσεις μεταξὺ διαδοχικῶν ἢ ταυτοχρόνων ἤχων. Τὸ πρῶτον τῶν σχέσεων τούτων εἶδος συνίστησι τὴν μελωδίαν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἁρμονίαν. Οὕτω δὲ ἡ μουσικὴ κατὰ τὰ δύο οὐσιώδη αὐτῆς μέρη θεμελιούται, ὡς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἐπὶ σχέσεων μαθηματικῶν, ἃς ὁ καλλιτέχνης δύναται νὰ συνενώσῃ καὶ τροποποιήσῃ.

Ἄλλ' ἡ μουσικὴ ἔχει καὶ δεύτερον στοιχεῖον μεταδίδον αὐτῇ ἀρετὴν ἰδιόζουσαν καὶ ἔκτασιν μεγίστην. Πρὸς ταῖς μαθηματικὰς ιδιότητες, ὁ ἤχος ἀνάλογος ὢν τῇ κραυγῇ ἐκφράζει ἀπ' εὐθείας μετ' ἀκριβείας, λεπτότητος καὶ δυνάμεως ἀπαρμιλλοῦ, τὴν ὀδύνην, τὴν χαρὰν, τὴν ὀργὴν, τὴν ἀγανάκτησιν, πᾶσαν ταραχὴν καὶ συγκίνησιν τοῦ ζῶντος καὶ αἰσθανομένου ὄντος μέχρι τῶν μᾶλλον ἀνεπαίσθητων διαφορῶν καὶ τῶν μυχιαιτάτων τῆς καρδίας μυστηρίων. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποψὴν εἶναι ὅμοιος τῇ ποιητικῇ ἀπαγγελίᾳ, καὶ παρέχει ὀλόκληρον μουσικὴν, τὴν ἐκφραστικὴν μουσικὴν, τὴν τοῦ Gluck καὶ τῶν Γερμανῶν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ψαλλομένην μουσικὴν, τὴν τοῦ Rossini καὶ τῶν Ἰταλῶν. Ἄλλ' οἷανδ' ἴποτε ὁ μελοποιὸς ἐκλέξῃ ὄψιν, οὐχ ἦττον ἀμφότερα συνυπάρχουσι τὰ μέρη, τῶν ἤχων ἀείποτε ἀποτελούντων σύνολα μερῶν διὰ τε τῶν μαθηματικῶν σχέσεων καὶ τῆς πρὸς τὰ πέθη καὶ τὰς διαφοροὺς ἐσωτερικὰς κατὰστάσεις τοῦ ἠθικοῦ ὄντος ἀναφορὰς συνδεομένων. Ὡστε ὁ χαρακτήρ τινος σπουδαῖον καὶ ἐξέχοντα τῶν πραγμάτων συλλαβῶν μουσικῶς, τὴν λύπην ἢ τὴν χαρὰν, τὸν τρυφερὸν ἔρωτα, ἢ τὴν παράφορον ὀργὴν, τὴν δεινὰ ιδεάν ἢ τὸ δεινὰ αἰσθημα, δύναται νὰ ἐκλέξῃ καὶ συνενώσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰς προσφορωτέρας πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ χαρακτήρος μαθηματικὰς καὶ ἠθικὰς σχέσεις.

Οὕτω πᾶσι αἱ τέχναι ἐν τῷ αὐτῷ περιλαμβάνονται ὀρισμῷ· ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ τῇ μουσικῇ, ὡς ἐν τῇ γλυπτικῇ, τῇ γραφικῇ καὶ τῇ ποιήσει, πᾶν ἔργον τέλος ἔχει οὐσιώδους τινὸς χαρακτήρος τὴν ἐκδήλωσιν· πρὸς

τοῦτο δὲ μεταχειρίζεται σύνολον ἐκ μερῶν συνδεδεμένων, ὧν τὰς σχέσεις συνενῶν ἢ τροποποιεῖ ὁ τεχνίτης.

Ζ'

Γινώσκοντες νῦν τὴν φύσιν τῆς τέχνης, δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς. Πρῶτον ἀπλῶς ἠσθανόμεθα αὐτὴν ἐξ αὐτομάτου ῥοπῆς καὶ οὐχὶ ἐκ λογισμοῦ· περὶ πολλοῦ ἐπιούμεθα αὐτὴν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ τὸν λόγον τοῦ τοιούτου ἡμῶν σεβασμοῦ. Νῦν ἐσμέν ἱκανοὶ νὰ δικαιολογήσωμεν τὸν ἡμέτερον θαυμασμόν καὶ καταδειξώμεν τὴν θέσιν τῆς τέχνης ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. Ἐν πολλοῖς ὁ ἀνθρώπος εἶναι ζῶον ἀμυνόμενον κατὰ τῆς φύσεως ἢ κατὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἀναγκάζεται νὰ ἐτοιμάξῃ τὴν τροφὴν αὐτοῦ, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν οἰκίαν, νὰ προφυλάσσῃται κατὰ τοῦ χειμῶνος, τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν νόσων. Πρὸς τοῦτο καλλιεργεῖ, ναυτίλλεται, ἐξασκεῖ διάφορα εἶδη βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου. — Ἐτι δὲ ὀφείλει νὰ διακωλύσῃ τὸ γένος αὐτοῦ καὶ ἀποκρούσῃ τὴν βίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Πρὸς τοῦτο σχηματίζει οἰκογενεῖας καὶ κράτη, ἐγκαθιδρύει ἄρχοντας, ὑπαλλήλους, πολιτεύματα, νόμους καὶ στρατούς. Μετὰ τῆλικούτους μόχθους καὶ ἐφευρέσεις δὲν ἐξέρχεται τοῦ πρώτου αὐτοῦ κύκλου· εἶναι ἔτι ζῶον, πλείονα μὲν ἐφόδια ἔχον καὶ κάλλιον ἀμυνόμενον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μήπω σκεπτόμενον περὶ ἄλλου τινὸς ἢ μόνον περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων. Αἴφνης ἀνώτερος βίος διαγελάει πρὸ αὐτοῦ, ὁ τῆς θεωρίας, δι' ἧς ἐξετάζει τὰς διαρκεῖς καὶ γενετεῖρας αἰτίας, ἐξ ὧν ἡ ἑαυτοῦ καὶ ἡ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ὑπαρξίς ἐξήρηται, τοὺς δεσπόζοντας καὶ οὐσιώδεις χαρακτήρας, οἵτινες διέπουν πᾶν σύνολον καὶ ἐπιθέτουσι τὴν σφραγίδα αὐτῶν ἐν ταῖς ἐλαχίσταις λεπτομερείαις. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου, ἔχει δύο μέσα· πρῶτον μὲν τὴν ἐπιστήμην, δι' ἧς διαστέλλων τὰς αἰτίας καὶ τοὺς θεμελιώδεις τούτους νόμους, ἐκφράζει αὐτοὺς δι' ἀκριβῶν τύπων καὶ ἀφηρημένων ὄρων· δεύτερον δὲ τὴν τέχνην, δι' ἧς ἐκδηλοῖ τὰς αἰτίας καὶ τοὺς θεμελιώδεις τούτους νόμους οὐχὶ πλέον δι' ἀγόνων ὀρισμῶν, ἀπροσίτων τοῖς πολλοῖς καὶ καταληπτῶν μόναν ὑπὸ τινῶν εἰδικῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατὰ τρόπον αἰσθητὸν, ἀναφερόμενον οὐ μόνον εἰς τὸ λογικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν καρδίαν τοῦ κοινοτάτου ἀνθρώπου. Ἡ τέχνη ἔχει τοῦτο τὸ ἴδιον, ὅτι εἶναι συνάμα ὑψηλὴ καὶ τοῖς πᾶσι προσιτὴ· ὅτι ἐκδηλοῖ ὅ,τι μέγα καὶ ἐκδηλοῖ αὐτὸ τοῖς πᾶσι.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος).

Ο ΘΙΕΡΣΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΣ 1

Διατελούμεν ἐν ἐποχῇ προφανοῦς συγχύσεως παντός ἠθικοῦ ὄρου. Καυχώμεθα ὅτι ζῶμεν καὶ διανοοῦμεθα ἐν χρόνοις ὑψίστης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτοσυνειδησίας, τείνομεν βλέμμα περιφρονήσεως ἐπὶ τοῦ ἀπελθόντος ἡμῶν βίου, ὑφιστάμενοι τὴν ἐπίδρασιν ἀκράτου ἐγωϊσμοῦ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως καθαρῶς ἐσφαλμένης καταμετροῦντες καὶ κρίνοντες τὰς καθολικὰς προόδους, ἅς κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους διεπράξατο ἡ ἀνθρωπότης. Ἀληθῶς, τὸ πνεῦμα σήμερον εἴπερ ποτε ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς φύσεως, τολμηρὸν καὶ ἀκαταγώνιστον ὑπερέβαλε τεράστια προσκόμματα, ἀπεκάλυψε καὶ ἔλυσε ἀπειρα μυστήρια καὶ προβλήματα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἤρθη εἰς σημεῖον, εἰς ὃ οὐδέποτε ἄλλοτε κατώρθωσε ἢ ἀνέλθη, εἰς τὴν αὐτοσυνειδησίαν ἐκείνην τῆς σημαντικότητος αὐτοῦ ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν τούτοις, ἂν ὑπὸ τὰς ἐσπόμεναις ταύταις μεγάλα ἐδημιούργησεν ὁ ἄνθρωπος ὡς πνευματικὸν ὄν, ὡς ἠθικὸν ὄν ἐν τῇ κοινωνίᾳ οὐδὲ βῆμα πρόεβη περαιτέρω. Ἡ ἐπιστήμη, εἰς ἣν ἀφείλονται πάντα ταῦτα, εἶναι δι' αὐτὸν σήμερον οὐχὶ εὐγενὲς ἰδεῶδες, μέσον καὶ τέλος ἅμα πρὸς ἐπιτευξίν ὑψηλότερων πόθων, ἀλλ' ἀπλοῦν βιοποριστικὸν μέσον χάριν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ τάσεων, ἐπιτήδευμα μόνον τοῦ καθημέραν βίου, καὶ ἴσως ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ἡ ἀρχαία σοφιστικὴ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ῥώμης ἢ τῆς Ἀλεξανδρίας μετὰ τῶν τεχνικῶν αὐτῆς ἱεροφαντῶν δύναται νὰ καυχηθῆ ἐπὶ μείζονι ἠθικῇ καὶ σεμνότητι. Ὅταν ἐν τῇ μεθόδῳ τοῦ σκέπτεσθαι ἐπικρατεῖ μετὰ τὸς αὐτοσυνειδησίας ὁ προσωπικὸς ὑπολογισμὸς καὶ τὸ συμφέρον, ἔννοια μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀφελείας διατυπώθῃται ἄλλοτε ἐν τοῖς σοφιστικοῖς ἐκείνοις ἀξιωμασι: *χρημάτων πάντων μέτρον ἄνθρωπος, τὸν ἥτοτα λόγον κρείττω ποιεῖν*, εὐνόητον εἰς ποίας συνεπείας δύναται νὰ φθάσῃ τοιαύτη σκέψις, ἀδιαφοροῦσα περὶ τῆς αὐστηρᾶς ἀληθείας, λαμβάνουσα τὰ πράγματα ὅπως εὐρίσκει αὐτὰ, ἀνεχομένη καὶ δικαιολογοῦσα τὸ γεγονός, ἀποφαινομένη περὶ τοῦ βίου ὅπως ὑπάρχει, οὐχὶ δὲ ὅπως πρέπει νὰ ὑπάρχῃ. Ἐντεῦθεν τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος ἀπόλλυσι τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ σημασίαν, ἐκμηδενίζομενον ἐν τῇ καθολικῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ ἀπογοητεύσει, ἣτις κατέλαβε τὰ πνεύματα, οὐδὲν ἰδεῶδες ζωοποιεῖ ἐξελούσας τινὰς, προνομιούχους φύσεις. Ὅ,τι φονεύει τὸ ἠθικὸν σθένος, ὅ,τι παραλύει τὴν πνευματικὴν ἀνάτασιν τῆς συγχρόνου κοινωνίας εἶναι ἡ ἔλλειψις ἰδιορρυθμίας, πεποιθήσεως εἰς ἐκυτὴν, ἀτομικότητος. Εὐφύεστατα εἶπεν ὁ

1 Τὸ παρὸν τεμάχιον ἀποτελεῖ κεφάλαιον ἀνεκδότου συγγραφῆς: Θιέρσος, ἠθικοπολιτικαὶ σελίδες ἐκ τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἣτις δημοσιευθήσεται ἴσως βραδύτερον ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ.

Mill: *Ἀτομικότης καὶ πρόοδος εἶναι ἔννοιαι ταυτοσήματοι.* Ἄνευ ἰδιοτυπίας, ἣτις εἶναι τὸ παραγόμενον τῆς ἀτομικότητος, ὁ βίος καὶ τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀτόμων εἶναι πεζός, ἀσήμαντος. Ἡ ἠθικὴ πρωτοβουλία, ἣτις εἶναι ὁ σπουδαιότατος μοχλὸς, ὁ δίδων τὴν ὄθησιν εἰς πᾶσαν γενναίαν πράξιν, ἐκλείπει, τυραννία δὲ σιωπηλῆ, ἀφανής, συνεπῶς τοσοῦτ' ἄλλο ἐπικίνδυνος, ἐγείρεται, ἀπειλοῦσα νὰ φονεύσῃ πάντα σπινθηρὰ ἠθικῆς καὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας, θερμαίνοντα εἰσέτι ἐν τῇ σιγῇ εὐγενές τι ὑπέροχον πνεῦμα.

Ἐντεῦθεν ἡ πτώσις τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, ἣτις ἐπῆλθε κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας δεκαετηρίδας, διότι, ἅς μοι ἐπιτραπῆ ἢ φράσις, ἀπασαι διαπνέονται ὑφ' ἐνὸς σοφιστικοῦ χαρακτῆρος. Ὑπάρχουσι σήμερον πολλὰ μέτρια πνεύματα, ἀλλ' οὐδὲν ἀνώτερον, διότι πᾶν ὅ,τι ἀναπτύσσεται καὶ προάγεται ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς ἐλευθέρως ἀτομικότητος, αἱ ἐπιστήμαι, αἱ τέχναι, οἶονεὶ κοπεῖσαι τὰς πτέρυγας, χαμαιπετοῦσιν, ἀνικακανοὶ νὰ πτερυγίσωσιν ἐπάνω, εἰς τὸν ἀπειρον αἰθέρα, εἰς τὰς εὐρείας σφαίρας τοῦ ἀπολύτου, νὰ ἀντλήσωσιν ἀπὸ τῆς ἀθανάτου αὐτοῦ κρήνης τὰ νάματα τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ὅπως καταρδεύσωσι δι' αὐτῶν τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅπου παύει ἡ ἀλήθεια, ἐκεῖ ἄρχεται ἡ ἀπάτη, ἡ πτώσις, ἐντεῦθεν ἅπαντα τὰ προϊόντα τῶν τελευταίων τούτων χρόνων φέρουσι τὴν σφραγίδα τοῦ ψεύδους, τῆς σοφιστείας, τῆς παρακμῆς, ἡ ἀληθῆς ἀξία παραγνωρίζεται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις τὸ ὄμμα, θέλει ἰδεῖ τὸ παράδοξον θέαμα τῆς ἀποθεώσεως καὶ τῆς λατρείας εἰδώλων ἀψύχων, ἐνώπιον τῶν ὁποίων τὰ ἰνδικὰ ἢ τὰ αἰγυπτιακὰ ζόανα ἔχουσιν ἀληθεστέραν ζωὴν καὶ προσωπικότητα. Δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος ὡδε-τόπος, ὅπως ἀκριβέστερον ἐξετάσω καὶ λεπτομερέστερον καταδείξω τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς συνεπείας τῆς ἀπογοητεύσεως, τῆς ἀρχούσης ἐν τῇ συγχρόνῳ ἠθικῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ἐλλείψεως πάσης ἐλευθέρως ζωῆς ἐν τῷ βίῳ, τῆς ἐξαχρειώσεως παντός ἰδεῶδους ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Μελετῶν συγκεκριμένα ἀντικείμενα καὶ θέματα, ἅμεσον ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ, ὑπαινίσσομαι ἀμυδρῶς μόνον τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς ἀφορμὰς, ἀφ' ὧν ἀπορρέουσι καὶ μεθ' ὧν στενῶς συγγενεύουσι τὰ ἀντικείμενα, περὶ ὧν ὡδε ὁ λόγος.

Τὸ πνεῦμα τῆς σοφιστείας, τῆς ὀλιγωρίας πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὸ διαπνέον ὅλον τὸν σύγχρονον κοινωνικὸν βίον, ἐπέδρασε κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἐὰν ἡ ἱστορία ᾖ ἡνικα, ὡς τὴν ἀπεκάλει ὁ Schiller, τὸ *παγκόσμιον δικαστήριον*, ἡ ὑψίστη ἔκφρασις ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτου ἀπόψεως καὶ ἐκτιμῆσεως τοῦ ἀπελθόντος βίου τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἀδέκαστος θέμις, πρὸ τοῦ κριτηρίου τῆς ὁποίας ὀφείλουσι νὰ ὑποτάσσωνται πάντα τὰ προσωπικὰ αἰσθήματα καὶ πάθη, δι' ὧν ταράσσεται ὁ ἐν ἀρμονίᾳ βίος τῆς κοινωνίας, ὑπερτάτη δὲ ἀμεροληψία καὶ ἀντικειμενικότης νὰ χαρακτηρίζῃ πᾶσαν αὐτῆς σκέψιν καὶ κρίσιν, τούναντίον ἡ ἱστορία κατέστη

κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ κλίνη τοῦ Προκρούστου, ἐφ' ἧς ζητεῖται, ὅπως αἱ ιδέαι, τὰ γεγονότα λάβωσι τὸν προσωπικὸν τύπον τῶν ιδεῶν, τῶν κρίσεων, οἷαι ἐνυπάρχουσιν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ιστοριογράφου, κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς τάσεις, ἅς οὗτος ἐπιδιώκει. Ἐντεῦθεν ἡ διαφθορὰ τῆς ιστορίας, ἣτις κατέστη ὄργανον ἐφημέρων παθῶν καὶ συμφερόντων τῶν διαφόρων φατριῶν, ἄπιστος, ἐστερημένη πάσης μνήμης, εἰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι φιλοσοφικώτατα παρέδιδον τὴν Κλειῶν, τὴν μουσαν τῆς ιστορίας, ὡς τὴν πρεσβυτάτην τῶν θυγατέρων τῆς Μνημοσύνης.

Ἀναμριβόλως ἡ διαφθορὰ αὕτη, ἡ παραποίησης ἐν τῇ ιστορίᾳ δὲν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς χθές, οὔτε εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς μόνον χρόνων προνόμιον. Ἦδη ὁ Μοντέσκιος πρὸ δύο αἰώνων ἐν τῷ βιβλίῳ του περὶ τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων διετύπου οὕτως τὴν εἰκόνα ταύτην τῶν παραποιητῶν τῆς ιστορίας: «Ἐν ταῖς κατ' ἐξοχὴν ἀπολύτοις μοναρχίαις, λέγει ὁ βαθὺς οὗτος παρατηρητῆς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, οἱ ιστορικοὶ προδίδουσι τὴν ἀλήθειαν, διότι δὲν δύνανται νὰ εἰπωσιν αὐτὴν ἐλευθέρως. Ἐν δὲ ταῖς κατ' ἐξοχὴν ἐλευθέραις πολιτείαις προδίδουσι τὴν ἀλήθειαν, ἕνεκα αὐτῆς αὐτῶν τῆς ἐλευθερίας, ἣτις, ἀφορμὴ ὑπάρχουσα διηνεκῶν δικαιοσύνης, καθίστησι τοὺς ιστορικοὺς δούλους τῶν προλήψεων τῆς φατρίας, ὅπως καὶ ἐνός δεσπότητος».

Βεβαίως οἱ δισχυρισμοὶ οὗτοι τοῦ ἐπιφανοῦς πολιτειολόγου δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὀρθοὶ καθ' ὅλοκληρίαν· ὁ Μοντέσκιος ἔγραψε ταῦτα, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς μετὰ τὴν μεγάλην ἀγγλικὴν ἐπανάστασιν ἠθικῆς καταστάσεως τῆς ἀγγλικῆς ιστοριογραφίας, ὅποτε Οὐίγιοι καὶ Τόρρις ἐν τῇ τότε πολιτικῇ πάλῃ παρεπόουν χάριν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν συμφερόντων τὴν ιστορίαν,¹ καὶ ὅμως τοιαύτη δικαιολογία καὶ ἐξήγησις τῆς διαστροφῆς τῆς ιστορικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶναι ἀποχωῶσα. Ἐν ἐποχαῖς κοινωνικῆς πάλης καὶ ἐμφυλίων ἐρίδων ἤμασσαν ὡσαύτως καὶ πρωτηγωνίστησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ιστοριογράφων τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἐν τούτοις ὅποια ἀμεροληψία, ὅποια καθολικὴ ἀντικειμενικότης εἰς τὰ ιστορικὰ αὐτῶν ἔργα! καὶ ὁ λόγος διότι οἱ ἀρχαῖοι εἶχον θεοποιήσει τὴν Μοῦσαν τῆς ιστορίας, ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτῆς ἐσκόπων τὴν αἰωνίαν ἀποθέωσιν τοῦ ἀπελθόντος βίου, ἦτο δὲ ἀντικρὺς ἱεροσυλία ἡ δι' αὐτῆς ἐπιδιώξις προσωπικῶν συμφερόντων, ἢ ἡ κοινωνικῶν παθῶν ἐκδίκησις. Μετὰ πόσης ἀληθείας διηγεῖται τὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὁ Θουκυδίδης, πρωταγωνιστήσας ἐν τῇ κρίσیمی ἐκείνην περιόδῳ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου! λαβὼν τὸν κάλαμον ἀνὰ χεῖρας, δὲν σκοπεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ ἐφήμερα πάθη, ἀλλὰ νὰ τεθῇ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἀδεκάστου μούσης, καταλείπων τοῖς ἐπιγενεστέροις κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μάλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα. Οὕτως ὁ Σαλλούστιος, ὁ Ῥωμαῖος Θουκυδίδης, ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ιστορίας του διηγεῖται, πῶς κορπεθεῖς ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῆς πάλης τῆς ἐποχῆς του, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς, νέος φιλόδο-

ξος, ἐπὶ τινὰ χρόνον εἶχε ῥιφθῆ καὶ ἀγωνισθῆ, ἀποσύρεται καὶ ἀποφασίζει νὰ γράψῃ τὴν ιστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐλευθέρως παρὰ τὸς φατριαστικοῦ πνεύματος. Ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ ἀληθῶς ἔγκειται ἡ ἀξία καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ ιστορικοῦ συγγραφέως: νὰ καταστῇ ὑπέρτερος τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθῶν τῆς ἐποχῆς, ἢ ἀπεικονίζει, δικαστῆς αὐτῆς, οὐχὶ δὲ μεροληπτῶν συνήγορος ἢ κατήγορος καὶ νὰ διηγηθῆ ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτως πάσης ξένης ἐπιδράσεως ὅ,τι συνέβη, ὡς περὶ ἐαυτοῦ ἔλεγε μετ' ἀφελείας, ἀρχόμενος τοῦ ιστορικοῦ σταδίου του ὁ πολὺς ιστορικός Leopold von Ranke: θέλω εἶπει μόνον πῶς πράγματι ταῦτα ἔλαβον χώραν (ich will bloss sagen, wie es eigentlich gewesen sei).

Βεβαίως ταῦτα ἀπαιτῶν παρὰ τῆς ιστορικῆς μούσης, δὲν ἐννοῶ ν' ἀπαιτήσω παρ' αὐτῆς τὰ ἀδύνατα· ἔχουσι καὶ οἱ θεοὶ τὰς ἀδυναμίας των, πολλῶ μάλλον αἱ θεότητες. . . Ὁ ιστορικός, ὅσῳ καὶ ἂν ὑποτεθῆ μέγας καὶ ἀνεξάρτητος, δὲν δύναται νὰ ἦναι πνεῦμα μόνον, ἐστερημένος σαρκὸς καὶ αἵματος, ὑπέρτερος τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ξένος τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ συμφερόντων· ἕκαστος ἀνθρώπος φέρει μεθ' ἐαυτοῦ τελείαν τὴν ὑποκειμενικότητά του, γενᾶται κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἥττον συντηρητικὸς ἢ φιλελεύθερος, πλατωνικὸς ἢ ἀριστοτελικὸς, ὀρθόδοξος ἢ ἐλευθερόβουλος· κέκτηται ἐνδομύχους πεποιθήσεις θρησκευτικὰς ἢ πολιτικὰς, ἔχει ποικίλας τάσεις καὶ ιδεῶν ἐν τῷ πνευματικῷ αὐτοῦ βίῳ· τούτου ἕνεκα ἐκ τῶν ἐλλείψεων τούτων ἀπορρεῖ ἡ ἀληθὴς ἀξία τοῦ ιστορικοῦ συγγραφέως, ὑπερτέρου αὐτῶν καθισταμένου: Νὰ καταστείλῃ ὅσον ἔνεστι πάσαν φωνὴν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως, δυναμένης νὰ παραπλανήσῃ αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν προσωπικῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, ν' ἀνέλθῃ ὑπερῶν πᾶν προλήψεων τῆς ἐποχῆς του, διηγούμενος καὶ κρίνων ὅ,τι γινώσκει καὶ ἀντικαθεύεται, ἔχων ὑπ' ὄψιν αἰεὶποτε τὸ τοῦ Τακίτου sine ira et studio· ἀληθῆς δὲ ἀρχαιοφύλαξ τῶν μεγάλων ιδεῶν, τῶν ἐξόχων ἔργων τῆς ἀνθρωπότητος, ν' ἀποσπᾷ ταῦτα ἀπὸ τῆς λήθης τοῦ χρόνου, διακρινῶν ἐν τῷ πανθέῳ τῆς ιστορίας.

Κατὰ πόσον σέβεται τὰς ἠθικὰς ταύτας ὑποθήκας ἡ νεωτέρα ιστορία; Ὅποσα ἀληθοῦς ιστορικῆς ἐπιστήμης προϊόντα δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἡ σύγχρονος ιστοριογραφία; Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἅπαντα τὰ ιστορικὰ ἔργα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀνήκουσιν εἰς κοινωνικὰς ἢ πολιτικὰς μερίδας· ἐν ἅπασιν τούτοις διορθῶμεν τὴν ἠθικὴν προσωπικότητα, τὴν ὑποκειμενικότητα τοῦ συγγραφέως, τὰς τάσεις τῆς φατρίας ὑπὲρ ἧς γράφει, κατ' ἐλάχιστον δὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς, ἣν ἀξιοῖ ὅτι ἀπεικονίζει.

Ἐπὶ τῆς νόσου ταύτης τοῦ φατριασμοῦ νοσεῖ ἅπασα ἡ σύγχρονος ιστοριογραφία, κατασταῶσα ὄργανον τῆς ἀποθεώσεως ἢ τοῦ ἀναθέματος τῶν ιδεῶν ἢ τῶν τάσεων, τῶν διαιρουσῶν τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν· ἅπαν-

¹ Lermnier, de la Littérature révolutionnaire.

ταχού σχεδόν τῆς Εὐρώπης ἡ ἱστορία οὐδὲν σκοπεῖ ἕτερον ἢ τὴν ἀπολογία ἀμῶς ἰδέας, ἢ τὴν θρίαμβον μιᾶς τάσεως.

Ἄλλ' ὁ ἀκρωτηριασμός οὗτος τῆς ἱστορίας μετ' ἀπιστεύτου τόλμης ἀπὸ πολλῶν ἤδη δεκαετηρίδων τελεῖται ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ διάφοροι πολιτικοὶ μερίδες, αἱ ἄρχουσαι τοῦ τόπου τούτου, ἔχουσι ὡσαύτως τοὺς ἱστορικοὺς αὐτῶν, ὡς ἔχουσι τοὺς πολιτικοὺς ῥήτορας καὶ δημοσιογράφους. Οἱ τοιοῦτοι συγγραφεῖς δὲν διδάσκουσι, δὲν διηγοῦνται, παλαιούσιν, ἐρεθίζουσι τὰ πάθη τῶν φατριῶν, εἶναι κομματικοὶ ἀγορηταὶ μᾶλλον, ἢ ἠθικοὶ διδάσκαλοι τῆς κοινωνίας, καὶ τὸ δεινότατον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶναι κόλακες εἴτε τῆς μερίδος, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας γράφουσι, εἴτε τοῦ ἔθνους, τὴν ματαιοδοξίαν τοῦ ὁποίου ζητοῦσι νὰ ὑποθάψωσι καὶ νὰ προαγάγωσι χάριν προσωπικοῦ συμφέροντος. Τίς ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ δὲν ἀνεγνώρισε ἅπαντα σχεδόν τὰ ἱστορικὰ ἔργα καὶ τοὺς συγγραφεῖς τῆς νεωτέρας ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἐν Γαλλίᾳ;

Ὡς ἱστορικὸς ὁ Θιέρσος ἀνῆκει καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὴν τάξιν τῶν συγγραφέων τούτων. Τὸ τέλος τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ ἔργου ὑπῆρξεν ἡ ἀποθέσις τοῦ γαλλικοῦ ὀνόματος ἐπὶ ὀλιγωρίᾳ πάσης ἱστορικῆς ἀμεροληψίας, ἐπὶ παραβάσει πάντων τῶν κανόνων, ἐφ' ὧν ὀφείλει νὰ στηρίζηται ἱστορικὸς εὐσυνείδητος καὶ ἀνεξάρτητος, γνωρίζων νὰ σέβηται τὴν σύγχρονον καὶ τὴν μετ' αὐτὸν κοινωνίαν, πρὸς ἣν ἀποτείνεται καὶ ἣν ἀξιοῖ νὰ διδάξῃ. Οὕτως ἡ ἱστορία τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τῆς Ὑπακτείας καὶ τῆς Ἀυτοκρατορίας οὐδὲν εἰσὶν ἕτερον, ἢ ἡ ἐπὶ ἀδιαφορίᾳ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ἐποποιία τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἀποθέσις τοῦ Ναπολέοντος.

Ὅτε ὁ Θιέρσος ἐν ἔτει 1825 κατήρξατο τοῦ σταδίου του διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἱστορίας τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, δύο κατ' ἐξοχὴν ἰδεώδη διέπνεον τὴν κοινωνίαν ἐκείνην: ἡ μεγάλη ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων· δύο εἰκόνες ἐκυμαίνοντο πρὸ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς συνειδήσεως, πρὸ τῶν ἠθικῶν αὐτῆς πόθων: τὸ δρᾶμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ἐποποιία τῆς αὐτοκρατορίας· εἰκόνες ἔτι μᾶλλον καθιστάμεναι ἰδανικώτεραι καὶ προσφιλέστεραι, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν ἐσκοπεῖτο ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Παλινορθώσεως, ἥτις προσήγγιζεν ἤδη εἰς τὴν δύσιν τῆς νέας αὐτῆς ἱστορικῆς φάσεως, μισουμένη ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, οὐ μόνον διότι ἐξεπροσώπει κόσμον μὴ ὑπάρχοντα πλέον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπεβλήθη αὐτῷ διὰ τῆς βίας ὑπὸ τῆς ξενικῆς λόγῃς. Καὶ ἡ μὲν ἀποθέσις τῆς Ἐπαναστάσεως εὐνόητος· μεθ' ὅλας τὰς παραπλανήσεις, ὑπὸ πάντων ἀνωμολογοῦντο αἱ μεγάλοι αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ὑπηρεσίαι· αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἰδέαι, ἃς προεκήρυξε, καθίσταντο ἤδη τὸ εὐαγγέλιον νέου πολιτικοῦ βίου οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἡ ἀφετηρία νέας περιόδου ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλ' ἡ Ναπολεοντολατρεία, ἡ ἀποθέσις αὐτῆς τῆς ἰσχύος ἀνδρός, ἀνὰ πᾶν βῆμα ὑπομιμνήσκοντος τοὺς δε-

σπότες τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἐν τῶν λυπηροτάτων ἀλλ' ἅμα καὶ διακριτικωτάτων σημείων τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς νεωτέρας κοινωνίας, οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ, ἐν ἣ εἰσέτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον προσφέρονται αὐτῷ τιμαὶ ἡμῶν.

Τίς ἡ ἀφορμὴ τῆς παραδόξου ταύτης ἀνθρωπολατρίας; Ὁ Ναπολέων ἀναμφιβόλως ἦτο εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν οὐ μόνον τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ καθόλου τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ὡς πολιτικὸς δ' ἐξεταζόμενος, δὲν ἐστερεῖτο κυβερνητικοῦ τινος ὀργανωτικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἦτο εἰς τῶν μεγίστων κωμῶδῶν, ὅσοι ποτὲ ἐφενάκισαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. Διὰ τῆς ἐπιτορίας καὶ διὰ τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος καταλαβὼν τὴν ὑπερτάτην ἐν Γαλλίᾳ ἐξουσίαν καὶ ἀνακαινίσας τὸ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως καταστραφέν ἀρχαῖον καθεστῶς ὑπὸ τύπους δεσποτικωτέρους, ἐν τούτοις ἐγνώριζε. νὰ ἐξαπατᾷ τοὺς λαοὺς, ὑποκρινόμενος τὸν ἐκλεκτὸν τῆς θείας προνοίας, τὸν ἀπόστολον τῆς ἐπαναστάσεως, ἥς τὰς ἀρχὰς ἐπηγγέλλετο, ὅτι ἐσκόπει νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐξηπάτα συγχρόνως τὰς δύο τότε μερίδας ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ: τὴν μοναρχικὴν μερίδα καὶ τὴν μερίδα τῆς ἐπαναστάσεως· εἰς μὲν τὴν πρώτην ἔλεγεν, ὅτι ἤλθε νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν καταστραφεῖσαν τάξιν, νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν καταδιωχθεῖσαν θρησκείαν, ἐνῶ τὴν δευτέραν ἐβεβαίω, ὅτι ἐσκόπει νὰ ὀργανώσῃ τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν ἐπὶ τῶν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀναρρηθῆσῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Οἱ δὲ πολεμικοὶ αὐτοῦ θρίαμβοι, ἡ τύχη αὐτοῦ, κατώρθωσαν νὰ περιβάλωσιν αὐτὸν διὰ τῆς αἰγλῆς ἐνὸς ἀπεσταλμένου τῆς προνοίας, ἐνὸς κοινωρικοῦ ἀναμορφωτοῦ, νέου Μωϋσέως, κληθέντος ἀπὸ τῶν ἐρήμων τῆς Αἰγύπτου πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἵνα μεταχειρισθῶ τὰς διθυραμβώδεις φράσεις τοῦ γαλλικοῦ ἱεροκτείου, χαίρειζοντος τὸν νέον Καίσαρα, ἅμα τῇ ἀναβάσει αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας.

Αὕτη ἡ ἀνθρωπολατρεία, ὁ φετιχισμὸς οὗτος, ἐξῆλθε τῶν γαλλικῶν ὀρίων, μεταδοθεὶς καὶ εἰς τὰς ξένας χώρας· αὐτὴ ἡ Γερμανία, ἡ καταστᾶσα φρικαλέον θέατρον τῆς ἐνόχου αὐτοῦ φιλοδοξίας, προσέβλεψε μετ' ἐκστάσεως πρὸς τὸν νέον Καίσαρα. Πλεῖστοι τῶν μεγάλων αὐτῆς ἀνδρῶν ἔκλιναν τὸ γόνυ πρὸ τῆς αἰμοσταγοῦς αὐτοῦ δόξης. Αὐτὸς ὁ Ἑγελος, ἴσως τὸ καθολικώτατον φιλοσοφικὸν πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων, θαμβωθείς ὑπὸ τῆς πολεμικῆς αἰγλῆς τοῦ νέου δορυκτῆτος, μετὰ λυρικοῦ ἐνθουσιασμοῦ γράφει ταῦτα πρὸς τινὰ τῶν φίλων του περὶ τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τὴν ἐν Ἰένῃ ἤτταν καὶ τὴν πτώσιν τῆς Γερμανίας: «Τὸν αὐτοκράτορα — τὴν ἐνσάρκωσιν ταύτην τοῦ παγκοσμίου πνεύματος — εἶδον σήμερον διὰ τῆς πόλεως ἐπιπικνον βλίνοντα πρὸς κατόπτεισιν τοῦ τόπου. Ἀληθῶς καταλαμβάνεται τις ὑπὸ θαυμασίου αἰσθήματος, προσβλέπων τοιοῦτον ἄτομον, ἐφ' ἐνὸς σημείου ἐνταῦθα συγκεντρούμενον, ἐφ' ἐνὸς ἵππου καθεζόμενον, ἐφορῶν καὶ δεσπύζον

τοῦ κόσμου». Ὁ Γκαίτης δὲν ἀπαξιοῖ νὰ κολακευθῆ ὑπὸ τῶν προσηγῶν λόγων τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Ἐρφούρτῃ¹, σκεπτόμενος ἂν ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ καὶ νὰ μεταβῆ ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς Παρισίους, ὁ δὲ ἱστορικός Ἰωάννης von Müller ὑποστηρίζει κατ' ἀρχὰς τὰ συμφέροντα τῆς ναπολεοντικῆς δυναστείας ἐν Γερμανίᾳ, λαμβάνων ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Βεστφαλίας. Ὅποια κατάπτωσις διὰ λαόν, τοιοῦτοτρόπως ἐκθαμβούμενον ὑπὸ τῆς αἰματηρᾶς δόξης τοῦ ἀσπονδοτάτου τῶν πολεμίων του!

Ἄν ἡ Γερμανία τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐρεύνης εἶχεν ἀπατηθῆ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, — δὲν λέγω τι περὶ τῆς ἐπισήμου Γερμανίας τῶν μικροσκοπικῶν αὐλῶν, ἥτις ἠρέσκετο ν' ἀποτελῆ μέρος τῆς ἀκολουθίας τοῦ νέου Καίσαρος, διότι οὐδὲν εἶχε κοινὸν μετὰ τοῦ ἀληθοῦς γερμανικοῦ πνεύματος, μετὰ τῶν πόθων αὐτοῦ καὶ τῶν αἰσθημάτων, — ἂν λέγω ὁ λαὸς τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ποιητῶν εἶχεν ὑποστῆ τοιαύτην πνευματικὴν ἀτονίαν ἐνώπιον τῆς ἐπιβλητικῆς ἐμφανείας τοῦ κατακτητοῦ, ὥστε νὰ γονυπετήσῃ πρὸ αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν προσκυνήσῃ, τί ἔμελλε νὰ συμβῆ ἐν Γαλλίᾳ, ἧς οἱ θριαμβευτικοὶ λεγεῶνες περιέτρεχον δηρῶντες τὴν Εὐρώπην καὶ δρέποντες δάφνας πρὸς κορεσμὸν ἐνόχου ματαιοδοξίας; Εἰ καὶ αἱ δάφναι αὗται ἠγοράζοντο ἐπὶ ἀδράξιμι μὴ πολυτίμου αἵματος, ἡ Γαλλία, καταβεβλημένη ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν πολεμικῶν αὐτῆς θριάμβων, δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαλλαγθῆ τοῦ πιέζοντος αὐτὴν Ἐφιάλτου πνευματικῆς νάρκη, ἴδιον τῶν δούλων, ἐκώλυεν αὐτὴν νὰ ὑπολογίσῃ ἀντὶ πόσων θυσιῶν, ἀντὶ τίνων κακουργημάτων ἠγοράζοντο οἱ πολεμικοὶ οὗτοι θρίαμβοι, ἡ περιλάλητος αὕτη τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ δόξα· χάριν αὐτῆς ἠνείχετο τὴν τυραννίαν καὶ τὸν δεκατισμὸν τῶν τέκνων τῆς· οὐδεμίαν δὲ τῶν ἀντιθέτων πολιτικῶν μερίδων ἠδυνήθη νὰ ταράξῃ σπουδαίως τὸ κῦρος τοῦ Ναπολέοντος μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ Βατερλώ καὶ τῆς ἀπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγίαν Ἑλένην.

Ἐν τούτοις ἡ γοητεία δὲν παρέρχεται μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ κατακτητοῦ· ἡ ἀγία Ἑλένη μεταβάλλεται εἰς ὄρος Καυκάσου διὰ τὸν νέον Προμηθέα, εἰς κρανίου τόπον διὰ τὸν ψευδῆ τοῦτον μεσσίαν τῆς νεωτέρας ἐλευθερίας· ἡ πολιτικὴ τότε δίδει εἰς τὴν ποίησιν τὴν χεῖρα, ἐπικαλεῖται τὰς ἐμπνεύσεις αὐτῆς καὶ οὕτως ὑπὸ τοῦς τόνους τῆς ποιήσεως ἀρχεται ἡ παράδοσις τῆς ναπολεοντικῆς δόξης, κατακτώσα τὰς καρδίας καὶ καθισταμένη πολιτικὴ θρησκεία τῆς νέας γενεᾶς ἐν Γαλλίᾳ· ὁ βοναπαρτισμὸς, νόθος υἱὸς τῆς ἐπαναστάσεως, συνδυάζεται μετὰ τῆς δημοκρατίας, ὅπως πολεμήσῃ τὴν μοναρχικὴν παλινορθώσιν, ἐξαπατᾷ δὲ καὶ ἐπωφελεῖται τῆς ποιητικῆς ἀπλότητος τῶν φιλελευθέρων, τοῦ λυρικοῦ αὐτῶν ἐνθουσιασμοῦ. Ψιθυρίζων εἰς τὰς καρδίας γοητευτικὰς λέξεις ἐλευθερία, ἰσότης, περιπαθῆ ἰδεώδη διὰ πάντα λαόν καὶ διὰ πᾶσαν κοινωνίαν, υἰοθετεῖ ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ προγράμματι

1 Voilà un homme, εἶπεν ὁ Ναπολέων πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας του ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Γκαίτου.

τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ, θέτων εἰς τὸ στόμα τοῦ Ναπολέοντος μαγευτικὰς φράσεις, οὐδέποτε λαβούσας πραγμάτων: j' ai couronné le peuple en France, en Allemagne, ὡς εἶπε βραδύτερον ὁ Edgar Quinet ἐν τῷ ποιητικῷ αὐτοῦ οἴστρω, πρὶν ἢ εἰσέτι αὐστηρὸς ἱστορικός τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1815, καταβιβάζῃ ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου τὸ εἶδωλον, εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὁποῦ καὶ αὐτὸς ἄλλοτε, ποιητῆς εὐφάνταστος, τοσοῦτον εἶχε συντελέσει.

Ἡ μυστικὴ παράδοσις αὖξει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος· ἐπὶ τέλους ἐπέρχεται ἡ 5 Μαΐου τοῦ 1821, καθ' ἣν θνήσκει ὁ κατακτητῆς ἐν τῇ ὑπερορίᾳ καθεύρξει· τότε ἡ ἐπανάστασις, ἐσφαλμένως ποιούσα, λαμβάνει αὐτὸν ὡς τὸ εἶδωλον αὐτῆς, ὡς τὸ μορμολύκειον, δι' οὗ ἀπειλεῖ τὸ μοναρχικὸν καθεστῶς ἐν Εὐρώπῃ· φυλλάδια καὶ ἀπομνημονεύματα, ἐλθόντα ἐξ ἀγίας Ἑλένης καὶ δημοσιευθέντα ὑπὸ τῶν παρακολουθησάντων τὸν Ναπολέοντα εἰς τὴν ἐξορίαν, ἐν οἷς ὁ ψυχρῶς κρίων εὐχερέστατα δύναται ν' ἀνακαλύψῃ τὸν κωμῶδον ὑπὸ τὸν κόθορον τοῦ μάρτυρος, δίδουσι τὸ σύνθημα τῆς ἐργασίας τοῦ βοναπαρτισμοῦ. Ἡ ἐλευθερία ἐν Εὐρώπῃ μαχομένη κατὰ τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ἔλαβεν ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς τὴν δόξαν ταύτην, ἐπιδεικνύουσα ὡς κεφαλὴν Μεδούσης καὶ ἀπειλοῦσα τοὺς ὑποτρέμοντας ἐλέφ. θεῖω θρόνους τῆς μοναρχικῆς Εὐρώπης· ἡ εὐρωπαϊκὴ ποίησις διὰ τοῦ Βύρωνος, τοῦ Μαντσόνι, τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Βίκτορος Οὐγγῶ ζῆτεῖ νὰ διεκδικήσῃ τὰ ὑποτιθέμενα πάθη τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας, ἐν δὲ Γαλλίᾳ ὁ λαὸς λησμονεῖ τὸ ἄσμα τῆς Μασσαλιώτιδος χάριν τῶν βοναπαρτικῶν ἄσμάτων τοῦ ἐθνικοῦ ἄσματοποιοῦ Βεραγγέρου:

«On parlera de sa gloire
dans le chaume; bien longtemps,
l' humble toit en cinquante ans
n' aura pas d' autre histoire». 1

Ἐπιτρέπεται εἰς τὴν ποίησιν ν' ἀναζητῆ ἐν τῷ θαυμαστῷ, ἐν τῷ παράδοξῳ ἐμπνεύσεις, χωρὶς ν' ἀκριβολογῆ περὶ τῆς ἀληθείας ἢ τοῦ ψεύδους τῶν γεγονότων· ἀποστολὴ αὐτῆς εἶναι νὰ συγκινήσῃ, νὰ καταπλήξῃ, ἔστω καὶ ἐπὶ κραιβάσει τῆς ἀληθείας· ἐπιτρέπεται εἰς ἕνα ποιητὴν νὰ ἐξυμνήσῃ καὶ αὐτὸ τὸ κρανίον τοῦ Ναπολέοντος, τὸ ὁποῖον ἡ παράδοσις παρέστησεν ὡς τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπίνων κρανίων,

Ce front prodigieux, ce crâne, fait au moule
du globe impérial

ὡς ἐν τῷ λυρικῷ αὐτοῦ ἐνθουσιασμῷ ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος εἶπεν ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ· δύναται ὅπωςδὴποτε νὰ συγγνωσθῆ εἰς τὴν πολιτικὴν μηχανορραφίαν νὰ ἐκμεταλλευσθῆ τὰς συμπαιθείας τῆς ποιήσεως καὶ τὰς πατριωτικὰς

1 Ἐπὶ μακρὸν χρόνον θέλουσι λαλεῖν περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐν τῇ καλύδῃ· ἐπὶ πενήκονταταετῶν δὲ ἡ ταπεινὴ στέγη οὐδεμίαν ἔξει ἄλλην ἱστορίαν.

ἀδυναμία τοῦ πλήθους. Ἄλλ' ὅ,τι κατ' οὐδένα λόγον ἐπιτρέπεται, ὅ,τι ἔπρεπεν ἐν ἱερᾷ ἀγκυρακτιῆσει νὰ στιγματισθῆ ὡς ὕβρις κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος, εἶναι ὁ ὑπὲρ μιᾶς τοικύτης ψευδοῦς δόξης ἐνθουσιασμός τῆς ἱστορίας. Ταύτης ἀποστολὴ εἶναι ἡ ἀνάλυσις, ἡ σκέψις, οὐχὶ ἡ ἔμπνευσις. Ὁ ἀπὸ τῆς ποιήσεως ἐνθουσιασμός, ἐπιδρῶν ἰδίως ἐπὶ ζωηρὰς φαντασίας, δύναται νὰ παρέλθῃ θάκτρον ἢ βράδιον, κατισχυούσης τῆς ψυχρᾶς διανοίας, ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἀπορρέουσα πειθῶ, ἐπιδρῶσα ἐπὶ τὴν σκέψιν, παράγει κατ' ἀνάγκην ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Μία ἱστορικὴ εἰκὼν, ἐν ἱστορικῶν μυθιστορημα δύνανται νὰ διαπλάσσωσιν ἐλευθέρως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τοὺς χαρακτηρηκτικὰς τῆς ἐποχῆς, ἣν περιγράφουσι, τὰ γεγονότα καὶ τὰς ιδέας, τῶν ὁποίων τυγχάνουσιν ἡ ὑπερτάτη ἔκφρασις· ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς δὲν δικαιούται νὰ ἐξέλθῃ οὐδὲ κατὰ κεραίαν τῶν ὁρίων τοῦ ἀληθοῦς, τῆς πραγματικότητος· ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ αὐστηρὰ ἐξέλεγκξις κατ' ἀνάστασις τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπεικόνισιν προτίθεται, οὐχὶ δὲ ἡ κατὰ φαντασίαν διατύπωσις καὶ παράστασις τῆς ἱστορικῆς εἰκόνας, ἣν σκοπεῖ νὰ ἀναπαρστήσῃ χάριν τῶν μεταγενεστέρων.

Μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου τοῦ Θιέρσου· ὡς ἱστορικὸς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὡς ἱστορικὸς τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, λαβὼν ἀφορμὴν νὰ πραγματευθῆ τὰ σπουδαιότατα ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ θέματα, ἀτινα ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη ἀπασχολοῦσι τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν, ὀφείλει νὰ ἐρευνῆθῆ μετ' ἐνδιαφέροντος. Τὰ ἱστορικὰ ἔργα τοῦ Θιέρσου, χάρις εἰς τὴν ἀσυνήθη εὐγλωττίαν τοῦ συγγραφέως, εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ κατέσχεν, ἴσως ἐπὶ πολλὸν ἔτι χρόνον θέλουσιν ἀπολαμβάνει πλήρους αὐθεντίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Γαλλίας· οἱ ἀνθρώποι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκθαμβοῦνται καὶ παρασύρονται ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς λαμπηδόνος μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πραγματικότητος.

Τὸ κύριον ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Θιέρσου, τὸ ὁποῖον ἀνύψωσεν αὐτὸν, εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας· ἡ τῆς Ἐπαναστάσεως, γραφθεῖσα ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ βίου αὐτοῦ περιόδῳ, εἶναι εἰσχωγὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς θαυμαστάς αὐτοῦ ὑπόσχεται ἀναντίρρητον ἀθανασία. Ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν θέλω λοιπὸν ρίψῃ ἢ ἐν μόνον παροδικὸν βλέμμα, διότι ἀπλῆ τυγχάνουσα ἀφήγησις τοῦ μεγάλου δράματος τῆς ἐπαναστάσεως, οὐδεμίαν διεκδικεῖ πραγματικὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα. Ἄλλως τε τὸ γεγονός τοῦτο κέκτηται τοσαύτην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀνεκίνησεν ἐκ θεμελίων τοσαῦτα κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ προβλήματα, ὄρους ζωῆς καὶ θανάτου διὰ τὴν νεωτέραν κοινωνίαν, ὥστε καὶ σήμερον ἀκόμη ἀληθῶς ἀμερόληπτος καὶ πεφωτισμένη κρίσις εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπηγγέλθη τὴν πραγματικῶν ιδέας, ἀφ' ἧς χρονολογεῖται νέα περίοδος ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος· ἀνακινήσασα τὰ

μέγιστα τῶν ζητημάτων τοῦ ἠθικοῦ βίου οὐχὶ μόνον ἐνός ἔθνους, ἀλλὰ καθόλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἔσται ἀείποτε τὸ καθολικὸν ἀντικείμενον τῆς ἀνθρωπίνης ἐρεύνης καὶ σκέψεως. Ἱστορικὴ ἀνάγκη συνετέλεσεν, ὅπως ἡ ἐπανάστασις, ἣτις βεβαίως οὔτε ἐκυφορήθη, οὔτε προπαρεσκευάσθη μόνον ἐντὸς τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἐν διαφόροις εὐρωπαϊκαῖς χώραις, ἐκτελεσθῆ κατ' ἐξοχὴν ἐν Γαλλίᾳ ἕνεκα ποικίλων ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων. Τὸ δράμα τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας πλέκεται καὶ ἐξελίσσεται ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰῶνων οἰοεὶ διὰ μυστικοῦ τινος μίτου τῆς Ἀριάδνης· ὑπάρχει ἄλυσσις μυστικῆ, ἀθέατος εἰς τὰ κοινὰ πνεύματα, διήκουσα διὰ τῆς ἱστορίας καὶ συνδεδεῖσα τὰς διαφορὰς αὐτῆς φάσεις καὶ περιόδους. Οὕτως ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, βαθέως ἐξεταζομένη, εἶναι ἐξίτου τὸ προῖόν τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὅσον καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων τῆς Εὐρώπης· ἀλλ' ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι λογικὴ, σκόπιμος· μόνον ἐν Γαλλίᾳ ἠδύνατο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην νὰ τελεσθῆ μεγάλη τις μεταβολὴ ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ πολιτικὴ αὐτῆς ἐνότης ἀπὸ μακροῦ χρόνου λαβοῦσα χώραν, ἡ γλῶσσα αὐτῆς καὶ ἡ φιλολογία, καταστᾶσαι κοινὸν κτῆμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, παρέχουσα τὰ θέλγητρα εὐχεροῦς ἀπολύσεως, ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων, ἡ ἐλαφρὰ τυραννία, ἣν, εἰ καὶ ἀκουσίως, ἀνέχοντι ἐν τούτοις καὶ ἐπιζητοῦσι τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, ἡ ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος εἰδοποίησις πάσης ξένης ιδέας, διὰ τοῦ μέσου τούτου καθισταμένης κοινοῦ κτήματος τῆς ἀνθρωπότητος, πάντα ταῦτα ἦταν ἀρκοῦντα προσόντα, ὅπως ὁ γαλλικὸς λαὸς καταστῆ ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν πραγματικῶν μιᾶς μεγάλης ιδέας. Ὁ τελευταῖος σπινθὴρ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, ὁ ἀποπεμφθεὶς ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ ἀγῶντος Βυζαντίου καὶ ἀνάψας ἐν Ἰταλίᾳ τὸ φῶς τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸ λυκαυγὲς τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ βίου, εἶναι τὸ προκινῆρσμα, ὁ πρόλογος τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ Μεσαίων, ἠρησκευτικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, κατ' ἐλάχιστον δὲ πολιτικὴ κοινωνία, εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ ζητήματα καθολικῆς σημασίας· ρεμβάζει, ὄνειροπολεῖ περὶ ἐνός ξένου κόσμου, πέραν τῶν αἰσθητῶν ἐνυπάρχοντος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου οὐδόλως σκέπτεται ἢ σπανίως· ἀλλ' ὁ ἔξω τοῦ αἰθητοῦ κόσμου βίος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δὲν εἶναι ἀληθὴς βίος, εἶναι βρέος ὕπνου τεταραγμένον ὄνειρον· τούτου ἕνεκα ἡ νέα ἱστορία ἤρξατο ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν καθαρῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων καὶ πόθων. Τὸ λυκαυγὲς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τὸ τοσοῦτον ἐπιχαρίτως φωτίζον τὴν Ἰταλίαν τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀποπνέει τὴν ἀβρότητα πολιτισμοῦ ἀνθρωπίνου, πρὸς ὃν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν ἡ ἐκκλησία, ἣτις καὶ αὐτὴ τότε μόνον παρουσιάζει ἀληθεῖς ἀπόψεις εὐγενείας, ὅπταν διαπνέηται ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος· ἡ τέχνη ἐξανθρωπίζει ἐπὶ τινα χρόνον τὰς ἀντικοινωνικὰς τάσεις τῆς ἐκκλησίας, καθίστησιν αὐτὴν

ἐπὶ τῶν χρόνων Λέοντος τοῦ δεκάτου καὶ τῶν Μεδίκων ἀκρόπολιν τοῦ πολιτισμοῦ, προστατεύουσιν τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις· ἑλληνοφρον καὶ φίλωρως ἀποδιώκει ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν μισανθρωπίαν καὶ τὴν μελαγχολίαν, ῥίπτουσα αὐτὴν εἰς κόσμον κήλους καὶ ἁρμονίας· ἡ γοητευθεῖσα κοινωνία ἄρχεται ἐξανθρωπιζομένη, αἰσθανομένη τὴν ἀτομικότητα ἐαυτῆς, τῆς δὲ ἐξεγέρσεως τῆς τοιαύτης τοῦ πνεύματος αὐτοσυνειδησίας ἄμεσος καθίσταται συνέπεια καὶ ἀνάγκη ἡ Μεταρρύθμισις.

Ἡ ἐπανάστασις εἶναι ἀείποτε ἀναγκαῖος καὶ ἀναπόφευκτος νόμος προόδου ἐν τῷ φυσικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ὡς δεικνύει ἡμῖν ἡ ἱστορία τῆς φύσεως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία, ἐντούτοις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἠθικὸν κόσμον, ἡ ἐπανάστασις πρὶν ἢ τελεσθῆ ἔν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, πρέπει νὰ προηγηθῆ ἔν τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ ἀνθρώπου συνειδήσει· πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ μεταρρυθμισθῆ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσις, νὰ αἰσθανθῆ τὴν ἀτομικότητα αὐτῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν, πρὶν ἢ ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς πολιτείας λάβῃ τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς καὶ τὴν πραγματικότητα. Ἐνὶ λόγῳ ἡ θρησκευτικὴ ἐπανάστασις, ἡ ἐπανάστασις τῆς πνευματικῆς συνειδήσεως πρέπει νὰ προηγηθῆ τῆς πολιτικῆς ἐπαναστάσεως. Ἔθνος, οὗ ἡ πνευματικὴ συνειδήσις δὲν ἐξεγερθῆ, δὲν χειραφετηθῆ ἀπὸ τῆς αὐθεντείας, οὐδέποτε δύναται νὰ καταστῆ πράγματι ἐλεύθερον, μεθ' ὅλας τὰς ἐπαναστατικὰς αὐτοῦ ἀποπειράς ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. Τοῦτο δὲν εἶναι κενόν, ἐκ τῶν προτέρων θεώρημα· τὸ βλέπομεν ἐν τῇ συγχρόνῳ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν πλήρη αὐτοῦ πραγματικότητά. Ἀγγλία, Ὁλλανδία, Ἑλβετία εἶναι χώραι πράγματι ἐλεύθεραι· ἡ δὲ πολιτικὴ ἐλευθερία ἤρξατο παγιουμένη ἀπὸ τινος χρόνου ἐν πάσαις ταῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις, ἐνθα ἄρχει ἡ θρησκευτικὴ διαμαρτύρησις· τούναντίον ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις, ἐνθα ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνειδήσεως δὲν εἶναι δόγμα ἀνεγνωρισμένον, ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς πραγμάτωσιν αὐτῆς ἀποπειράς, μένει καὶ θέλει μένει ἐπὶ πολὺν ἔως ἔτι χρόνον κενὸς τύπος, ἄνευ πραγματικῆς ὑποστάσεως.

Οὕτως ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἀφετηρία, ἀφ' ἧς ἄρχεται νέον καθεστὸς ἐν Εὐρώπῃ, προοιμιάζεται διὰ τῆς τέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν τεχνικῇ χώρᾳ τῆς Ἰταλίας, ἐξακολουθεῖ διὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς Μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ γερμανικῇ φυλῇ, ἐπισήμως ἀναγνωριζομένου τοῦ προσωπικοῦ λόγου ὡς τοῦ ὑπερτάτου τῶν ὄντων κριτηρίου, καὶ ἐπὶ τέλος πραγματοποιεῖται διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τῆς κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνης ταύτης ἐπαναστάσεως. Ἀπασαί αἱ προγενέστεραι ἐπαναστάσεις ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Ἀμερικῇ, ἐν Ὁλλανδίᾳ, ἀπέβλεπον πρὸς ἐθνικοὺς σκοποὺς ἐλευθέρως αὐτοδιοικήσεως, μόνον δὲ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐκέκτητο καθολικὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα. Ἐὰν ἡ *Petition of Right*, ὁ νόμος τοῦ *Habeas Corpus* ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ ἐν ἔτει 1776 ἀνακήρυξις τῆς ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας, φέρουσιν ἀγ-

γλικὸν ἢ ἀμερικανικὸν ἀπλῶς χαρακτῆρα, ἡ ἐν ἔτει 1793 ἐν Γαλλίᾳ διακήρυξις τῶν δικαιῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπινον ἔργον· ἡ ἀνθρωπότης ἀπολέσασα ἐν μέσῳ τῶν αἰῶνων τὰ δικαίᾳ της, πρῶτην φορὰν βλέπει αὐτὰ διατυπούμενα καὶ ἀνακηρυττόμενα, λαμβάνουσα πλήρη τὴν συνειδήσιν τῆς σημασίας αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ὁ ἀναλαμβάνων νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοιαύτης ἰδέας, ἧς αἱ διάφοροι πράξεις, οἰοεὶ ἐν πλήρει χρόνῳ καὶ τόπῳ ἐλευθερίᾳ Σαϊξπηρείου δράματος, παρίστανται ἐν ὅλαις ταῖς χώραις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου, ὀφείλει νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ ἐρευνήσῃ ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἐνότητα τὴν νεωτέραν ἱστορίαν. Πνεῦμα φιλοσοφικόν, δυνάμενον νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ ὅλην ἐκείνην τὴν πάλην τῶν ἰδεῶν, τὴν ἀπὸ αἰῶνων ἤδη τελουμένην, ὀφείλει νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ διάφορα ἀπόκρυφα ἠθικὰ ἐλατήρια, τὰ διακινούντα ὅπισθεν τῆς σκηνῆς τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ δράματος. Ἐκείνος ὅστις ζητήσῃ νὰ κρίνῃ τοιοῦτον κολοσιακὸν φαινόμενον ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς μόνον λεγομένων καὶ πραττομένων, ἀναμφιβόλως ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του. Τούτου ἕνεκα ὀλίγιστα ὅπως δὴ ποτε ἄξια λόγου ἱστορικὰ ἔργα περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἱστορικὴ φιλολογία, μολοντί βιβλιοθήκαι ὀλόκληροι συνεγράφησαν ἴσως οἱ μεταγενέστεροι, ὑπέρτεροι τῶν κομματικῶν παθῶν τῆς ἐποχῆς, θέλουσιν ἀμεροληπτότερον κρίνει τοὺς ἐργάτας καὶ τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ θέλουσιν ἐξενέγκει περὶ αὐτῆς κρίσεις καὶ σκέψεις ἀληθεστέρας. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἱστορικὸν περὶ Ἐπαναστάσεως ἔργον τοῦ Θιέρσου, θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι ἤκιστα ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν σημασίαν καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ὑποθέσεως, ἢν διαπραγματεύεται.

Ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως, ὁ λόγος, ἀφ' οὗ ὠρμήθη εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐπαναστάσεως, φαίνεται ἀμέσως ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ βιβλίου: «Προσεπίθησα, λέγει, νὰ καταστείλω ἐν ἐμοὶ πᾶν μίσους αἰσθημα, ἐφαντάσθην ἀλληλοδιαδόχως ἐμαυτὸν γεννηθέντα ὑπὸ τὴν καλύβην, ἐνθουσιῶντα ὑπὸ δικαίας τινὸς φιλοδοξίας, θέλοντα ν' ἀποκτήσω ὅ,τι ἀδίκως μοι εἶχεν ἀποποιηθῆ τῶν ἀνωτάτων τάξεων ἡ ὑπερηφάνεια· ἢ μᾶλλον, ὅτι ἀνατραφεὶς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, κληρονόμος ἀρχαίων προνομίων, θεώρου ὀδυνηρὸν νὰ ἐγκαταλίπω κατὰστασιν, ἢν ὑπελάμβανον νόμιμον ἰδιοκτησίαν. Ἐκτοτε παρητηθῆν παντὸς πάθους· ἐθρήνησα τοὺς μαχητὰς καὶ ἀπεζημιώθην, ἀφιερωθεὶς εἰς τῶν γενναίων ψυχῶν τὴν λατρείαν.»

Αὕτη ἡ τελευταία φράσις, ὑπὸ τὴν ἐξωτερικὴν μόνον αὐτῆς σημασίαν καὶ ἔννοιαν, διήκει δι' ὅλων τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Θιέρσου· ἡ λατρεία, ἡ ἀποθέωσις παντὸς ὅ,τι φαίνεται ἐξωτερικῶς μόνον ὑπέροχον, ὑπερβάλλον ἐπὶ τῆς τῆς σκηνῆς, παρασύρει τὸ πνεῦμα του, διεγείρει τὸν κάλαμόν του· ὡς ὁ ἐπικὸς ποιητῆς ζητεῖ ἤρωα. Ἀδιάφορον τίς εἶναι αὐτός, διὰ τίνων μέσων ἐκτήσατο τὴν θλιβεράν αὐτοῦ φήμην· ὁ σκοπὸς καθαγιαζέει τὰ μέσα· τὸ δίκαιον τῆς ἐπιτυχίας, τὸ δίκαιον τῆς ἰσχύος εἶναι τὰ ἐλατήρια, τὰ διακινούντα τὸν

ιστορικόν αὐτοῦ κάλαμον· δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ ἔργου οὐδεμία διήκει καθολική ἰδέα ἐξάρχουσα· ἡ ἐλευθερία, ἥς τὴν πραγμάτωσιν ἐπεζήτησεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἀπόλλυται ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων σπαραγμῶν, τῶν μεγάλων καταστροφῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κλύδωνος· περὶ αὐτῆς, περὶ τῶν ἠθικῶν στοιχείων, ἀτινα ἀποτελοῦσι τὸ ἀληθές αὐτῆς κράτος ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὁ ἱστορικὸς οὐδὲ λόγον γνωρίζει νὰ εἴπῃ, ἐκτὸς ὅταν πρόκειται νὰ ζωγραφίσῃ τοὺς ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς αὐτῆς ἥρωας ἢ μάρτυρας. Ἐν γένει ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἶναι ποικίλη στοχᾶ ἀνδρῶν ἀνερχομένων καὶ κατερχομένων, οὓς θαυμάζει ἐν τῷ ἀπογεῖν τῆς δόξης ὄντας, μέμφεται δὲ εἶτα πίπτοντας. Ἡ διδασκαλία, ἣν περὶ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον ἀνέπτυξεν ὁ Ἄγγλος Ὁμας Carlyle ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διατυπωθείσῃ *λατρεία τῶν ἡρώων* (*hero-worship*), εὔρειν ἤδη σύγχρονον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀπόστολον τὸν Θιέρσον. Ἡ νόσος αὕτη τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, τῆς ἀποθεώσεως τῶν ἡρώων τῆς ἐπιτυχίας, εἶναι συνήθης εἰς χρόνους ἠθικῆς καταπτώσεως καὶ ἀπελπισίας· λατρεία οὐδεμίαν ποιοῦσα διακρίσιν μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, ἐκτιμῶσα δὲ ἀμφοτέρω ἐκ τῆς ἐπιτυχίας, ἐκ τῆς ἡχούς, ἣν ἔσχον ἐν τῷ βίῳ, εἶναι προφανές σύμπτωμα πνευματικῆς καχεξίας· ὁ ἀποτυχὼν εὐγενῆς μάρτυς μιᾶς ἰδέας ὑποβιβάζεται ἀπέναντι τῆς ἐπιβλητικῆς φυσιογνωμίας ἀνδρός, δι' οἰωνδήποτε μέσων κατισχύσαντος καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀνεληθόντος.

Καὶ ὅμως ἡ ἀποστολή τοῦ συγγραφέως δὲν εἶναι τόσον ταπεινὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐχων πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς σημασίας αὐτοῦ, τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ κλήσεως, ὀφείλει νὰ ἴσταιται ὑπέρτερος μικρῶν τινῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ προλήψεων· εἰς συγγραφεὺς εἶναι ὁ ἱερεὺς, ὁ προφήτης, ὁ ἀπόστολος μιᾶς καθολικῆς ἰδέας· ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ εὐρίσκει ἡγῶ πᾶσα ὑψηλὴ σκέψις, πᾶσα μεγάλη ἔμπνευσις, πραγματοποιημένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ· εἶναι ὁ εὐαγγελιστὴς τῆς ἀληθείας ἀπέναντι τοῦ ψεύδους, τοῦ διαπνέοντος πᾶσιν, διαφόρων λόγων ἕνεκα, τὸν βίον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἡ ἱστορία τοῦ Θιέρσου εἶναι ἐκπληκτικὸν παράδειγμα τοιαύτης ἡρωολατρείας. Διὰ τοὺς ἀνδρας τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἔχει ἴδιον μέτρον, ἀναλόγως τῆς ἐκάστου ἰδιοφυίας καὶ ἠθικότητος· νομίζει τις ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐξήλθον χύτρας ἅπασαι ἐκεῖναι αἱ παράδοξοι μορφαί, οἱ χαρακτῆρες, οὓς ἀποπειρᾶται νὰ ζωγραφίσῃ· ἅπαντες εἶναι μεγάλοι, ἔξοχοι ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτῶν, ἐπιτυχῆντες· δὲν εὐρίσκει λόγους, ὅπως θαυμάσῃ αὐτοὺς θριαμβεύοντας, μέμφεται δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ πτώσει· ὁ ὕλιστικὸς οὗτος σαρκασμὸς τῆς δικαίας ἢ ἀδίκου δυστυχίας εἶναι ἴσως μέσον ἐπιτήδειον τοῦ εὐδαιμόνως βιοῦν, οἱ ὅπαδοι τοιαύτης θεωρίας τοῦ θαυμασμοῦ τῆς ἐπιτυχίας, τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς, δύνανται νὰ εὐημερῶσιν ἐν κοινωνίᾳ, ἀδιαφοροῦσα διὰ τοὺς ὄρους τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· ἀλλ' εἰς συγγραφεὺς εἶναι αἰεὶ ποτε ἀδικαιολόγητος. Οἱ Συνταγματικοὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ Γι-

ρονδῖνοι, ὁ Δαντῶν, ὁ Ῥοβεσπιέρρος θαυμάζονται ἐκ περιτροπῆς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἰσχύος αὐτῶν, καταφρονοῦνται δ' ἐν τῇ πτώσει. Μονότονος θαυμασμὸς ὕλιστικῆς φιλοσοφίας, ἀπόρροια ταπεινῆς τοῦ ἠθικοῦ βίου ἀπόψεως, ἢ μᾶλλον ἀγνοίας καὶ ἀδιαφορίας, συγχεοῦσης τὸ ἀγαθὸν μετὰ τοῦ πονηροῦ, ὅποτε τοῦτο παρίσταται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐπισύρον τὸν τυφλὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν λατρείαν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν γένει διὰ τὸν ἱστορικὸν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ζητοῦντες τὴν στερέωσιν τῆς ἐλευθερίας, τὸν θρίαμβον αὐτῆς διὰ μέσων νομίμων, δὲν εὐρίσκουσι δικαιοσύνην· ἀρεσκόμενοι εἰς τὰ ἄκρα, ἔχων ἰδιαιτέραν συμπάθειαν εἰς τὴν δικτατορίαν, ἣν καὶ αὐτὸς, ὁσάκις ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν ἀνῆλθεν, ἐξήσκησε, διὰ τὰ μεμετρημένα ἐκεῖνα πνεύματα, τὰ ζητοῦντα νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ, οὐδεμίαν αἰσθάνεται συμπάθειαν· τρέφει ἰδιαιτέραν κλίσιν πρὸς τοὺς βιαίους, τοὺς παρακεκινδυνευμένους χαρακτῆρας, κλίσιν, ἣν οὐδέποτε εἶναι διατεθειμένος νὰ καταστείλῃ. Τί σημαίνουν αἱ ἀκόλουθοι ἀντιφατικαὶ κρίσεις, ἃς ἐκφέρει κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πτώσεως τῶν Γιρονδῖνων; Ἄ· ὁ κίνδυνος, αἰετοτε αὐξάνων, κατέστησε τὴν πάλιν ζωηροτέραν, δηλητηριωδέστεραν· ἡ δὲ γενναία ἀντιπροσωπεῖα τῆς Γιρονδῆς, ἐξηντλημένη, καθὼς θελήσασα νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Σεπτέμβριον, καθὼς θελήσασα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν 27 Ἰανουαρίου,¹ τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον καὶ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἐκπνέει, καθ' ἣν ἐποχὴν, τοῦ κινδύνου μείζονος καταστάτος, ἡ βία κατέστη μᾶλλον ἀναπόφευκτος, ἄσκοπος δὲ ἡ μετριότης. Ἦδη, ὅποτε ἡ νομιμότης ἠττήθη, πᾶσα δὲ ἔνστασις ἀπεσβέσθη διὰ τῆς πτώσεως τῶν Γιρονδῖνων, ὁ δὲ κίνδυνος κατέστη φρικωδέστερος ἢ ἄλλοτε, δι' αὐτῆς τῆς ἀνταρσίας, ἣτις θὰ ἐκβιασθῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Γιρονδῆν, ἡ βία ἀρχεται ἀναπτυσσομένη ἀνευ κωλύματος καὶ ἀνευ μέτρου, τελειοῦται δὲ ἡ τρομερὰ δικτατορία τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς κοινῆς σωτηρίας. Καὶ τότε ἄρχονται σκηναὶ ἐκατοντάκις μείζονες καὶ φρικαλεώτεραι, ἢ ἅπασαι ἐκεῖναι, ἐφ' αἷς ἠγανάκτησαν οἱ Γιρονδῖνοι. Δι' αὐτοὺς ἡ ἱστορία λαμβάνει πέρας ἤδη· οὐδὲν πλέον ἐπιλείπεται δι' αὐτοὺς, ἢ ἡ διήγησις τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτῶν θανάτου. Ἡ ἀντιπολίτευσις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἐπικίνδυνος, ἡ ἀγανάκτησις ἐστερημένη πολιτικῆς φρονησεως· ἐξέθηκαν τὴν ἐπανάστασιν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν Γαλλίαν· ἐξέθηκαν μάλιστα αὐτὴν τὴν μετριότητα, ὑπερασπιζόμενοι αὐτὴν μετὰ τραχύτητος, θρησκότες δὲ, παρέσυραν ἐν τῇ πτώσει αὐτῶν πᾶν ὅτι γενναῖον καὶ πεφωτισμένον ὕψιστοτο ἔτι ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν τούτοις, τίς δὲν ἠθέλην ἐπιθυμήσει νὰ πληρώσῃ τὸ πρόσωπον αὐτῶν, τίς δὲν ἠθέλην ἐπιθυμήσει νὰ διαπράξῃ τὰ σφάλματα αὐτῶν; Εἶναι δυνατόν τῷ ὄντι, ν' ἀνέχηταί τις ῥέον τὸ αἷμα ἀνευ ἀντιστάσεως καὶ ἀνευ ἀγανάκτησεως;»²

¹ 27 Ἰανουαρίου 1793, ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου δεκάτου ἔκτου.

² Thiers. Histoire de la révolution française.

Οὕτω τὸ δόγμα τῆς βίας ἀναγορεύεται σπουδαιότατον ἐν τῇ πολιτικῇ ἀξίωμ᾽ ἢ μετριότης εἶναι πολιτικὴ ἀφροσύνη· τί ἔπρεπε νὰ πράξωσιν οἱ Γιρονδῖνοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ τρόμου καὶ τῆς βίας; ἐπὶ τίνος λόγου ὁ συγγραφεὺς βασιζει τὴν γνώμην του, ὅτι διὰ τῆς ἀντιστάσεως αὐτῶν κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τῶν φανατικῶν τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ἐκ Γιρόνδης ἀντιπρόσωποι ἐξέθηκον τὴν ἐπαράστασιν, τὴν *Ga.λλίαν* καὶ τὴν *ἐλευθερίαν*; Ἐπρεπε νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν βίαν τῶν ὀρεινῶν, νὰ χειροκροτῶσι τὰ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας τελούμενα κακουργήματα; Κρῖμα· ἡ εὐγλωττία, ἡ γενναιοφροσύνη, ὁ ἵπποτισμὸς τῶν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν τῇ πολιτικῇ πάλῃ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν εἶναι ἀρκοῦντα στοιχεῖα λατρείας δι' ἱστορικόν, ὑποσχεθέντα ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου του τὴν λατρείαν τῶν γενναίων καρδιῶν ἢ λεπτότης τοῦ αἰσθήματος, ἢ γενναιότης τῆς καρδίας, ἢ λατρεία τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας ἐκμηδενίζονται ἐνώπιον τοῦ χαρακτηῆρος τῶν βιαίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες διὰ τῆς τραχύτητος αὐτῶν, διὰ τῆς βίας, διὰ τῶν ἀδαμάστων παθῶν των ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσι καθίστανται οἱ νεκροπομποὶ μᾶλλον ἢ οἱ σωτήρες τῆς ἐλευθερίας... Ἀπασῶν τῶν ἐπαναστάσεων ἡ ἱστορία δύναται νὰ ἐπιδείξῃ, ὡς μὴ ὄφελε, τοιαύτους χαρακτηῆρας, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἱστορία τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἦν αὐτοὶ οἱ μαχηταὶ αὐτῆς τοσοῦτον ἐβλαψαν καὶ ἐπόμπυσαν ἀπέναντι τῶν ἐκ συστήματος συκοφαντῶν καὶ πολεμίων.

Ὁ μετὰ ταῦτα θαυμαστὴς τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐπενέγκῃ μεμετρημένην κρίσιν, νὰ ἐπιδείξῃ συμπάθειαν πρὸς τοὺς τοιαύτους χαρακτηῆρας· λαλῶν μετὰ ψυχρότητος, μετ' εἰρωνείας περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γιρονδῖνων, ἐνθουσιᾷ, ὅταν πρόκειται ὁ λόγος περὶ τοῦ Δαντῶνος· ὁ Δαντῶν καθίσταται τὸ ἀντικείμενον τῆς εὐμενοῦς αὐτοῦ κρίσεως· ὁ χαρακτηῆρ αὐτοῦ ἀπεικονίζεται μετὰ προφανοῦς ἐνθουσιασμοῦ: «Ταλμηρὸς, φλογερὸς, ἀπληστος συγκινήσεων καὶ τέρψεων, εἶχε σπεύσει εἰς τὸ στάδιον τῆς πάλης, καὶ ὄφελε νὰ διαλάμψῃ πρὸ παντὸς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ τρόμου. Ταχύς καὶ θετικὸς, μὴ ἐκπληττόμενος εἴτε ὑπὸ τῶν δυσχερειῶν, εἴτε ὑπὸ τῆς καινότητος μιᾶς ἐκτάκτου κτκαστάσεως, ἐγνώριζε νὰ κρίνῃ τὰ ἀναγκαῖα μέσα, περὶ μηδενὸς φοβούμενος καὶ περὶ μηδενὸς αἰσθανόμενος τύψεις συνειδήτους. Ἐσκέφθη ὅτι καθίσταται κατεπεύγουσα ἢ ἀποπεράτωσις τῆς πάλης μεταξύ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐντεῦθεν ἡ 10 Αὐγούστου ὑπῆρξε καθαρῶς ἔργον τοῦ Δαντῶνος. Ἀπέναντι τῶν Πρώσων ἐσκέφθη, ὅτι ὄφελε νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Γαλλίαν ἐν τῷ συστήματι τῆς ἐπαναστάσεως· διέταξε, λέγουσι, τὰς φρικαλέας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀλλὰ διατάττων αὐτὰς, ἔσωσε πλῆθος θυμάτων. Ἀρχομένου τοῦ μεγάλου ἔτους 1793, ἡ Συμβατικὴ ἤτο ἐκπεπληγμένη ἐνώπιον τῆς καθωπλισμένης Εὐρώπης· τότε ὁ Δαντῶν ἀπήγγειλε τοὺς ἀξιοσημειώτους τούτους λόγους, ἐν πλήρει κατανοήσει τῆς σημασίας αὐτῶν καὶ τῆς βαθύτητος:

«Ἐθνος ἐπαναστατημένον εἶναι εὐχερέστερον νὰ κατακτήσῃ τοὺς γείτονάς του, ἢ νὰ κατακτηθῇ ὑπ' αὐτῶν». Ἐκρινεν ὅτι εἴκοσι πέντε ἑκατομμύρια ἀνδρῶν, οὓς ἤθελον τολμήσει νὰ θέσωσιν εἰς κίνησιν, οὐδὲν εἶχον νὰ φοβῶνται ἐξ ἑκατοντάδων τινῶν χιλιάδων τοιούτων ὀπισθιμένων ὑπὸ τῶν θρόνων. Ἐπρότεινε νὰ ἐξεγείρωσι τὸν λαόν, νὰ ἐξαναγκάσωσι τὴν συνεισφορὰν τῶν πλουσίων· τέλος ἐφαντάσθη ἅπαντα τὰ ἐπαναστατικὰ μέτρα, ἅτινα κατέλιπον τοσοῦτον τρομερὰν ἀνάμνησιν, ἀλλ' ἅτινα καὶ ἔσωσαν τὴν Γαλλίαν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ τοσοῦτον ἰσχυρὸς ἐν τῇ πράξει, ἐπανεπίπτε μετὰ τοὺς κινδύνους εἰς τὴν ἀναλγησίαν καὶ τὰς ἡδονὰς, ἃς ἀείποτε εἶχεν ἀγαπήσει, καὶ ἀνεζήτει μάλιστα τὰς ἀθωότερας τῶν ἀπολαύσεων, ἃς παρέχουσι οἱ ἀγροὶ, λατρευομένη σύζυγος καὶ φίλοι. Τότε δὲ ἐλησμόνει τοὺς νικηθέντας, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ τοὺς μισήσῃ, γνωρίζων μάλιστα ν' ἀποδίδῃ αὐτοῖς δικαιοσύνην καὶ οἶκτον, καὶ ν' ἀμύνηται ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὰ διαστήματα ταῦτα τῆς ἀναπαύσεως, ἀναγκαῖα εἰς τὴν φλογερὰν αὐτοῦ ψυχὴν, οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ἐκέρδιζον ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῆς καρτερίας των τὴν φήμην καὶ τὴν ἐπιρροήν, ἣν οὗτος εἶχε κερδίσει ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ κινδύνου. Οἱ φανατικοὶ ἐμέμφοντο αὐτὸν ἐπὶ μαλακίᾳ καὶ ἀγαθότητι, λησμονοῦντες, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου εἶχεν ἐξισωθῆ πρὸς ὄλους, τὰς αὐτὰς διαπραξάμενος πολιτικὰς σκληρότητας. Ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν φήμην του, ἀναβάλλων ἐξ ἀμελείας καὶ ἐξελίσσων εὐγενῆ σχέδια ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, ὅπως ἐπαναγάγῃ τοὺς γλυκεῖς νόμους, ὅπως περιορίσῃ τὸ κράτος τῆς βίας κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν κινδύνων, ὅπως ἀποχωρήσῃ τοὺς ἀνεκκλήτως εἰς τὸ αἷμα ἐξαναγκασθέντας ἐκτελεστάς ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες εἶχον ὑποχωρήσει μόνον εἰς τὰς περιστάσεις, ὅπως ὀργανώσῃ ἐπὶ τέλους τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπανασυμφιλίωσῃ αὐτὴν μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἐξηπατήθη ὑπὸ τῶν συναδέλφων του, εἰς οὓς εἶχεν ἐγκαταλίπει τὴν κυβέρνησιν. Οὗτοι δὲ ἐνῶ ἐπληττον τοὺς ὑπερεπαναστατικούς, ὅπως μηδαμῶς φανῶσιν ὑποχωροῦντες, ὄφελον νὰ πλήξωσι τοὺς μεμετρημένους. Ἡ πολιτικὴ ἐζήτει θύματα, ὁ δὲ φθόνος τὰ ἐξέλεξε· καὶ οὕτως ἐθυσιάσθη ὁ ἐνδοξότερος καὶ ὁ φοβερώτερος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Δαντῶν ὑπέκυψε μετὰ τῆς φήμης καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποτρόπαιον κυβέρνησιν, εἰς τῆς ὁποίας τοσοῦτον συνετέλεσε τὴν διοργάνωσιν... Ὁ Δαντῶν ἐκέκτητο πνεῦμα ἀκαλλιέργητον, ἀλλὰ μέγα, βαθύ καὶ πρὸ πάντων ἀπλοῦν καὶ στερεόν· ὡς ὁ Μιραβὼ ἐξέπνευσεν ὑπερήφανος διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ πιστεύων τὰ ἐλαττώματά του καὶ τὸν βίον του ἀρκοῦντως κεκαλυμμένα ὑπὸ τῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν του καὶ τῶν τελευταίων σχεδίων του».¹

Δὲν σκοπῶ ν' ἀναλύσω τὸ τεμάχιον τοῦτο περὶ τοῦ Δαντῶνος, ὅπως ἐκτιμηθῇ ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ ἀλήθεια καὶ πίστις· ἀληθῶς ἢ εἰκὼν αὐτὴ εἶναι εἰκὼν ἰδεώδους ἐπαναστατικοῦ ἥρωος, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἢ εἰκὼν τοῦ

¹ Thiers. Histoire de la révolution Française.

πραγματικού Δαντώνος, οὐκ ἀν παραδίδει ἡμῖν ἡ ἀληθὴς ἱστορία. Ὁ βράχος τὰς χεῖρας του εἰς τὸ αἶμα τσοούτων ἀθῶων, ὁ ἀνεχθεὶς τὰς σφαγὰς, ἐνῶ ἠδύνατο οὐ μόνον νὰ προλάβῃ αὐτάς, ἀλλὰ καὶ νὰ κωλύσῃ διὰ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ καὶ τῆς δημοτικότητος, δὲν ἦτο ἀξίος τσοούτου ποιητικοῦ θυμίσματος. Βεβαίως ὁ Μιράβώ καὶ ὁ Δαντὼν ἦσαν συγγενεῖς χαρακτῆρες, οὐ μόνον κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνικανότητα ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς δικαιοσύνης· ἀμφότεροι κατηγορήθησαν ἐπὶ δωροδοκίᾳ, δίχως νὰ δυνηθῶσι νὰ διαψεύσωσι τὰς κατ' αὐτῶν κατηγορίας, πρὸς τῷ ἐπαναστατικῷ δὲ φανατισμῷ δὲν ἐκέκτηντο τούλάχιστον τὴν ἀρετὴν ἐκείνην τῆς ἀκεραιότητος, ἐφ' ἣ διεκρίθησαν ὁ Saint-Just, ὁ Ροβεσπιέρρος. Ἄλλ' ἐκέκτητο ὁ *Larvator* τὴν πολιτικὴν ἐκείνην περίνοιαν, ἣν ἀρέσκειται ἀποδίδων αὐτῷ ὁ Θιέρσος; Τοῦτο εἶναι πλέον ἢ ἀμφίβαλον· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνδρες τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ σκαπανεῖς καταρρέοντος καθεστῶτος, οὔτε τὴν βούλησιν, οὔτε τὴν ἰκανότητα ἔχουσι πρὸς ἀνέγερσιν νέου στερεοῦ οἰκοδομήματος. Ὁ Δαντὼν ἦτο εἰς τῶν τοιούτων χαρακτῆρων· εἶχε πλήρη τὴν τόλμην ἐπαναστατικοῦ ἥρωος, ἀλλ' οὐδεμίαν πολιτικὴν ἀνδρὸς εὐφυΐαν. Ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἀξία ἐμπεριελαμβάνετο ἐν τῇ φράσει ταύτῃ: *Ἐν ταῖς ἐπαναστάσεσιν ἀπαιτεῖται τόλμη καὶ πάλιν τόλμη κατ' ἀλάλιαν τόλμη*· ἀλλ' ἡ ἐπαναστατικὴ τόλμη δὲν εἶναι ἡ πολιτικὴ φρόνησις, ἡ διακρίνουσα τοὺς ἄνδρας τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως λαοῦ, εἰσπερχομένου εἰς νέον στάδιον ἱστορικῆς ὑπάρξεως.

Οἱ λαοὶ καὶ ἐν ἐπαναστατικῇ ἐξέψει καὶ ἐν πολιτικῇ γαλήνῃ δὲν ἀρέσκονται εἰς τὰ ἀνεξάρτητα καὶ ἐλεύθερα ἐκεῖνα πνεύματα, ὧν ἡ ἀξία συνίσταται ἐν τῇ ἐμβροίᾳ καὶ μεμετρημένῃ πολιτικῇ ἐνεργείᾳ, ἐν τῇ ἡρέμῳ λατρεῖς μίαν ἰδέαν, οὐχὶ δὲ ἐν τῇ φανατικῇ αὐτῆς ὑποστηρίζει καὶ ἀποθεώσκει. Οἱ δραματικοὶ ἥρωες, οἱ κωμῳδοὶ, (ὀνομάσατε αὐτοὺς ὅπως θέλετε), οἱ ἀγορηταί, οἱ λαμβάνοντες τὰς ἐμπνεύσεις οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν συνειδήσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δημοτικῶν παθῶν, εἶναι συνήθως τὰ εἰδῶλα τοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον θαυμάζει ὅ,τι προχειρῶς ἐννοεῖ, μὴ δυνάμενον νὰ ἐμβαθύνῃ, νὰ ἐκτιμῆσῃ ἀμερολήπτως καὶ ἐν πνευματικῇ ἐλευθερίᾳ τὰ πράγματα. Καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ Γερύνη ἐξετιμῆθη ἦττον τοῦ Ὄρους ὑπὸ τῶν πλείστων ἱστοριογράφων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως: ὅταν ὁ ἱστορικὸς ζητεῖ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ πλήθους, οὐχὶ δὲ νὰ διδάξῃ αὐτὰ καὶ νὰ μορφώσῃ, ἀδιαφορεῖ περὶ τῆς αὐστηρᾶς ἱστορικῆς ἀληθείας, περὶ τῆς ἀμερολήπτου τῶν πραγμάτων κρίσεως. Ἀποστολὴ αὐτοῦ εἶναι ν' ἀρέσῃ, νὰ κολακεύσῃ λαμβάνων τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ κάλαμον, δύναται νὰ ἐπιφανήσῃ μετὰ τοῦ δημοτικοῦ ζηματογράφου: *le peuple c' est ma muse*, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ πᾶν ἄλλο δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἡ ἱστορία.

Τοῦ Θιέρσου ἡ ἱστορία τῆς Ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ ἐξύμνησις αὐτῆς, ἐμφεῦθεν ἡ δημοτικότης τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ συγγραμματος, ἅμα τῇ ἐκ-

δόσει μετὰ τὸν Βερναγγέρον οὐδεὶς ἕτερος ἔθιξε βαθύτερον τὰς χορδὰς τοῦ πατριωτικοῦ φανατισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ· διὰ τῆς φλογερᾶς αὐτοῦ εὐγλωττίας, διὰ τοῦ ὄλωτος μεσημβρινοῦ χρωματισμοῦ τῆς ἱστορικῆς διηγήσεως τῶν μεγάλων ἔργων τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θιέρσος εἶχε καταστῆ ταχέως ὁ δημοφιλέστερος τῶν συγγραφέων· κατὰ χιλιάδας ἐπωλήθησαν τὰ ἀντίτυπα τῆς ἱστορίας τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, διότι καθ' ἣν ἐποχὴν αὕτη ἐγράφετο, ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἀποθεώσεως· τίς Γάλλος δὲν ἤθελεν ἀναγνώσει μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰς εὐγλώττους ταύτας στροφὰς τοῦ πατριωτικοῦ συγγραφέως;

«Ἡμέρῃ διὰ παντὸς ἔνδοξοι δι' ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς θλιβεραὶ! Πότε ἡ πατρις ἡμῶν ὑπῆρξεν ὠραιότερα καὶ μεγαλητέρα; αἱ καταγίδες τῆς ἐπαναστάσεως ἐφάνοντο γαληνιάσασαι· οἱ δὲ ψίθυροι τῶν πατριῶν ἀντήχουν ὡς οἱ ὕστατοι ἦχοι τῆς τρικυμίας, διότι τὰ λείψανα ταῦτα τῆς κινήσεως ἐθεωροῦντο ὡς ἡ ζωὴ ἐλευθέρως πολιτείας· τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατὰστασις ἐξήρχοντο ἀπὸ φοβερᾶς κρίσεως, ὀλόκληρον δὲ τὸ ἔδαφος, ἀποδοθὲν εἰς βιομηχανικὰς χεῖρας, ἔβαινε γονιμοποιούμενον. Κυβέρνησις, ἐξ ἀστῶν ἀποτελουμένη, ἴσων ἡμῖν, ἐκυβέρνηα τὴν δημοκρατίαν μετὰ μετριότητος· κρείττονες δὲ ἦσαν κεκλημένοι εἰς διαδοχὴν αὐτῶν. Πᾶσα φωνὴ ἦτο ἐλευθέρω. Ἡ Γαλλία, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως, ἦτο κυρία ὄλου τοῦ ἔδαφους, τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ Ρήνου μέχρι τῶν Πυρηναίων καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῶν Ἀλπεων. Ἡ Ὁλλανδία, ἡ Ἰσπανία συνήνουν τὰ πλοῦτὰ τῶν μετὰ τῶν τῆς Γαλλίας, ὅπως προσβάλλωσι τὸν θαλάσσιον δεσποτισμὸν. Ἦτο περιλαμπῆς ὑπὸ δόξης ἀθανάτου. Θαυμάσιοι στρατοὶ ἐπεδείκνουν τὴν τριχρουν σημαίαν ἐνώπιον τῶν βασιλέων, θελόντων νὰ ἐκμηδενίσωσιν αὐτήν. Εἴκοσιν ἥρωες, διάφοροι τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν εὐφυΐαν, ὅμοιοι μόνον κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενναϊότητα, ὠδήγουν τοὺς στρατιώτας αὐτῆς εἰς τὴν νίκην. Ὁ Hoche, ὁ Kléber, ὁ Desaix, ὁ Moreau, ὁ Joubert, ὁ Masséna, ὁ Βοναπάρτης, καὶ πλῆθος ἄλλων προσέτι, ἐν συμφωνίᾳ ἐνήργουν. Ἐσταθμίζετο ἡ διάφορος αὐτῶν ἀξία· ἀλλ' οὐδεὶς ὀφθαλμὸς εἰσέτι, ὅσον διορατικὸς καὶ ἂν ἦτο, ἔβλεπεν ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῶν ἡρώων τοὺς δυστυχεῖς ἢ τοὺς ἐνόχους· οὐδεὶς ὀφθαλμὸς ἔβλεπεν ἐκεῖνον, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐκπνεύσῃ εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, ὑπὸ ἀγνώστου νόσου προσβεβλημένος· ὅστις ἤθελεν ἀποθάνει ὑπὸ τὸ μουσουλμανικὸν ἐγχειρίδιον, ἢ ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ· ὅστις ἤθελε καταπίσει τὴν ἐλευθερίαν· ὅστις ἤθελε προδώσει τὴν πατρίδα του· ὅλοι ἐφάνοντο μεγάλοι, ἀγνοί, εὐτυχεῖς, πλήρεις μέλλοντος! Καὶ πάντα ταῦτα διήρκεσαν μίαν στιγμὴν μόνον· ἀλλὰ στιγμῆς μόνον ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν, ὅπως ἐν τῷ τῶν ἀτόμων. Ἐβαίνομεν ν' ἀνεύρωμεν ἤδη τὸν πλοῦτον μετὰ τῆς ἀναπαύσεως, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δόξαν, εἶχομεν αὐτὰς ἤδη! . . . «Πρέπει, εἶπε τις τῶν ἀρχαίων, ἡ πατρις νὰ ἦναι οὐ μόνον εὐδαίμων, ἀλλὰ καὶ ἀρκούντως ἐνδοξος». Αὕτη ἡ εὐχὴ ἦτο

τετελεσμένη! Γάλλοι, οΐτινες είδομεν έκτοτε τήν έλευθερίαν ήμῶν έσθεσμεν-
νην, τήν πατρίδα ήμῶν κατειλημμένην, τούς ήρωας ήμῶν τουφεκισθέντας
ή άπίστους εις τήν δόξαν των, μή λησμονήσωμέν ποτε τάς άθανάτους εκεί-
νας ήμέρας τής έλευθέρας, του μεγαλείου και τής έλπίδος!»¹

Ίδου τό μυστήριον τής δημοτικότητας τής ιστορίας ταύτης και του ιστο-
ριογράφου· είναι άληθώς ο ένθουσιωδέστατος των ύμνων τής δόξης του γαλ-
λικού λαού, του πανσθενούς εκείνου έλατηρίου έν Γαλλία, τό όποϊον κατέ-
πεισεν αύτήν να πιστεύη ότι είναι τό πρώτιστον έν Ευρώπη έθνος, και τό
όποϊον επιτηδείως διαχειριζόμενον υπό δημαγωγών πάσης άποχρώσεως, ή-
γαγε τήν Γαλλίαν εις ή σημεϊον εύρέθη επί τέλους.

Δέν ένδιατριβῶ περί τά καθέκαστα του ιστορικού τούτου έργου του Θιέρ-
σου, τό όποϊον είναι άπλή μόνον εισαγωγή εις τό μέγα αύτου έργον, τήν
ιστορίαν τής Υπατείας και τής Αυτοκρατορίας, τό κύριον τούτο ένασχόλημα
τής ζωής αύτου, κατά τήν ιδίαν όμολογίαν. Η ιστορία αύτη, άρξαμένη έν
έτει 1840 και περατωθεϊσα μόλις έν έτει 1862 είναι τό βιβλίον εκείνο,
περί τήν εμφάνισιν του όποϊου ένθουσιασμός πατριωτισμού διεχύθη έν Γαλ-
λία, άνεκρήχθη δέ υπό των θαυμαστών αύτου ως τό έξοχώτατον των προί-
όντων τής νεωτέρας ιστοριογραφίας.

Τούτο ήτο έπόμενον· έν τή πολιτική καταστάσει, έν ή εύρίσκετο κατά
τήν εποχήν εκείνην ή Γαλλία, ο ένθουσιασμός εκείνος ήτο εύνόητος: ή να-
παλεοντική παράδοσις ήμαζεν ήδη καθ' ολοκληρίαν· είχε φθάσει εις τό
άκρον άκτον τής γαλλικής δημοτικότητας, αύτή δέ ή αυρηλιανή δυναστεία,
όπως κολακεύση τήν γαλλικήν δόξαν, έπεμπεν εις άγίαν Έλένην έν έτει
1840 τόν πρίγκιπα Joinville προς παραλαβήν των λειψάνων του μεγάλου
κατακτητού· ο άνεμος τής δημοτικότητας λοιπόν έπνεεν εκ Κορσικής, ή δέ
Βοναπαρτιστική ιδέα ήρξατο θριαμβεύουσα έν Γαλλία.

Εις τήν κρύνουσιν τής δημοτικότητας του Ναπολέοντος συνετέλεσεν υπέρ
πασαν άλλην ενέργειαν ή ιστορία αύτη του Θιέρσου· δι' αύτης ή ναπο-
λεοντική παράδοσις, ή τέως δεσπόζουσα έν τή ποιήσει, έν τή μυθιστορική
επιφυλλίδι του ήμερησίου τύπου, ή έν τή πολιτική βραδιουργία, έλαβε τύπον
έπιστημονικώτερον και καθαρώτερον, ιστορικήν πραγματικότητα και πολιτι-
κήν σάρκα.

Έν τινι εισαγωγή, ήν ο Θιέρσος προέταξε του δωδεκάτου τόμου τής ιστο-
ρίας αύτου, αναγράφει τήν έπομένην εικόνα του Ναπολέοντος, άναντιρρήτως
τήν μετριωτέραν των εικόνων, άς έφιλοτέχνησεν επί τή εύκαιρία των διαφό-
ρων του ναπολεοντείου βίου φάσεων και περιόδων:

«Ίδου νέος άνήρ έκτακτος, μετά δεκαετη τρομεράν αναρχίαν παρουσια-
ζόμενος ένώπιον των συγχρόνων αύτου, δόξη κεκαλυμμένος! Άνέρχεται εις
τήν υπερτάτην έξουσίαν, ποδοπατών τούς νόμους τής πατρίδος του, νόμους

¹ Thiers, Histoire de la révolution.

επί τέλους. Διά τής σοφίας αύτου, τής φρονήσεως, των ευεργεσιών, των θαυμά-
των καθίσταται ή γοητεία τής πατρίδος του και ο θαυμασμός του κόσμου.
Άλλά πάραυτα σκοτοδινη ή υπό τής μέθης τής επιτυχίας, επιτίθεται κατά
τής Ευρώπης, καταβάλλει, υποτάσσει, καταπιέζει, επαναστατεί αύτήν, τήν
προσελκύει προς έαυτον, και, περικυκλωμένος υπό δόξης άπαραμίλλου, πίπτει
εις άβυσσον, συμπαρασύρων μεθ' έαυτου και τήν Γαλλίαν! Τίνι τρόπω
δύναται να κριθή ο παραδόξος ούτος βίος; Δικαίως ή άδικως κατέλαβε
σκήπτρον, υπ' όλου του κόσμου καλούμενος προς τούτο; Τίς άνθρωπος ήθε-
λεν άντιστη εις τοιαύτην πρόσκλησιν; Τό δέ σφάλμα του δέν συνίσταται
μάλλον έν τή χρήσει, ήν έποίησε τής υπερτάτης έξουσίας; Άλλ' έν πάν-
τες απολύουσιν αύτον τής κατηγορίας τής άρπαγής τής έξουσίας, όπως
μεμφθῶσιν αύτον επί τή καταχρήσει αύτης, δέν λησμονούσιν ότι έν τῷ
βιαίῳ τρόπω τής καταλήψεως υπήρχεν έν σπέρματι ο βίαιος τρόπος τής
χρήσεως; Και είτα, ή κατάχρησις αύτη τής νίκης, ήτις άνέτρεψε τόν κόσμον,
όφείλεται καθ' έαυτήν εις αύτον και μόνον, ή εις τόν κόσμον, καθ' ου ούτος
έπάλαισε; Τό δέ σφάλμα τής φρικαλέας ταύτης πάλης, ής ένεκα έρρευσε
πλείον υπέρ πάντα άλλον αιῶνα αίμα, άπόκειται εις αύτον μόνον καθ'
ολοκληρίαν, εις τήν άπληστον υπερηφάνειαν του νικητού πρέπει να κατα-
λογισθῇ, ή εις τό ακατάβλητον του ήττηθέντος συναίσθημα;»¹

Ούτω γράφεται ή ιστορία! Έν τή εικόνη ταύτη του ήρώος του ο συγγρα-
φεύς τής ιστορίας ταύτης διετύπωσεν άληθώς έν σμικρῷ τήν σκέψιν, ήτις πα-
ράβησεν αύτον εις τήν εξιστόρησιν του Ναπολέοντος. Έν τίνι άρα εποχή ιστο-
ρικός, αναγράφων σύγχρονα γεγονότα, ήθελεν άπευθύνει τοιαύτην έρώτησιν εις
τούς συγχρόνους του, άν τό αίμα επιβαρύνει τήν συνείδησιν του νικηθέντος μάλ-
λον ή του νικητού, του θύματος μάλλον ή του θύτου; Και έν τούτοις τοι-
ούτον είναι τό άντικείμενον, αύτη είναι ή ήθική άρχή, ή διαπνεύουσα δι'
άπασῶν των σελίδων τής ιστορίας τής Υπατείας και τής Αυτοκρατορίας.

Η νεωτέρα κοινωνία δέν απήγγειλεν εισέτι όμοφώνως τήν όριστικήν αυ-
της έτυμηγορίαν κατά τής τοιαύτης άπόψεως των ιδεῶν και των γεγο-
νότων υπό του Θιέρσου. Έθαύμασε τήν ευγλωττίαν, τήν καλλιεπη φρα-
σεολογίαν τής ιστορίας, δίχως έν τούτοις να έκφράση τήν θλίψιν αυ-
της επί τοις αναγραφείσιν ήθικοις και πολιτικοις δόγμασι. Ουδέν λοι-
πόν βήμα έποίησε προς τά πρόσω ο αιῶν ούτος τής κυριαρχίας του άν-
θρωπίνου πνεύματος, ή κατ' έξοχήν εποχή τής φιλοσοφίας και τής επιστή-
μης; Και προς τί ή άποθέωσις τής ανθρωπότητος, ήν επαγγέλλεται ή νέα
φιλοσοφία, όπόταν διατελούμεν υπό τήν αύτήν των προλήψεων του παρελ-
θόντος πέδην, υπό τόν αύτον εφιάλτην άποθανούσης ιδέας, ήτις και νεκρά
εισέτι εκνευρίζει ήμας, άμειλίκτως συντρίβουσα;

Άνακηρύττομεν καθ' έκάστην μετ' εμφάσεως, μετά ποιητικής κομπορη-

¹ Thiers' histoire de Gonsulat et de l'empire. tom. XII.

μοσύνης τὰ μυχρευτικά δόγματα τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν, τῆς ἰσότητος, τῆς ἀδελφότητος. Πλάγη ἐν ταῖς ἠθικαῖς ἡμῶν περὶ τοῦ καθόλου βίου τῆς ἀνθρωπότητος ἀπόψεσι διαπνεόμεθα καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παρὰδόσεων. Πᾶς νέος Νεμβρώδ, ἰσχυρὸς ἐνώπιον κυρίου, μάστιξ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εἰρήνης τῶν ἀνθρώπων, διεγείρει τὸν θαυμασμόν, τὴν ἀπολέωσιν τῆς κοινωνίας. Ὁ Κάντιος, ὁ σεμνὸς τῆς αἰωνίας εἰρήνης προφήτης καὶ ἱεροφάντης, εἶναι ἄγνωστος ἀπέναντι τοῦ Βοναπάρτου, τοῦ ἥρωος τοσοῦτων μυριόνερων μαχῶν, τοῦ καταστροφέως τοσοῦτων μυριάδων ὑπάρξεων. Ἴδου ἡ ἠθικότης τῆς νεωτέρας κοινωνίας, ἐν ἀγνῇ συνειδήσει ὁμολογούσης μετὰ τοῦ Δεμαίτρου, «ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ συνήθης κατάστασις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον αἶμα ὀφείλει νὰ βρέῃ ἀδιακόπως ἐπὶ τῆς σφαίρας, ἡ δὲ εἰρήνη εἶναι ἀνακαυχῆ μόνον δι' ἕκαστον ἔθνος.»

Τοιαύτης αἰματηρᾶς δόξης ἀνηγέρθη μαυσωλεῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ὑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας· ἡ δημοτικότης αὐτῆς εἶναι τὸ ἠθικὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας σφυγμότερον· καὶ ἂν φωναί εὐγενεῖς καὶ γενναῖαι ἀντήχησαν πολλάκις, διαμαρτυρούμεναι κατὰ τοιαύτης στρατιωτικῆς ἀνθρωπολατρίας, δὲν κατώρθωσαν εἰσέτι νὰ καταστῶσι καθολικὴ τοῦ βίου τῶν λαῶν συνειδήσις. Ἡ ποίησις τοῦ πολέμου διατελεῖ μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῶν ἰσχυροτάτων συναισθημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

NEOKAHS KAZAZHS.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

§ 37.

Μυῖνδα, οὐχὶ *μυῖνδαΝ*, *ψηλαγῖνδα*, οὐχὶ *ψηλαγῖνδαΝ*, *πλειστοβολῖνδα*, οὐχὶ *πλειστοβολῖνδαΝ*.

Ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπιρρήματα εἰς ἸΝΔΑ περατούμενα, δι' ὧν κομψότατα καὶ χαριέστατα ἐσημαίνοντο τὰ εἶδη τῶν παιδιῶν. Πολλὰ τῶν τοιούτων ἐπιρρημάτων μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκου γράφοντος

1 Τὴν ὑπὸ ψευδοῦς ἔθνικοῦ ἐγωῖσμοῦ ὑπεριμνηθεῖσαν δόξην τοῦ Ναπολέοντος διημφισβήτησαν εὐτυχῶς συγγραφεῖς τινες ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας. Ἀρκοῦμαι εἰς τοὺς σπουδαιότερους: ἐν μὲν Γερμανίᾳ ὁ φιλόσοφος Fichte, ἐν τῇ ἀκρῇ εἰσέτι τοῦ Ναπολέοντος, ἐν δὲ Ἀμερικῇ ἕτερος φιλόσοφος, ὁ Channing, ἀμφότεροι ἐξετάσαντες τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῆς περιωπῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος. Ἐν Γαλλίᾳ ὡσαύτως πολλοὶ ἱστορικοὶ καὶ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, ὧν ἐξοχώτεροι ἡ Stael (Dix ans d'exil), ὁ Charras (Histoire de la campagne de 1815, augmentée de notes en réponse aux assertions de M. Thiers), ὁ Edgar Quinet (Histoire de la campagne de 1815), καὶ ἐπὶ πάντων ὁ Lanfrey ἐν τινι αὐτοῦ μελέτῃ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Θιέρσου καὶ ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτοῦ συγγράμματι: Histoire de Napoleon Ier, l'viz παραλίπω τοῦς ἄλλους.

ἐν βιβλ. Θ', κεφ. 110 «Ἐρῶ δὲ καὶ ἄλλων παιδιῶν ὀνόματα ταῦτ' ἔχουσῶν σχῆμα τῇ καταλήξει τῶν ὀνομάτων· βασιλῖνδα, ὄστρακῖνδα, διελκυστῖνδα, μυῖνδα, χυτρίνδα, φρυγῖνδα, κυνητῖνδα, ἀκινήτῖνδα, σχινοφιλῖνδα — ἐφετῖνδα, στρεπτῖνδα, πλειστοβολῖνδα, ἀποδιδρασκῖνδα». Ποιεῖται δ' ἐν τοῖς ἐξῆς ὁ Πολυδεύκης (κεφ. 110—117) ἐξήγησιν καὶ διασχῆσιν ἐκάστου τούτων. Ἄλλα τινὰ εὐρίσκονται παρατεθειμένα ἐν τοῖς Κανόσι τοῦ Θεογνώστου λέγοντος σελ. 164,28 «Τὰ διὰ τοῦ ἸΝΔΑ ἐπιρρήματα παροξύνονται καὶ διὰ τοῦ Ι γράφονται καὶ ἐπὶ πικιδῶν λαμβάνονται καὶ πρὸς αἰτιατικὴν συντάσσεται, ὡς βασιλῖνδα παιδικῶν, χυτρίνδα, δραπετῖνδα, ποστῖνδα, ἐπαυτῖνδα, ξιγῖνδα, δαληκῖνδα, μυῖνδα ἀπὸ τοῦ μύειν τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐρωτώμενον λέγειν τίνα τὰδε καὶ πόσα τὰδε ἔστ' ἂν ἐπιτύχη, φυγῖνδα, χυτρίνδα, ὄστρακῖνδα καὶ εἴ τι ἕτερον». Πρβ. καὶ σελ. 15,10 «φυγῖνδα, βασιλῖνδα, κρυπτῖνδα» καὶ Φρόνιχ. Σοφιστ. Προπαρ. σελ. 73,18 «Ψηλαγῖνδα: παιδιὰ τίς ἐστίν, ἑνὸς τινος δεδεμένου τοὺς ὀφθαλμούς καὶ τοὺς ἐν κύκλῳ ψηλαφῶντος καὶ λέγοντος ἐκάστου τοῦνομα».

Τὸ *φυγῖνδα* δύναται νὰ νομισθῇ πλημμελὴς γραφὴ τοῦ *φρυγῖνδα*, ἀντι δὲ τοῦ *δαληκῖνδα* ἀναγνωστέον πάντως *ληκῖνδα*, ἀποβαλλομένης τῆς συλλαβῆς ΔΑ, ἣτις κακῶς προσκολλήθη ἐκ τῆς προηγουμένης λέξεως. Πρβ. Ἀπολλών. π. Ἐπιρρ. σελ. 562,16 «Ἔστι γὰρ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάναί ὡς ἰδού τινα εἰς ΔΑ λήγοντα καὶ βαρύτερόν ἐστιν, ὡς τὸ *ληκῖνδα*, ὄστρακῖνδα, ὀνόματα παιδιῶν» καὶ σελ. 563,1 «Τούτῳ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ τὸ *ληκῖνδα* ἐν βαρεῖ τόνῳ ἐστίν». Περὶ τῆς προξυτονότητος τῶν εἰς ἸΝΔΑ ἐπιρρημάτων γίνεται λόγος καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίσις σελ. 65,7 Διδ. «Παροξύναι δὲ δεῖ τὸ ὄστρακῖνδα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐπὶ παιδιᾶς τασσόμενα». Πρβ. καὶ Σουῖδ. λ. *χυτρίνδα* καὶ Ἰω. Ἀλεξ. σελ. 32,35.

Ἐντὶ τοῦ *διελκυστῖνδα* φέρεται *ἐλκυστῖνδα* ἐν ταῖς εἰς Ὀμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου σελ. 1111,24 «ὃς ἦν ἡ ἐλκυστῖνδα λεγομένη παιδιᾶ». Τὸ ἐπιρρημα *ποστῖνδα* ἀποκατέστησεν ὁ Δινδόρριος ἐν τῷ Ἰππαρχικῷ τοῦ Ξενοφῶντος κεφ. Ε', 10, ἔλθα τάντιγραφα φέρουσιν «ὅποτε γε καὶ οἱ παῖδες ὅταν παίζωσι ποστὶ δὲ ἂ δύνανται ἀπατᾶν προΐσχοντες ὥστε ὀλίγους τ' ἔχοντες πολλοὺς δοκεῖν ἔχειν καὶ πολλοὺς πρῶχοντες ὀλίγους φαίνεσθαι ἔχειν» (Ἴδε Δινδόρριον Ξενοφ. Ἰππαρχ. σελ. 116. Πρβ. καὶ Κόβητον Nov. Lect. σελ. 799).

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται «*Χαλκῖνδα*: τὸ εἰς χαλκὸν κυβεῖν», ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ Ἀνταττικιστοῦ σελ. 116,10 ἀναγινώσκειται «*Χαλκίλειν*: ἀντὶ τοῦ χαλκῷ κυβεῖν. Ἄλεξις». Ποιεῖται δὲ καὶ ὁ Πολυδεύκης μνεῖαν τοῦ τε ῥήματος *χαλκίλειν* καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ παρηγμένου ὀνόματος *χαλκισμός*, ὡς βιβλ. Ζ', κεφ. 206 «Κυβείας δὲ εἶδη καὶ ἡ πλειστοβολῖνδα παιδιὰ καὶ τὸ ἀρτιάζειν καὶ διαγρμμίζειν καὶ διαγρμμισμός καὶ *χαλκίλειν* καὶ *χαλκισμός*» (Πρβ. καὶ κεφ. 105) καὶ βιβλ. Θ', κεφ. 118 «Ὁ μὲν *χαλκῖνδα*»

κισμός, ὀρθὸν νόμισμα ἔδει συντόμως περιστρέψαντας ἔτι στρεφόμενον ἐπιστήσαι τῷ δακτύλῳ». Πρβ. καὶ Εὐστᾶθ. σελ. 986,41 «Δόξοι δ' ἂν ἴσως καὶ ὁ χαλκισμός (παιδιὰ δέ τις αὐτῆ καί, ὡς οἱ παλαιοὶ φασι, κυβείας εἶδος) ἐκ τῆς χαλκίδος παρωνυμείσθαι· οὐκ ἔχει δ' οὕτως, ἀλλ' ἦν ὁ χαλκισμός ὀρθοῦ νομίσματος — στροφή καὶ σύντονος περιδίνησις, μεθ' ἣν ἔδει τὸν παίζοντα ἐπέχειν ὀρθῶ (Γρ. ὀρθΟΝ) τῷ δακτύλῳ τὸ νόμισμα εἰς ὅσον τάχος περιτὴ καταπεσεῖν» καὶ σελ. 1409,18 «Ἰστέον δὲ ὅτι ἐκ τοῦ χαλκοῦ κυβευτική τις παιδιὰ ἐλέγετο χαλκισμός· ἦν δέ, φασίν, αὕτη ὀρθοῦ νομίσματος περιστροφή σύντονος, μεθ' ἣν ἔδει τὸν παίζοντα ἐπέχειν τῷ δακτύλῳ τὸ νόμισμα ὀρθόν».

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐπιρρήματα εἶνε, καθὰ καὶ οἱ παῖδες γινώσκουσιν, ἐκ τῶν ἀκλίτων τοῦ λόγου μερῶν, πᾶς τις εὐκολώτατα νοεῖ ὅτι μόνον τὴν μνῆδα, τὴν ψηλαφίνδα, κτλ. δύναται ἑλληνιστὶ νὰ λεχθῆ ἢ τὴν μνῆδα παιδιάν, τὴν ψηλαφίνδα παιδιάν, κτλ., ὡς παρ' Ἀθηναίῳ σελ. 14, σ' «διηγείται δὲ τὴν φαινίνδα παιδιάν οὕτως Ἀντιφάνης» καὶ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 283 «παίζοντων τὴν φαινίνδα παιδιάν ἐν ἡλίῳ μάλιστα», ὅπως δὲ βάρβαρος καὶ ἔκφυλος ἐξελέγχεται ἢ μετὰ τοῦ Ν ἐκφορὰ τὴν μνῆδαΝ, τὴν ψηλαφίνδαΝ, κτλ.

Καὶ ὅμως ὁ αἰδιμὸς Κοραῆς εἶπεν ἐν τοῖς Ἀτάκτοις (Τόμ. Δ', σελ. 398) «Ὅθεν ὠνόμαζαν ὄχι μόνον ΜνῆδαΝ (Πολυδ. σελ. 443), ἀλλὰ καὶ ΨηλαφίνδαΝ, τὸ παιγνίδιον, τὸ σήμερον ὀνομαζόμενον Τυφλομύνα».

Ἐγραψε δὲ καὶ ὁ ἐπιφανὴς τοῦ πανεπιστημίου καθηγητῆς Φίλιππος Ἰωάννου ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῶν Φιλολογικῶν Παρέργων (σελ. 116) καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ (σελ. 111) ἀενταῦθα δὲ τὴν καλουμένην πλειστοβολίνδαΝ».

Κακῶς ἐφέρετο ἄλλοτ' ἐν ἀποσπάσματι τοῦ κωμικοῦ Κράτητος παρὰ Πολυδεύκει «τὴν κνητίνδαΝ, ὡσπερ εἰκός» (βιβλ. Θ', 115, Τόμ. Β', σελ. 190,16 Δινδ.) ἀντὶ τοῦ «τὴν κνητίνδ', ὡσπερ εἰκός», ὅπερ ἀποκατέστησεν ὁ Δοβέκκιος Παραλειπομ. σελ. 155 (Πρβ. καὶ Μεινέκιον Ἀποσπ. Κωμ. Τόμ. Β', σελ. 242). Ἀνεγινώσκετο δὲ καὶ ἐν χωρίῳ αὐτοῦ τοῦ Πολυδεύκου «καὶ κνητίνδαΝ καλοῦσι τὴν παιδιάν» (βιβλ. Θ', 122, Τόμ. Β' σελ. 192,15. Πρβ. Stud. Curt. Τόμ. Α', α', σελ. 130).

Οὐδὲν βελτίονες τῶν κατὰ προσθήκην τοῦ Ν ἐσχηματισμένων αἰτιατικῶν κνητίνδαΝ καὶ κνητίνδαΝ εἶνε αἱ μετὰ τοῦ Σ προενηνεγμένοι γενικαὶ περὶ βασιλίνδαΣ, περὶ ὄστρακίνδαΣ, περὶ μνῆδαΣ, περὶ χυτρίνδαΣ, περὶ φρυγίνδαΣ, κτλ. (Ἴδε τὴν ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου γενομένην ἑκδοσιν τοῦ Πολυδεύκου; Τόμ. Β', σελ. 1165. 1167. 1172. 1176. 1178. 1180. 1184).

Ὡς δ' εἶνε βάρβαρος ἢ μετὰ τοῦ Σ ἐκφορὰ τῆς γενικῆς καὶ ἢ μετὰ τοῦ Ν τῆς αἰτιατικῆς, οὕτω καὶ ἢ μετὰ τοῦ ὑπογεγραμμένου ἰῶτα τῆς δοτικῆς, οἷον Σουῖδ. «Κῦρος ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὕτως ἐκλήθη διὰ τὸ ἐν τῇ βασιλίνδα λεγομένη παιδιᾷ κυριεῦσαι τῶν ἡλικῶν». Ὅρθῶς ὁ Ἔβερτος (Diss.

Σιδ. σελ. 49) ἔγραψε βασιλίνδα ἄνευ τοῦ ὑπογεγραμμένου ἰῶτα, ὅπερ τῆς δοτικῆς χαρακτηριστικὸν ἂν οὐδαμῶς δύναται νὰ προσκολληθῆ τῷ ἀκλίτῳ μένοντι ἐπιρρήματι. Frohwein Stud. Curt. Τόμ. Α', α', σελ. 132 «Dativus enim βασιλίνδα apud Suidam s. v. Κῦρος, et κνητίνδα, quod in Cratetis versibus apud Pollucem 9,155 a Lobeckio correctum est et ab Im. Bekkero receptum, Utopica sunt et in scribarum cerebris nata, id quod praeter analogiam et veterum disertia testimonia etiam librorum optimorum scripturae luculenter demonstrant. Mirae igitur socordiae accusandi sunt, quicunque crambe ista repetita ejusmodi voces nominativos sing. num. esse opinantur». Παρατηρητέον δ' ὅτι ἢ ἐκ τοῦ Σουῖδα παρατεθεῖσα ῥήσις ἐλλείπει ἐκ τινῶν ἀντιγράφων· ὅθεν καὶ ἐξηλείφθη ὑπὸ τοῦ Βερνάρδου ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Σουῖδα.

§ 38

Δατισμός, δαειῶ ἀντὶ τοῦ δαειῶ.

Ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Οἰκονόμου συντεταγμένῳ Βιβλίῳ περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὅπερ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βοικίου (Encykl. und Methodol. σελ. 787) εἶνε «sehr gelehrt», ἀναγινώσκεται σελ. 276 :

«Ὁ Ἀριστοφάνης (Εἰρήν. 288—91) περιπαίζει καὶ τὸν Πέρσην Δάτιν (σατράπην τοῦ Δαρείου τῷ 489 π. Χ.), ὡς βαρβάρως ἑλληνίζοντα· εἰς δὲ τῶν τοῦ Πέρσου βαρβαρισμῶν φέρεται καὶ τὸ δαειῶ, ἀντὶ δαειῶ· ὁ πτωχὸς Δάτις ἀκούων ὅτι τὰ εἰς ἴζω ῥήματα παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἔχουσι τὸν μέλλοντα περισπώμενον, ἐνόμισεν ὅτι ὡσαύτως περισπῶσι τὸν μέλλοντα καὶ τὰ εἰς εἴζω, διὰ τὴν ὁποίαν πάντοτ' ἤκουεν ὁμοφωνίαν τῆς εἰ με τὸ ι! Ἀλλὰ τοῦ μὲν Δάτιδος τὰ περὶ τὴν Ἀττικὴν διζλέκτον ἀμαρτήματα ὀνομασθήσαν Δατισμός· τῆς δὲ κατ' Ἐρασμὸν προφορᾶς οἱ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν καθόλου γλώσσαν ποικίλοι βρβαρισμοὶ πῶς ἄρα δύναται νὰ ὀνομασθῶσι; καὶ πόθεν ἂν τις λάβοι ῥῆμα μυριάμορον, διὰ νὰ τοὺς ἐκφράσῃ μονολεξεί; τὸ Ἐρασμισμὸς εἶναι (νομίζω) καὶ σημαντικὸν καὶ χάριεν!». Γραπτέον Δάτις καὶ Δατιν, διότι ἢ παραλήγουσα τοῦ ὀνόματος τούτου εἶνε μακρά. Τοῦ δὲ προπαροξυνομένου χάριεν κἄλλιον ἔχει τὸ παροξυνόμενον χαριεν, ὡς σαφῶς ὁκ παραστήσωμεν ἀλλαγῆ. Ἀντὶ δὲ τοῦ «τὸν Πέρσην Δάτιν» ὄφειλεν ὁ Οἰκονόμος νὰ εἴπῃ μᾶλλον «τὸν Μῆδον Δάτιν». Ἡρόδ. Γ', 94 «ἄλλους δὲ στρατηγούς ἀποδέξας ἀπέστειλε ἐπὶ τε Ἐρέτριαν καὶ Ἀθήνας, Δάτιν τε ἐόντα Μῆδον γένος καὶ Ἀρταφέρνηα τὸν Ἀρταφέρνηος πατέρα». Πρβ. καὶ Διόδ. Σικελ. Γ', κς', 1. ¹

¹ Ἀλλὰ καὶ ὅπ' ἄλλων καλεῖται ὁ Δάτις Πέρσης διὰ τὴν ἀδιάφορον πολλακίς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ χρῆσιν τῶν ἑθνικῶν ὀνομάτων Μῆδος καὶ Πέρσης, περὶ ἧς ἐποιήσα-

Ψεύσματα εἶνε ταῦτα ἢ πλάσματα ἀνθρώπου ἀταλαιπώρως ἀναστρεφόμενου ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς γράμμασι καὶ ὀλιγίστην σπουδὴν ποιουμένου περὶ τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας. Οὐδεὶς τῶν παλαιῶν παρέδωκεν ἡμῖν ὅτι ὁ Δάτις ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ παρκακεομένου μέλλοντος *δανειῶ*, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Ἀριστοφάνους φέρεται:

νῦν τοῦτ' ἐκεῖν' ἤκει τὸ Δάτιδος μέλος,

ὃ δεφόμενός ποτ' ἦδε τῆς μεσημβρίας·

ὡς ἤδομαι καὶ χαίρομαι κεύφραϊνομαι.

ἐν δὲ τοῖς παλαιοῖς εἰς τὸν κωμικὸν σχολίοις εἶνε σεσημειωμένον «τὸ Δάτιδος μέλος: Δάτις σατράπης Περσῶν — ἐλληνίζειν βουλόμενος εἶπεν ἤδομαι καὶ χαίρομαι καὶ ἐβαρβαρίσεν· ἔδει γὰρ εἰπεῖν χαίρω· ἀμα δὲ οὗτος εἶπε πρὸς τὸ ὁμοιοκατάληκτον. Οὐκ εἴρηται δὲ τὸ χαίρομαι· αὐτὸ γὰρ τὸ χαίρω αὐτοπαθὲς ὃν προϋφῆρπασεν αὐτοῦ τὸ σημαίνόμενον. Λέγεται δὲ τὸ τοιοῦτο *δατισμός*». Ἀναγνωστέον δ' ἕως «ἔδει γὰρ εἰπεῖν χαίρω· χαίρομαι δὲ οὗτος εἶπε κτέ.». Γράφει δὲ καὶ ὁ Σουΐδας «Δάτις: Πέρσης, ὃς ἐπετίθεισεν ἐλληνίζειν· ὃν λέγουσι φάναι χαίρομαι ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν χαίρω· καὶ ἔστι *δατισμός*» καὶ ὁ Ψευδοδηριανὸς Φιλετ. σελ. 433 «Χαίρω ἐρεῖς, οὐ χαίρομαι· εἰ δὲ μή, ἀμάρτημα ἀμαρτήσεις, ὃ κλεῖται *δατισμός* (Γρ. *δατισμός*) ἀπὸ Δάτιδος τοῦ Πέρσου, ὅστις πρῶτον (Γρ. *πρῶτος*) εἶπεν ὅτι χαίρομαι πλανηθεὶς τῷ ἔθει τῶν Ἀττικῶν». Πρβ. καὶ Ἀσώπιον *Εἰσαγ. εἰς Ἑλλλην. Σύντ.* σελ. 260 «Κατ' ἀντίθετον λόγον εἶναι τὸ ἐκ τοῦ Δάτιδος καταγόμενον *χαίρομαι* πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν *χαίρω*, τὸ ὁποῖον ὅμως καὶ αὐτὸ ὑποδατίζει· εἰς τὰ *ἐχάρην, κεχάρημαι, κεχαρμένος* (= χαρούμενος, χαϊράμενος), *κεχάρουτο*, κτλ.»

Παντὶ φανερὸν ἐκ τούτων καθίσταται ὅτι ὁ βαρβαρισμὸς τοῦ Δάτιδος ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ παθητικὸν τύπον ἐκφορὰν τοῦ ῥήματος *χαίρω*, οὐχὶ δ' εἰς τὸν πλημμελῶς ἐτχηματισμένον μέλλοντα τοῦ *δανείζω*, οὐ μέτοικός τις ἐπὶ τῶν διαδόχων ἐποιήσατο χρῆσιν, καθὰ διηγέται ὁ Φώτιος ἐν τῷ Λεξικῷ γράφων σελ. 85,13 «Θεριῶ καὶ κομιῶ καὶ ποριῶ καὶ ὀριῶ καὶ πάντα τὰ εἰς ΖΩ βαρύνοντα καὶ ὑπὲρ δύο συλλαβὰς βραχυνόμενον τὸ Ἰ ἔχοντα ἐν τῷ μέλλοντι ἄνευ τοῦ Σ ἐκφέρουσι Ἀττικοί· τὰ γοῦν ὀριστικά καὶ ἀπαρέμφατα, τὰ δὲ ὑποτακτικά οὐδαμῶς· σολοικισμὸς γὰρ τὸ ἐὰν *θεριῶ* καὶ ἐὰν *κομιῶ*· ἐφ' ὧν δὲ τὸ Ἰ ἐκτείνεται, καὶ σὺν τῷ Σ ὁ μέλλον λέγεται χρόνος καὶ ἐκτεινομένης τῆς παρεσχάτης συλλαβῆς, οἷον *δανείζω* *δανείσω*, οὐκέτι δὲ τὸ *δανειῶ*, *βάρβαρον* (ὃν) οὕτως, ὥστε καὶ τοὺς Ἀθηναίους φασὶν ἀθρόως εἰς ἐκκλησίαν συναθροισθέντας ἐπὶ τῶν διαδόχων, ἐπειδὴ εἰς ἀπορίαν καθειστή-

μεθα λόγον ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναῖοι Τόμ. 5, σελ. 433. Πρβ. Βέργκιον *Griech Literat.* Τόμ. Α', σελ. 112, 163 «Bekannt ist der spott über den Perser Datis, der χαίρομαι nach der Analogie von ἤδομαι und εὐφραίνομαι sagte. Aristoph. Fried. 289».

μεσαν χρημάτων, ἔπειτά τις αὐτοῖς τῶν πλουσίων ὑπισχνεῖτο ἀργύριον οὕτως λέγων, ὅτι ἐγὼ ὑμῖν *δανειῶ*, θορυβεῖν καὶ οὐκ ἀνέχεσθαι λέγοντος διὰ τὸν βαρβαρισμὸν καὶ οὐδὲ λαβεῖν τὸ ἀργύριον ἐθέλειν· ἕως αἰσθόμενος ὁ μέτοικος ἢ καὶ ὑποβαλόντος αὐτῷ τινος, ἔφη *δανείσω* ὑμῖν τοῦτο τὸ ἀργύριον· τότε δὲ ἐπαίνεσαι καὶ λαβεῖν. Διὰ τοῦτο βαδίσω καὶ βαδιῶ ἀμφοτέρω δόκιμα, ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐνεστηκὸς ἐκατέρως λέγεται, καὶ ἐκτεινομένου καὶ συστελλομένου τοῦ ἐν τῇ μέσῃ συλλαβῇ Ἰ· οὐκέτι δὲ ἀγορῶ οὐδὲ κολῶ· οὐδὲ γὰρ ὄλω; τὸ Ἰ παρκαλήγει». Πρβ. καὶ Σουΐδ. λ. *θεριῶ*. Λέγεται δὲ καὶ ὑπὸ Μιχαῆλ τοῦ Ἀκομινάτου Τόμ. Α', σελ. 124,12 «Ἦ πόλις Ἀθῆναι, ποῦ ποτε ἀμαθίας περιέστης ἢ τῆς σοφίας τροφός; Ἐγὼ μὲν ἤσκουν τὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶτταν παρέθηγον καὶ πρὸς ἀκροατὰς Ἀθηναίων ἀπογόνους ἐνεγυμναζόμεν, οἵτινες λιμῶ ποτε σφοδρότατῳ πιεζόμενοι οὐκ ἤξιώσαν *δανείσασθαι* παρὰ τινος ἀνδρὸς ἀφνειοῦ, ἀπαιδεύτου δὲ ἄλλως καὶ βαρβαρίσαντος ἐν τῷ εἰπεῖν παρὰ τοῦ γραμματικῆς κανόνας ἐγὼ ὑμῖν *δανειῶ*, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀλλ' εἴλοντο θανεῖν λιμῶ πρότερον ἢ παρὰ βαρβαριστοῦ *δανείσασθαι*, ὡς οὐκ ἔχοντες πάτριον ἀπὸ βαρβαρίζοντων τρέφεσθαι». Φαίνεται δ' ὅτι τὸ διήγημα τοῦτο, ὅπερ ἐκτενέστερον μὲν παρὰ τῷ Φωτίῳ κεῖται, συντομώτερον δὲ παρὰ τῷ Ἀκομινάτῳ, εἶνε ἐκ τῆς ἀδεσπότου καὶ πεπλασμένης παραδόσεως εἰλημμένον. Ἀναγκάζειν δὲ νομίζομεν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι οὐδεὶς μὲν τῶν παλαιῶν εἶπεν ἀγορῶ ἀντὶ τοῦ ἀγοράσω, ἐλέχθη δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους *κολῶμαι* (*κολῶ*, *κολωμένως*) ἀντὶ τοῦ *κολάσσομαι* καὶ ὅτι αἰετοπαθὲς παρὰ τοῖς ἐνδόξοις *βαδιοῦμαι* ἐτχηματίζετο ὁ μέλλον τοῦ *βαδίζω*, ἀνάληθες δ' ἐξελέγχεται τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Φωτίου γεγραμμένον «διὰ τοῦτο *βαδίσω* καὶ *βαδιῶ* ἀμφοτέρω δόκιμα».

Γράφει δ' ὁ Οἰκονόμος ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ καὶ ὅτι ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ προηέχθη κατ' ἀνάττικον τύπον ὁ μέλλον τοῦ *κομιῶ*, διωρθώθη δ' ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν δόκιμον χρῆσιν. Οὕτως ἔχει ὁ λόγος τοῦ Οἰκονόμου σελ. 616 «Καθὼς ὁ αὐτὸς πάλιν δῆμος τῶν Ἀθηναίων (305, π. X.) διώρθωσε τοῦ Δημητρίου τὸ ἀνάττικον *νομισῶ* εἰς τὸ ἀττικῶς περισπώμενον *νομιῶ* (Πλούτ.)». Πρβ. καὶ σελ. 62 «κἄνεῖς βέβαια ἀπὸ τοῦ εὐκισθήτους Ἀθηναίου (τῶν ὀπαίων ὁ δῆμος ἐδιόρθωσε τὴν γλῶσσαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Μακεδόνα νικητοῦ των, ἐν ᾧ μάλιστα τοὺς ἐχάρισε καὶ σῆτον), κἄνεῖς, λέγω, δὲν ἤθελε στέρξει κτέ.». Γραπτέον *κἄνεῖς* ἢ *κανεῖς* (= *κἄν* εἰς) ἀντὶ τοῦ *κἄνεῖς*.

Οὐδαμῶς τῶν Πλουτάρχου συγγραμμάτων εὗρομεν ἡμεῖς τὸ ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου εἰρημένον. Ἐν τοῖς *Βασιλέων καὶ Στρατηγῶν Ἀποφθέγμασι*, ἀτιμὰ ἀναφέρονται μὲν καινῶς εἰς τὸν Πλούταρχον, εἶνε δ' ὑπὸ νεωτέρου τινὸς συντεταγμένα, ἱστορεῖται ὅτι (σελ. 183, 6') «Ἀποστάντων τῶν Ἀθηναίων, ἐλὼν (ὁ Δημήτριος) τὴν πόλιν ἤδη κακῶς ὑπὸ σιτοδείας ἔχουσαν, εὐθύς ἐκκλησίαις αὐτῷ συναχθείσας, ἐπέδωκε δωρεὰν σῆτον αὐτοῖς. Δημηγορῶν δὲ

περί τούτων ἐβαρβάρισε· τῶν δὲ καθημένων τινὸς ὡς ἔδει τὸ ῥῆμα λεχθῆναι παρκαφωνήσαντος, οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τῆς ἐπανορθώσεως ταύτης ἄλλους ὕμιν πεντακισχιλίους ἐπιδίδωμι μεδίμνους». Πᾶς δὲ τις βλέπει ὅτι περί βαρβαρισμοῦ καθόλου ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ λόγος γίνεται, οὐχὶ δὲ περί χρήσεως τοῦ ἀναττικῆς μέλλοντος *νομίω*, ὃν διώρθωσεν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων μεταβάλλων εἰς τὸν Ἀττικὸν *νομῶ*.

Η ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἰπὸ ΕΡΜΑΝΝΟΥ ΔΙΓΓ

Μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ

Α'

Ἐν τινι τῶν ἀποκρυφωτάτων αἰθουσῶν τοῦ μεγάρου τῆς εἶχε συναθροίσει^ε περί ἑαυτὴν ἡ βασίλισσα Εἰρήνη κύκλον φίλων πιστῶν καὶ συμβούλων. Ἦσαν δὲ μάλιστα μοναχοὶ, ἄνδρες καὶ γέροντες, οἱ ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν ὑπερμάχων ἐκείνων τῆς εἰκονολατρίας, οἵτινες ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον, τοὺς προκατόχους τῆς Εἰρήνης, εἶχον τιμωρηθῆ δεινότατα ὡς μείναντες πιστοὶ, παρὰ τὰ βασιλικὰ διατάγματα τὰ παγορεύοντα ἐν παντὶ τῷ κράτει τὴν χρῆσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, εἰς τὴν ἀπηγορευμένην λατρείαν. Πολλοὶ δὲ τούτων ἔφερον ἔτι ἐφ' ἑαυτῶν τὰ σημεῖα τοῦ μαρτυρίου, ἀκρωτηριασμοὺς στυγερούς. Ἐφαίνοντο ἐκεῖ πρόσωπα μὲ ἀποκεκομμένα χεῖλη καὶ ὦτα, ἄνδρες πεπηρωμένοι, μονόφθαλμοι, ἄχειρες καὶ πολλοὶ ἔχοντες τὰς γλώσσας ἀπεσπασμένας, θέαμα φοβερόν. Ἐν μέσῳ δὲ τούτων τῶν ἀτυχῶν ἴστατο ἡ βασίλισσα διατηροῦσα ἔτι τὴν αἴγλην καλλονῆς πλουσίας, ἣτις καὶ προσεφώνησε διὰ μελιχίων λόγων τὴν συνέλευσιν.

«Περὶ τοῦ Βιργιλίου λέγουσιν, εἶπεν, ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου του ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ καύσωσι τὸ κυριώτατόν του ἔργον, τὴν Αἰνειάδα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαῶν καὶ βασιλείων ὑπάρχουσιν ἐποχαί, καθ' ἃς κηρμνύζεται μετὰ ζήλου τοῦθ' ὅπερ οἱ προηγηθέντες ὀκοδόμησαν ἢ θεώρησαν ἱερόν. Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπέφευγον πᾶν ἐξωτερικὸν κόσμημα ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτῶν, ἐν μεταγενεστέροις δὲ χρόνοις ἐπίστευσαν, καὶ δικαίως, ὅτι ἡ τέχνη χρέος ἔχει νὰ λαμπρύνῃ διὰ τῶν ἔργων αὐτῆς τὴν θρησκείαν. Ἀλλὰ δὲν παρήλθε χρόνος μακρὸς καὶ ἀποστάνας ἀπὸ ταύτης τῆς ἀληθείας ἀπηγόρευσαν τὰς εἰκόνας καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν, φανταζόμενοι μωρῶς ὅτι οὕτω θὰ προσελκύσωσι τὰς καρδίας τῶν ἀπίστων, ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ προσηλυτίσωσιν εἰς

τὸν χριστιανισμὸν Ἰουδαίους καὶ Μωχμεθανούς. Ματαίαι ἐπιχειρήσεις! Ἀληθῶς δ' ὑπῆρχε καὶ τις ἄλλος λόγος τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν, ἡ ποιότης τῶν εἰκόνων ἐκείνων, ὁ ἀτελής τρόπος καθ' ὃν παρουσιάζετο εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πιστῶν ὁ κόσμος τῶν ἁγίων. Ἀληθῶς ὁ τρόπος οὗτος ἦτο λίαν ἀναξιοπρεπῆς καὶ ἦτο ἴσως σωτήριον ὅτι ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή. Ἐγὼ δὲ καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀπαγορεύσεων ἠύξησα ἐν κρυπτῷ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸν ζῆλόν μου, ἵνα, μόλις ἀναβῆσα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, εἰσαγάγω εἰκόνας καλλιτέρας ἀντὶ τῶν προτέρων καὶ καταστήσω αὐτὰς ἀξίας τῆς εἰς αὐτὰς προσφερομένης προσκυνήσεως καὶ λατρίας. Οὕτω δ' ἐλπίζω νὰ ἐπαναφέρω τὰ πνεύματα, καὶ αὐτὰ τὰ σκληρότατα, εἰς τὴν εὐμενῆ πίστιν πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν ἁγίων ἐν ἡμῖν καὶ τὴν ἐνεργὸν αὐτῶν βοήθειαν.»

Μόλις εἶχεν εἶπει τὰς λέξεις ταύτας καὶ ἀνοιχθείσης τῆς θύρας εἰσῆλθε νεανίας, σοβαρὰν ἔχων καὶ τρυφερὰν τὴν ὄψιν, ὁ τέως ἀνήλικος αὐτῆς υἱὸς Κωνσταντῖνος. Μετὰ τοὺς συνήθεις χαιρετισμοὺς εἶπεν ἡ Εἰρήνη πρὸς αὐτόν· «Σ' ἐκάλεσα πρὸς με προκειμένου ζητήματος, ὅπερ κυρίως μὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν κλίσιν τῆς καρδίας σου, ἀλλ' ὅπερ πολὺ καὶ σπουδαίως ἐξήρηται ἀπὸ τῆς ἀποφάσεώς σου.» Ἐνευσε καὶ ἀπέναντι αὐτῆς ἀνεσύρθη τὸ παρὰ πέτασμα ἁγίας τραπέζης ἐφ' ἧς ἔκειτο πλουσίως ἐσταχυωμένη ἡ ἁγία Γραφή. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπλησίασεν, ὁ δὲ λειτουργὸς ἱερεὺς ἠνέωξε τὸ βιβλίον, ἵνα παρὰ σῆχ αὐτῷ εἰς ἀσπασμὸν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἀλλὰ τότε ὠπισθοχώρησεν οὗτος θεωρήσας ἐν μέσῳ τοῦ ἐδάφους ἱστορημένην ἐπὶ χρυσοῦ βῆθου τὴν βασίλισσαν τῶν Οὐρανῶν, περιστοιχιζομένην ὑπὸ δόξης καὶ ἀγγέλων· ἀλλ' ἡ ὄψις ἔφερε προφανῶς τοὺς χαρακτικὰς τῆς βασιλείας. Ὁ ἱερεὺς ὕψωσε τὸ βιβλίον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του, ἵνα ἴδωσιν αὐτὸ πάντες. Θεωλώδης δὲ καὶ μέχρι μανίας ἐξικνουμένη ἀντακραυγὴ διεχύθη διὰ τῆς συνελεύσεως ἣτις εὐσεβῶς δι' ὀφθαλμῶν ἀστραπολύντων προσέβλεπε τὴν εἰκόνα. Ἰπὸ εὐλαθείας δὲ οἱ μὲν ἐπιπτον κατὰ γῆς, οἱ δ' ἐκάλυπτον διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ἰδίους ὀφθαλμοὺς, ὡς εἰ μὴ ἦσαν ἀξιοὶ νὰ προσίδωσι τὴν Ἰψηλοτάτην, οἱ βωβοὶ ἐξερρήγνυντο εἰς ὑποκόφους ψελλισμοὺς καὶ λυγμοὺς, οἱ τυφλοὶ προσήρχοντο συρόμενοι καὶ ἤπταντο δι' ἄκρων δακτύλων τοῦ περιφερίου τῆς εἰκόνας. Ἡ χαρὰ τοῦ ἡρωτηριασμένου καὶ φανατικοῦ τούτου πλήθους εἶχεν ὄψιν ἀγρίαν καὶ ἀηδῆ, μετὰ φρίκης δὲ ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον, ἡ δὲ ὄψις αὐτοῦ ἦτις ἦτο φαίδρᾶ κατὰ τὴν εἰσοδὸν του συνωφρωῶθη ὅτε δὲ παρετήρησε τὴν ὁμοιότητα τῆς εἰκόνας πρὸς τὴν μητέρα του, εἶπε μετὰ φωνῆς σχεδὸν ἐπιτιμητικῆς· «εἶνε ἄδικον ὅτι ἐνταῦθα προσκυνοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ πατρός μου ἀπηγορευμένα, καὶ σὺ, ὦ μητὲρ, θὰ ἐπραττες κἄλλιον ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἀντὶ νὰ εἰσάγῃς πάλιν τὴν κινδυνώδη πλάνην. Αἱ σύνοδοι ἐξεφράσθησαν κατὰ τῆς λατρίας τῶν εἰκόνων.»

—Ἐπειδὴ ἠπειλοῦντο ἢ ἠπατώντο, ἀντακλήνησεν ἡ αὐτοκράτειρα, προς-

θέτουσα μετὰ μειδιήματος ἑλκυστικοῦ, «ὁ υἱός μου δὲν εἶνε οὕτως ἄσπλητος καὶ βάρβαρος τοὺς τρόπους, ὥστε νὰ εἶπεν ἀληθῶς καὶ σπουδαίῃ ῥῆθῆντας λόγους, ἀλλὰ μόνον νομίζει ὅτι τοιαύτην τινὰ ὑπακοήν ὀφείλει εἰς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς του· ἡμεῖς δὲ τιμῶμεν μὲν ταύτην τοῦτο εὐλάβειαν, ἔχομεν δ' ὅμως δ' ἐλπίδος ὅτι θὰ πείσωμεν αὐτὸν ὅτι ἐκεῖνος μὲν εὐρίσκεται ἐν πλάνῃ, ἡμεῖς δ' ἐσμέν ἐν τῇ ἀληθείᾳ.

— Οὐδέποτε θὰ γείνη τοῦτο, μήτερ' γνωρίζω τὰς διδασκαλίας ἀμφοτέρων τῶν δοξασιῶν καὶ διὰ τοῦτο καταδικάζω τὴν κατὰ φύσιν καὶ παροδικὴν παραστάσιν θεϊκῶν οὐσιῶν ὡς εἰδωλολατρείαν. Εἶνε ψεῦδη καὶ χρησιμεύουσιν ὡς σοφιστικαὶ στρεφодικαίαι εἰς τὰ κακὰ καὶ στασιαστικὰ πνεύματα. Μέγα φοικιῶ ἀναλογιζόμενος ὅτι καὶ σὺ αὐτῇ ἐτόλμησας νὰ παραγγείλῃς τὴν εἰκόνα σου ὑπὸ τὸν τύπον τῆς Θεομήτορος. Δέομαι τοῦ Ἰησοῦ νὰ μὴ τιμωρήσῃ ἡμᾶς ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ ταύτῃ.

— Παιδίον, ἐζώνησεν ἡ Εἰρήνη, τὸσον ὀλίγον με ἀγαπᾶς; Καὶ δὲν συλλογίζεσαι, προσέθηκε ψιθυρίζουσα, ὅπόσον ἐνδυναμοῦται ἡ ἰσχύς ἡμῶν ἐπὶ τὸν λαόν, ὅταν βλέπωσιν ἡμᾶς οὕτω στενωῶς συνδεδεμένους μετὰ τῶν ἀντικειμένων τῆς λατρείας;

— Ὅποῖος λόγος, ὦ μήτερ, ἀντεφώνησεν ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπειδὴ αἱ τελευταῖαι αὐτῆς λέξεις δὲν ἐλέχθησαν πλέον ἐν τῷ τόνῳ μητρικῆς στοργῆς, ἀλλ' ὑπῆρχε τι ἐν αὐταῖς τὸ ψυχρὸν καὶ ἐζητημένον, ἡ δὲ μεταβολὴ αὐτῆ δὲν εἶχε διαλάβει αὐτόν· «ἀληθῶς, ἐξηκολούθησε, φαίνεται ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει οὕτω μωρὸν, ὥστε νὰ φαντάζῃται ὅτι δὲν δύνασαι νὰ το καταστήσῃς πιστευτόν.»

Ἐπαράχθη, ἐν δὲ βλέμμα ἐπὶ τὴν τολμηρὰν ὄψιν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐπάγασεν αὐτὴν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐν αὐτῇ ἐνυπῆρχε τῆς καλλονῆς ἐκείνης; ἥτις ἔμακ ἐκφράζει εὐαισθησίαν διὰ τὸ καλόν· ἀπότομοι καὶ ψυχραὶ, καὶ περ οὐκ ἐστερημένοι εὐφύας, ἦσαν αἱ γραμμαὶ τοῦ προσώπου τούτου καὶ τὸ πῦρ ἐν ἐκείνοις τοῖς βλέμμασιν ἀνεφλογίζετο ὑπὸ σκέψεων ἐνδομύχων μᾶλλον ἢ ὅτι ἐφαίνετο εὐπρόσβλητον ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Οὐδέποτε εἶδεν ὡς νῦν τοὺς χαρακτῆρας τοῦ νεανίου οὕτω ξένους, οὕτω πάντῃ ἀνομοίους πρὸς τοὺς ἰδίους ἑαυτῆς. Ἡ ὀξεία τοῦ υἱοῦ ἦτο αὐτῇ ὀδυνηρὰ, ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποκτήσῃ ἤδη πλήρη τὴν συνείδησιν τοῦ συναισθημάτος τούτου ἢ δυνηθῇ νὰ ποτινάξῃ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἤδη γενομένων, ὁ νεανίας εἶχεν ἀποχωρήσει δρομαῖος ἀπ' αὐτῆς. Ἐρριψε πέριξ ἐν βλέμμα καὶ εἶδεν ὅτι οἱ μοναχοὶ εἶχον ἀπομακρυνθῆ, ἐφαίνετο δὲ ὅτι βαθεῖά τις ἀθυμία εἶχε καταλάβει πάντων τὴν ψυχὴν. Δι' ἐνός νεύματος ἐκέλευσεν αὐτοὺς νὰπέλωσι καὶ ἐκράτησε παρ' αὐτῇ μόνον ἕνα αὐτῶν. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ ἰσχυρότατος τῆς συνελεύσεως, ἀνὴρ οὕτω γηραιός, οὐτινος ἡ κεφαλὴ, ὑπερμέτρως μεγάλη, καθίζανε βαθείως ἐν μέσῳ τῶν ὤμων καὶ εἶχε πάντοτε κίνησιν τινὰ ὑποκλίσεως, ἐν ᾗ οἱ ὀρθοκλμοὶ αὐτοῦ, ἀδικόπως κατοπτέουτες, ἐστρέφοντο

ἤδε κἀκείσε. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ μυστικός αὐτῆς γραμματεὺς, ὁ ἀσηκρητὶς Ταρῆσιος. «Εἶδες, εἶπε, πῶς μοι ἀπαντᾷ; Οὐδέποτε θὰ τύχω τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ ἐπικρατεῖ μόνον ἡ εὐλάβεια πρὸς τὸν θανόντα πατέρα του».

— Τὸν πατέρα του, ἐπανελάβε μετ' ἐμφράσεως ὁ Ταρῆσιος, τὸν πατέρα του ὅστις πάντοτε πρὸς αὐτὸν ἐφέρετο ὀλιγώρως καὶ καταφρονητικῶς. Ἀνέθηκε τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς κατωτάτους ὑπηρετάς καὶ τὰς ὑπηρετίδας καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ὄχλου τούτου ἀνεπτόχη ἐν τῷ παιδίῳ ἡ δουλικὴ ἐκείνη αἰδῶς, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἄλλο γνωρίζει καὶ τηρεῖ ἢ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξακολουθήσῃ ποτὲ βασιλεύων κατὰ τὰς ἀρχὰς ἐκείνου. Τοῦτο δὲ θεωρεῖ ὡς εὐχὴν ἱερὰν.

— Καὶ πῶς θὰπομακρύνωμεν αὐτὸν ἐκ τῶν τοιούτων σκέψεων, ἠρώτησεν ἡ Εἰρήνη· διὰ διδασκαλίας;

— Οὐδέποτε· μόνον διὰ τινος πάθους, ἀπήντησεν ὁ Ταρῆσιος. Ἄν ἡ εἰκὼν ἀντὶ τοῦ σοῦ προσώπου, συγχῶρει, παρεῖχε τὴν ὄψιν ζένης αὐτῷ καλλονῆς, θὰ ἐξέκλειεν ἐν αὐτῷ ἐκείνην τὴν φλόγα ἧς ἔχομεν χρείαν, καλλονὴν ἣτις θὰ παρίστα τὸ θεῖον ἐν τῇ εἰκόνι γήινης γυναικός, ἣν θὰ ἠναγκάζετο νὰ γαπήσῃ δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τῶν ἐξεγειρομένων τοῦ αἰσθήσεων.

— Πῶς; ἀνέκραξεν ἡ Εἰρήνη. Δὲν ἔνοστις βεβαίως νὰ δώσῃς εἰς ἔρωτα γήινον τὸ δικαίωμα νὰ ἐξάψῃ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἔρωτος οὐρανοῦ.

— Κατὰ τὰς περιστάσεις, ἀπήντησεν ὁ ἀσηκρητὶς, ἐπειδὴ ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο, ὅτι ἡ καλλονὴ παρίσταται ἐν εἰκόνι, εἶνέ τις ἤδη ἀνωτέρα. Καὶ αὐταὶ αἱ εἰκόνες τῶν ἐθνικῶν ἐξασκοῦσιν ἐνέργειάν τινὰ μετεωριστικὴν, δύναμιν τινὰ διακαθίρουσαν τὴν ψυχὴν.

— Πόσῳ μᾶλλον, θέλεις νὰ εἴπῃς, διέκοψεν αὐτὸν ἡ Εἰρήνη, ἂν αἱ εἰκόνες παριστῶσι καὶ τι ἄγιον; Ἄλλὰ θὰ εὔρεθῇ ποτε θνητὴ δυναμένη νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν ἀπαθῆ καὶ μόνον περὶ τὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τυρβάζοντα νεανίαν καὶ διακρινομένη συγχρόνως δι' εὐσεβείας, ὥστε νὰ εἶνε ἀνταξίαι τῆς ἀποστολῆς ἑαυτῆς τε καὶ ἐκείνου; Θὰ εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ πρόθεσις ἡμῶν ἄνευ κινδύνου μὲν δι' αὐτόν, μεταμέλου δὲ δι' ἐμέ; Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ πέσῃ ὁ υἱός μου.

— Μὴ φοβοῦ! θὰ ἐξαρτᾶται πάντοτε ἀπὸ σοῦ νὰ κρατήσῃς αὐτὸν καὶ ποδηγητήσῃς· ἀλλ' ἀναλογίσθητι, ὅτι δὲν ὑπολείπεταί σοι ἐκλογὴ μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ κράτους καὶ τῆς ὑπερνικήσεως τῶν μητρικῶν σου αἰσθημάτων. Εἶνε ἀνάγκη νὰ τολμησῶμέν τι.

Περίφροντις ἐκλινεν ἡ βασίλισσα τὴν κεφαλὴν. — Ἡ εὐρεσις καλλονῆς τοιαύτης ἔστω ὁ ἔλεγχος τῆς εὐστοχίας σου· ἀλλὰ . . . μόνον ὡς εἰκόνα πρέπει νὰ τὴν ἴδῃ, οὐδέποτε δὲ αὐτήν.

— Οὐδέποτε αὐτήν, ἐπανελάβεν ὁ Ταρῆσιος εὐλαβῶς καὶ ἐκίνησεν ἵνα ἀπέλθῃ.

— Ἀλλοίμονον εἰς σέ, προσεφώνησεν αὐτῷ ἡ Εἰρήνη, ἂν ὑπερβῆς τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν, ἂν ἀπατήσης τὰς ἀγαθὰς μου προαιρέσεις. Ὑπαγε.

Ὁ Ταρξίσιος ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπήλλθε. Κατέλιπε δὲ τὴν δέσποιναν αὐτοῦ ἐν διαθέσει προαγωγῆς τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ καὶ τοὺς σκοποὺς πολλῶ μᾶλλον ἢ ὅσον αὐτῇ ἐκείνῃ καθίστα καταφανές. Ἡ συνάντησις μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἡ ἐκείνου πρὸς αὐτὴν διαγωγὴ εἶχεν ἀναζωπυρῆσαι ἐκ νέου ἐν αὐτῇ τὸν πόθον τοῦ νὰ βασιλεύσῃ ἀπεριόριστος καὶ ἐφ' ὄρου ζωῆς. Αἱ τρίχες αὐτῆς ἀνωρθούντο ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὰς ἡνίας τῆς ἀρχῆς εἰς αὐτὸν, τὸν υἱὸν ὅστις ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ πάνθ' ὅσα ἐκείνη προσέβλεπεν ὡς ἀνώτατον τέλος πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου, ὡς ἐπίστευεν ἀμεταπτῶτως.

Ἡ Εἰρήνη, ἡ Ἀθηναία τὸ γένος, ἡ χήρα τοῦ εἰκονομάχου βασιλέως, ἤθελε νὰναστήσῃ πάλιν τὴν πόλιν ἔνθα ἐγεννήθη ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐρημώσεως, ἤθελε νὰποκαταστήσῃ τοὺς ἔτι ἐπιζῶντας ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τάγαθὰ καὶ τὰς τιμὰς τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ νὰ ἰδρῦσῃ νέαν ἐποχὴν ἀκμαζούσης τέχνης, τέχνης χριστιανικῆς, ἐν τῇ πόλει τοῦ Περικλέους. Ἄλλ' αἱ Ἀθηναὶ αὐταί, ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ὑπέκειτο ἔτι εἰς τὴν βίαν βαρβάρων Σλάβων, ἐκείνη δ' εἶχε πέμψει τὸν στρατηγὸν αὐτῆς Νικηφόρον μετὰ στρατιᾶς, ἵν' ἀνακτῆσῃ τὴν ἀπηλλοτριωμένην Πελοπόννησον. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ γενναίου ἀνδρὸς παρέστη αἴφνης ζωηρὰ πρὸς αὐτῆς καὶ ἀνέβαλε κλίσις ἔτι καὶ εἰς αὐτὴν σχεδὸν ἄγνωστος. Ἄν ἐκέρδαιεν ὁ Νικηφόρος τὴν νίκην, ἡδύνατα νὰνταμείψῃ αὐτὸν παρέχουσα αὐτῷ τὴν χεῖρά της καὶ νὰ ὑψώσῃ αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον, καθιστῶσα συνάρχοντα καὶ δεσπότην. Ταῦτα δὲ διαλογιζομένη εὗρισκε μᾶλλον εὐχάριστον τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἰδίου αὐτῆς υἱοῦ, ὡς παρέχουσαν αὐτῇ πρόφασιν ἵνα ἄρῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ μέσου, ἂν ἀντίστατο τὸ ἐξῆς εἰς τὰ μεγάλα καὶ ἐσκεμμένα σχέδια ἅτινα εἶχε κατὰ νοῦν· ἀλλὰ πρῶτον ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθῇ ἡ φατρία αὐτοῦ καὶ νὰποστατήσωσιν αὐτοῦ στρατὸς καὶ λαὸς, ὑφ' ὧν ἠγαπάτο. Ἀλλὰ μέλλει νὰ ἐρασθῇ, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν, καὶ τότε ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν ἔγκειται τὸ νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἔρωτος τούτου ἢ τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεών του. « Ἄς ἐκλέξῃ » ἀνέκραξε καὶ ἀνέστη ὀρθία « ἄς ἐκλέξῃ. » Ταῦτα λεγούσης ἔπεσε τὸ βλέμμα τῆς βασιλίδος ἐπὶ τὴν εἰκὼν τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ταπεινώσις ἢ ἀπεικονιζομένη ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Παναγίας κατέβαλεν αὐτὴν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κατεβίβασε τοὺς ὀφθαλμούς. Μεγάλῃ τις σκέψις διέδραμε τὴν ψυχὴν αὐτῆς. « Ὅχι, εἶπε καθ' ἑαυτὴν, μακρὰν μου ἡ ἀδικία! Ὑπάρχει χῶρος δι' ἀμφοτέρους· ἐγὼ μὲν θάρξω μετὰ τοῦ Νικηφόρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐνταῦθα δ' ἐν Βυζαντίῳ ἄς ἡγεμονεύῃ ὁ υἱός μου τῆς Ἀνατολῆς. » Τοιαῦτα προαιρουμένη ἀνέστη ἵνα διατάξῃ νὰ καλέσωσι τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἀνακρινώσῃ αὐτῷ τὴν ἀπόφασίν της.

Ἀλλὰ τὸ διανόμιά της ἀνεβλήθη, περιελθούσας αὐτῇ τῆς εἰδήσεως ὅτι

ὁ πατριάρχης Παῦλος κατάκειται βαρέως νοσῶν. Πρὸς αὐτὸν δ' εἶχε σπεύσει καὶ ὁ Ταρξίσιος, ὅτε κατέλιπε τὰ βασίλεια μέγαρα. Ὑπῆρξε δὲ πάντοτε ὁ Παῦλος, ὁ νῦν ἐσχατόγηρος καὶ ἐπιθάνατος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθερος ζηλωτῆς τῆς λατρείας τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἀλλὰ δι' ἐνεργειῶν τοῦ Ταρξίου εἶχεν ἐκπέσει ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῆς βασιλίσσης.

— Τί φέρει τὸν ἐχθρὸν μου ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ πρὸς με; προσεφώνησε τὸν εἰσερχόμενον.

— Πόθος νὰξιωθῇ τῆς συγγνώμης σου, ἀπήντησεν ὁ Ταρξίσιος.

— Συγχωρῶ τὴν δέσποιναν διὰ τὴν προσβλητικὴν παρ' αὐτῆς πρὸς με ὀλιγορίαν, ἢ δ' ἔλευσίς σου μὲ βεβαιώνει ὅτι ἐδεῖτο τῶν συμβουλῶν μου μακρότερον χρόνον. Ἀλλὰ τί τὸ συμβᾶν τὸ φέρον σε πρὸς με;

— Γνωρίζεις τὸν θερμότερον πόθον τῆς ἡμετέρας δεσποίνης. Θέλει νὰναμορφώσῃ τὴν πατρικὴν αὐτῆς πόλιν, τὰς Ἀθήνας· ὁ Παρθενῶν μέλλει νὰ γείνη ἐκκλησία τῆς Παναγίας, ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς θάφιερωθῇ εἰς τοὺς Ἀποστόλους.

— Ναί, τὸ λιθωντὸν ἐπὶ τῶν βωμῶν θὰ κατῆ πάλιν πρὸς τιμὴν τοῦ Αἰωνίου, θάνητηθήσῃ πάλιν ὑπὸ τῶν εὐλαβῶν ἄμμάτων τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας αἱ στοαὶ καὶ αἱ δημόσιοι πλατεῖαι ἐν τῇ νέᾳ Ἱερουσαλὴμ, εἶπε μετ' ἐnthουσιασμοῦ, δικόπτων αὐτὸν ὁ πατριάρχης. Ταῦτα εἶνε αἱ διαθέσεις τοῦ ὑψηλόφρονος αὐτῆς πνεύματος· ἀνγνωρίζω αὐτὴν πάλιν. Τίς θέλει νὰντιταχθῇ εἰς αὐτὴν;

— Ὁ ἴδιος αὐτῆς υἱός.

— Τὸ εἰξεύρω, ἄ, τὸ εἰξεύρω, ἀνέκραξε στενάζων ὁ μελλοθάνατος καὶ ἐπανεπέσεν ἐπὶ τὸ στῶμα ὡσεὶ κατακεραυνωθεὶς ὑπὸ τούτου τοῦ ἀναλογισμοῦ. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν στιγμὴν ἠκούσθησαν ἔξω ἤχοι πανηγυρικοὶ, ἡ θύρα ἤνεώχθη μετ' εὐλαβείας καὶ εἰςῆλθεν ἡ Εἰρήνη περιστοιχιζομένη ὑπὸ λαμπρᾶς ἀκολουθίας τῶν αὐλικῶν αὐτῆς. Ἐγонуπέτησε δὲ πρὸ τοῦ πατριάρχου, ὅστις οἶονεὶ νέαν ἀναλαμβάνων ζῶν ἐκ τῆς θέας τῆς βασιλίσσης ἠύλογησεν αὐτὴν, ἐκτείνων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν της τὰς τρεμούσας αὐτοῦ λιποσάρχους χεῖρας· « Ἐχε τὴν εὐχὴν μου, κόρη μου, εἶπε διὰ φωνῆς ἥτις ἀνεκτῆσατο κατ' ὀλίγον ὄλην αὐτῆς τὴν δύναμιν· πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς συμφιλώσεως θὰ σοὶ δώσω μίαν συμβουλὴν, ἥτις, τηρουμένη ὑπὸ σοῦ, θὰ φέρῃ εἰς τὸ ποθούμενον τέλος. Πρέπει νὰ συγκληθῇ σύνοδος καταργούσα τὰς ἀποφάσεις τῶν προτέρων καὶ οὐ μόνον συγχωροῦσα τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ κηρύττουσα αὐτὴν ὡς ἄρθρον πίστεως. Ἡ ἐλπίς ὅτι θὰ συνέλθῃ σύνοδος καὶ θὰ ψηφίσῃ δόγματα σύμφωνα πρὸς τὰς ἡμετέρας πεποιθήσεις, εἶνε ἡ μόνη παραμυθία μου ἐν τῷ χωρισμῷ μου ἀπὸ ταύτης τῆς ζωῆς. » Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας, ἄς ἐξέβαλε μετ' ἀγωνίας ὑστάτης, κατέπεσεν ἐπὶ τὴν κλίνην του τελῶς ἐξηνητημένος καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐξέπνευσεν. Ἡ βασίλισσα ἔμενεν ἔτι γονυκλινῆς, ἐπεκράτει δὲ σιγὴ βαθεῖα.

Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον μόλις ἤρχισαν πάλιν τὰ εὐτεβῆ ἄσματα, ἔτινα μετ' οὐ πολὺ ἀνεμίχθησαν μετὰ τοῦ ψιθυρισμοῦ τῶν δεήσεων πλήθους συνωθουμένου πρὸ τοῦ οἴκου, ἐν πανηγυρικῇ δὲ σοβαρότητι μετεωριζόμενα μᾶλλον μᾶλλον διεκυμαίνοντο διὰ τοῦ δωματίου. Ἡ Εἰρήνη ἠσθάνθη μετὰ μέλον, μετὰ μέλον ἐπὶ τῇ ὀλιγωρίᾳ ἣν ἐπέδειξε πρὸς τὸν ἄνδρα ὅστις νῦν ἔκειτο νεκρὸς, ἐπειδὴ ἐφαίνετο αὐτῇ μὴ ὑπηρετῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῆς, ὅσον κῆρυκετο θερμῶς. Κατέλαθεν αὐτὴν προαίσθησις τις κκοῦ, ἐνόμιζεν ὅτι ἐνωτίζεται τῆς μοίρας προερχομένης ἀκροποδητῆ. Ἐζήτησε τὸν υἱὸν τῆς, ἀλλ' οὐδεὶς εἰζευρε ποῦ εὐρίσκαται. Ἐπέβη τοῦ ὄχηματος αὐτῆς καὶ ἔρριψε βλέμματα ἀδιάφορα ἐπὶ τὸ πλῆθος τὸ προσκυνοῦν αὐτὴν ἀπανταχόθεν. Ἀφίχθεῖσα δὲ εἰς τὸ παλάτιον ἀνέβη βραδέως τὰς κλίμακας, κυρτουμένη. Κατὰ δὲ τὴν ἀνωτάτην βραχμίδα ἔστη πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ συζύγου τῆς, ἀναλογιζομένη τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ τὰς νίκας καὶ ἐθεώρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν χαλκῆν μορφήν καὶ τὴν σοβαρὰν αὐτοῦ ὄψιν. Ἡ ὁμοίότης πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ἐξέπληξεν αὐτὴν ὅσον οὐδέποτε πρότερον. «Πῶς προσκολλάται ἐπ' ἐμὲ τὸ παρελθόν» εἶπε καθ' ἑαυτὴν «δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ποσπασθῶ αὐτοῦ; Θέλω νὰ το δυνηθῶ, καὶ σύ; Θὰ γείνω ἐπ' ἔτης μεγάλη ὡς σύ, μεγαλύτερα, ἐπειδὴ ἐν ταῖς προθέσεσί μου ἔγκεσται καὶ ἡ θεραπεία τοῦ καλοῦ καὶ τῆς τέχνης. Σὺ ἠδύνασο νὰ καταστρέφης, νὰ παγορεύης· ἐγὼ θάναπλάσω».

Ὅπως διάφορα αἰσθανόμενος εἶχεν ἐν τούτοις καταλίπει τὰ βασίλεια ὁ βασιλόπαις, κατεχόμενος καὶ αὐτὸς ὑπὸ πάλης ἐνδομύχου. Παράδοξος ὑπῆρξεν ἡ αἴσθησις ἣν ἐνεποίησεν ἐπὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἡ εἰκὼν ἣτις παρίστα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν μητέρα του οὕτω καταφανῆ, ἐθόλονεν ἐν ἑαυτῷ τὸ αἰσθημα τῆς παιδικῆς στοργῆς καὶ ἐξήγειρεν ἐν ἑαυτῷ τὴν φιλοτιμίαν νὰ δειχθῆ πρὸς αὐτὴν ἄλλοις ἢ μέχρι τοῦδε. Δὲν ἐφαίνετο ἐκείνη ἐκλαμβάνουσα αὐτὸν ἀδύνατον, ἀνήλικα, ἴσως μάλιστα καὶ ἀτολμον. Τώρα λοιπὸν ἔμελλε νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἔγεινεν ἤδη ἀνὴρ. Διάφορα σχέδια κατέκλυζον αὐτὸν, ἐπιμονώτατα δὲ πάντων ἡ πόθος νὰ μεταβῆ εἰς τινὰ τῶν ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως στρατιῶν καὶ νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους, τῶν Ἀρχῶν· ἂν δ' ἐπέστρεφεν ἐκεῖθεν νικητὴς θὰ καθίστατο αὐτῷ εὐχερὴς ἡ ματζιώσις τῶν σχεδίων δι' ὧν κατεῖχον ὡς ἐν σαγήναις τὴν μητέρα του, βιάζοντες αὐτὴν νὰ εἰσαγάγῃ πάλιν τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων· ἐπειδὴ εἶχε σταθερὰν ἀπόφασιν νάντιστῆ εἰς τοῦτον τὸν νεωτερισμόν. Καὶ ὅμως ἀνεβίου πάντοτε ζωηρὰ πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτοῦ ἡ εἰκὼν, ἡ συνενούσα παραδόξως τὸν ιδεώδη τύπον τῆς γυναικὸς ἐν τῇ βασιλίσσῃ τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν ζῶσαν μορφήν τῆς μητρός του. Ἴνα δ' ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τῆς ταρασσούσης αὐτὸν ἰδέας ταύτης, ἀνεζήτησε παραμυθίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, διασκέδασιν ἐν τῇ συρροῇ τοῦ ὄχλου, ἐπεσκέπτετο τὰ θέατρα, τὰ ἀκροατήρια, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην. Μετὰ νύκτα διελθοῦσαν ἐν ἀγρυπνίᾳ ἐπέβη τῇ ὑστεραίᾳ τὸν περσικὸν αὐτοῦ ἵππον, συμπαρέ-

λαβε χροσὸν καὶ ὄπλα καὶ ἔσπευσεν ἔφιππος, ὑπ' οὐδενὸς ὑπηρετοῦ ἀκολουθούμενος. πρὸς τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ἀφῆκεν, εἰς σκέψεις βεβουθισμένος, ἀχαλίνωτον τὸν ἵππον ἢ ἐκέντει αὐτὸν παραφόρως διὰ τῶν περνεσιτῆρων καὶ ἔτρεχεν ἀπὸ βύτῃρος. Ἦδη εἶχεν ἀπομακρυνθῆ ὑπὲρ τὴν ἡμισίαν ὥραν ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ περιέβαλλεν αὐτὸν ἄφωτος ἐρημία, ἣδη εἶχεν ἐπέλθει τὸ λυκόφως καὶ τὸ σκότος, ὅτε αἴφνης ἔστη ὁ ἵππος αὐτοῦ καὶ ἀνησυχήσας προέδωκε τὴν προσέγγισιν ξένου. Ὁ ἵππευς ἔστη αἴφνης καθ' ὁδὸν πρὸ τινος χαράδρας ὑλομανούσης, ἣτις ἦγε διὰ μέσου πιτύων καὶ κυπαρίσσων εἰς τινὰ τῶν περὶ τὸ Βυζάντιον λόφων. Προσεφώνησε τὸν ἐρχόμενον καὶ οὗτος ἔδωκεν αὐτῷ γνωριμίαν ὡς τις τῶν στρατιωτῶν τῶν ἀποτελούντων τὴν φρουρὰν τοῦ πύργου τοῦ ἐπιστόφοντος τὴν κερυφὴν τοῦ λόφου. Παρ' αὐτοῦ ἔμαθεν ὁ Κωνσταντῖνος ὅτι ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου, ὃν ὠνόμασεν αὐτῷ, ἦτο ἀξιοματικὸς φίλος αὐτοῦ καὶ οὕτως ἀπεφάσισε πᾶραυτα νὰ ἐπισκεφθῆ αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ ἀπαλῆς νεότητος εἶχε συναστραφῆ καὶ ἦτο φιλικώτατα συνδεδεμένος μετ' ἐκείνου ἤλπιζεν ὅτι θὰ δυνηθῆ νὰ ὁμολογήσῃ αὐτῷ πολλὰ τῶν συνταρασσόντων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Σύναιμα δὲ ἀνέμενε νὰ μάθῃ εἰδήσεις τινὰς περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ στρατεύματος. Καὶ δὴ ἔμαθεν ὅτι ὁ στρατὸς ἦτο εὐνούστατος πρὸς αὐτόν καὶ ὅτι ἠδύνατο πάντως νὰ ἔγῃ παρ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἂν προέκειτο βιαία τις ἀντιπολέμησις τῶν ἀντιπάλων δογμάτων. «Καὶ θὰ ἴδῃς, διεβεβαίωσεν αὐτόν ὁ φίλος, θὰ παραστῆ αὐτῇ ἡ ἀνάγκη, θὰ χρειασθῆ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ ὄπλα. Ἀκαμάτως ἐργάζονται οἱ μοναχοὶ, ἵνα πείσωσι τὴν μητέρα σου νὰ εἰσαγάγῃ πάλιν τὴν χρῆσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων, τὴν ἀπηγορευμένην λατρείαν. Θὰ θελήσῃ νὰ το κατορθώσῃ διὰ τῆς βίας, ἀλλὰ σὺ ἔχε τὰς ἐλπίδας σου ἐφ' ἡμᾶς! Οὐδὲν θὰ μεταβληθῆ ὅσον διέταξεν ὁ σὸς πατήρ. Μὴ φύγῃς ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ἀνάγκη νὰ ἐφορεύῃς αὐτόθι πάντα».

— Οὐχί, ἀνέκραξεν ὁ Κωνσταντῖνος, δὲν θὰ ἐπιστρέψω τὸ ἐξῆς εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

— Πῶς;

— Θὰ πορευθῶ πρὸς τινὰ τῶν κατὰ τῶν πολεμίων μαχομένων στρατιῶν ὁ θεὸς μου Ἀλέξιος ἡγεῖται τῆς στρατιᾶς κατὰ τὰ ὄρια τῆς Συρίας.

— Ἄ! ἀπήνησεν ὁ φίλος αὐτοῦ Δημήτριος, ὁ θεὸς σου δὲν ὑπάρχει πλέον, ἀπέθανε φαρμακωθεις, τὰ δὲ στρατεύματά του διετάχθησαν νὰ πορευθῶσι.

— Καὶ τοῦτό μοι ἐκρύπτετο, ὀργίλος εἶπεν ὁ βασιλόπαις· εἶνε ἀρκετὴ ἀπόδειξις. Χαίρω ὅτι σ' εὕρον· ναί· ὀφείλω νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν Πόλιν, ἡ παρουσία μου εἶνε ἀναγκαία. . . ἀλλὰ φρικτῶ νὰ πατήσω πάλιν τὰς ὁδοὺς ἐκείνας ἔνθα με ἀκολουθεῖ πανταχοῦ ἡ εἰκὼν.

— Ἡ εἰκὼν;

Ναί· ἡ εἰκὼν. Ἦδη βλέπω αὐτὴν ἀπανταχοῦ, τὴν εἰκόνα τῆς θείας οὐσίας

ἦν ἀπεθραύσθη νά πλάσῃ χεὶρ ἀνθρωπίνη, τὰ ἱερώτατα καταβιβαζόμενα μέχρι τῶν τειχῶν καὶ τῶν πυλῶν, τῶν σκευῶν καὶ ἀγγείων, εἰς τὴν αὐτὴν βαθμίδα καὶ τάντικείμενα τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ἐπαγωγῶν καὶ χρησίμων. Ἦδη εἰς ἐκάστου προσώπου βλέπω τὸ θεῖον θεωροῦν με ἐπιπληκτικῶς.

— Ὀκνητιστῶμεν εἰς τοιαύτην ταπεινώσιν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος λησιμόνησον τὰ τοιαῦτα καὶ ἀπόλαυσε τῆς διατριβῆς, ἦν δύναμαι νά σοι προσφέρω ἐν ταύτῃ τῇ ἐρημίᾳ. Ταῦτα δὲ λέγων ἐλάβετο τῆς χειρὸς τοῦ ἐπιφανοῦς ξένου καὶ ἤγαγεν αὐτὸν διὰ τῶν δωμάτων τοῦ πύργου τοῦ ἀνατεθειμένου εἰς τὴν φύλαξιν αὐτοῦ. «Βλέπεις, εἶπεν, ὅτι τὰ τείχη ταῦτα δὲν ἦσαν πάντοτε πολεμικὰ ὡς νῦν. Ὁ πύργος οὗτος ἦτο ἄλλοτε ὁ ἐξοχικὸς οἶκος συγκλητικοῦ συναγωνισαμένου μετὰ τῶν ἐθνικῶν, ὑποταχθέντος εἰς τὰ ὄπλα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ ἀποκεφαλισθέντος. Ὁ δὲ οἶκος οὗτος, ἀνήκων ἔκτοτε εἰς τὴν βασιλείαν, μετεσκευάσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἰς φρούριον καὶ ἔκτοτε κατέχεται ὑπὸ φρουρᾶς.

Ταῦτα λέγοντες ἀνέβησαν οἱ φίλοι εἰς τι ἀνδρῶν καὶ ἔβλεπον πέραν τοῦ ὕλομανοῦντος λόφου, βεβυθισμένου εἰς τὴν βαθυτάτην νυκτερινὴν σιγὴν, πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔνθα ἐνίοτε ἀνέλαμπον φῶτα, ὑποδηλοῦντα μεγάλην πόλιν, τὴν ἐκτεινομένην κατὰ τὰς ἀκτᾶς. Μετὰ ταῦτα δὲ καταβάντες βαθμίδας τινὰς εἰς ἄλλον εἰς χῶρον ἔνθα ὁ πρῶτος κτήτωρ εἶχε διασκευάσει μικρὸν θέατρον κατὰ πρότυπον τῆς ἀττικῆς σκηνῆς. Ὑπῆρέται προῆγον φῶτα, ἐξήπλονον προσκεφάλαια, ἔφερον ἐκπώματα καὶ παρεσκευάζον δεῖπνον. Μειδιῶν προσέβλεψεν ὁ Κωνσταντῖνος τὸν φίλον του, ἡ δὲ προσοχὴ του ἐφάνη ὀλίγον προσελκυομένη ὑπὸ τῆς ἐμφάνισως τῶν ὄρχηστῶν. «Ἄλλως δὲν παρήλθε μακρὸς χρόνος καὶ ἡ διασκευασίς διεκόπη, ἐγερθέντος ἕξω θορύβου καὶ εἰσελθόντος φρουροῦ, ὅστις ἀνήγγειλεν ὅτι προσήχθη αἰχμάλωτος ἔχων λίαν ὑποπτον ὄψιν, ἐπεὶ δὲ ἐπιμένει καὶ κρυφίως ἐρωτᾷ περὶ τοῦ πρίγκιπος. Ἄλλ' ἡ παρενόησις διασαφηνίσθη ἀμέσως, ὁ δὲ ὑποτιθέμενος κατάσκοπος ἦτο διοικητὴς τῆς σωματοφρουρᾶς καὶ θαλαμηπόλος τῆς βασιλίσσης, ἀποσταλεὶς ὑπ' αὐτῆς ἵν' ἀναζητήσῃ τὸν υἱὸν της καὶ τον φέρῃ πρὸς αὐτήν. Μόλις δὲ ὁ Ἡράκλειος ἀπέθεσε τὸν μεταμφιεσμὸν αὐτοῦ καὶ ἐχαίρεισθη μετὰ χαρᾶς ὡς φίλος παλαιός. Αἱ διασκευάσεις ἐπανήρχισαν, ὁ δὲ νέος ξένος προσεκλήθη νά μετᾶσχῃ αὐτῶν. Λόγου δὲ πάλιν ἐλθόντος περὶ τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, ὁ Ἡράκλειος εἶπε, δεικνύων τοὺς ὄρχηστὰς καὶ τὰς ὠραίας αὐτῶν κινήσεις «δὲν εἶνε καὶ τὸ τοιοῦτο θέαμα λατρευτικὸν τῆς θεότητος;» Ἀδιαφόρως δ' ἀπήντησεν ὁ Κωνσταντῖνος «Ἐγὼ παρετήρουν τὸν χῶρον τῆς αἰθούσης ταύτης, κατεμέτρουν ἐν νῆϊ τὸ ὕψος καὶ μῆκος τοῦ κτιρίου καὶ ὑπελόγιζον πόσοι δυνατὸν νά χωρήσωσιν ἐνταῦθα. Ὅτι δὲ σὺ λέγεις εἶνε ἴσως ἀληθές, ἀλλὰ δὲν φροντίζω περὶ τούτου». — Ἐγὼ ὅμως πείθομαι, ἀπεκρίθη ὁ Ἡράκλειος, ὅτι πρέπει νά ὑπάρχωσιν ἰδεώδη ὑποπίπτοντα εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἵνα μὴ μακροθῆ τὸ ἀνθρώπιον γένος.

— Ἐξήγησόν μοι τοῦτο.

— Ἰδοῦ. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται ἡ ἐκάστοτε παρατηρουμένη ἀνανέωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ καὶ παρὰ τὰς ἀμαρτίας τῶν γονέων ἀναθάλουσα πάλιν ἐν τοῖς τέκνοις ἀθωότης καὶ τὸ ἀναφαινόμενον σπέρμα καλλονῆς καὶ ῥώμης; Μόνον ἐπεὶ δὴ ζῆ τι γενικὸν, θεῖον, ἐκ τῶν ἔργων τῆς τέχνης εἰσδύον εἰς τὰς ψυχὰς τὰς ἀνθρωπίνους καὶ λαγαρίζον αὐτάς. Ὁ Κωνσταντῖνος προσέβλεψεν αὐτὸν με ὀφθαλμοῦς ἀναπεπταμένους, ἐκπλησσομένους διότι ἤκουσε παρατήρησιν τοιαύτην ἐκ τῶν χειλέων ἀνδρὸς, ὃν ὑπέθετεν ἔχοντα πᾶν τι ἄλλο ἢ κεφαλὴν σκεπτομένην. — Ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποψίν, εἶπε, παραδέχομαι λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ οἱ λειτουργοὶ τῶν βωμῶν αὐτῶν δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ σκοποῦσι τελῶς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν. Ἄ! προσέθηκεν, ἡμέρας καὶ νυκτὸς θρηνῶ τὴν μοῖράν μου, ὅτι πέπτωται νά ζῶ ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ βαρβαρότης ὑπερνικᾷ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἐν μὲν τῷ Βορρᾷ ἀντιπαρτάσσονται καθ' ἡμῶν οἱ ὠμοὶ λαοὶ τῶν ἐρήμων, ἐνταῦθα δ' ἐν αὐτῷ τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ κράτους ἐπεκτείνεται πινηγρὰ λατρεία εἰδώλων, εἰς ἣν μᾶτην ἀντιτάσσομαι. — Τοιαῦτα φρονῶν, καῖσαρ, ἀνεφώνησεν ὁ Ἡράκλειος, δὲν θὰ σκεφθῆς βεβαίως νάναλάβῃς ποτὲ τὸ σκήπτρον τοῦ κράτους τούτου. — Εὐχαρίστως ἤθελον παραιτηθῆ τοῦ θρόνου, ἐξηκολούθησεν ὁ Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μονώσει τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου θὰ με κατεδίωκε τῆς δεισιδαιμονίας ἡ μορμῶ. Ὅχι! θὰ συνεχίσω τὸν ἀγῶνα μέχρι τέλους καὶ, ἀνικηθῶ, θὰ πέσω ἐντίμως ὡς ἀνὴρ. — Ἄν αἱ σκέψεις αὐταὶ καθίσταντο γνωσταί, ὁποῖας ἐλπίδας θὰ ἤντλουν ἐντεῦθεν ἡ βασίλισσα καὶ ὁ Ταράσιος; εἶπεν ἐν τῷ μεταξύ ὁ Βασίλειος.

— Ἄ! ὁ Ταράσιος, παρετήρησεν ὁ Κωνσταντῖνος. Ναί! πιστεύω ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπολανθάνει πολέμιος κινδυνώδης. Ἦτο παρ' αὐτῆ ὅτε σοι ἔδωκε τὴν διαταγὴν νά με καλέσῃς πρὸς αὐτήν;

— Ὀλίγω πρὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸν εἶδον ἐν τῷ προβαλάμῳ.

— Τότε δὲν σκέπτεται ἀγαθὰ περὶ σοῦ, εἶπεν ὁ Βασίλειος.

Ὁ καῖσαρ ἀνηγέρθη. «Αὔριον εἶνε ἡ ἑορτὴ τῶν γενεθλίων μου, ἡ ἡμέρα τῆς ἐνηλικιότητός μου! ἔλθετε, πληρώσατε τὰ ποτήρια ὑμῶν καὶ πίετε εἰς ὑγίειάν μου».

— Θὰ εἶνε ἡμέρα καταστροφῆς διὰ σέ, εἶπεν ὁ Ἡράκλειος, ἀν δὲν προλάβῃς τὰς ἐχθρικὰς κακονοίας, αἵτινες χαλκεύονται κατὰ σοῦ. Κληρονόμος τοῦ κράτους καὶ, ἀν το θέλῃς, ἤδη σήμερον κύριος καὶ δεσπότης.

— Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος, θὰ ἐκπληρώσω τὸ χρέος ἀγαθοῦ υἱοῦ! ἡ μήτηρ μου με ἀγαπᾷ, εἶνε περὶ ἐμοῦ περιφροντις, θὰ ἐπιστρέψω ἄρα πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ μὴ πιστεύετε ὅτι θὰ με μεταπέισῃ ὑπὲρ τῶν ἄρχῶν της. — Μηδὲν ἔλπικε ἀπὸ συνδιαλέξεως μετ' αὐτῆς, ὑπέλαβε τότε ὁ Βασίλειος: οὐδόλως προτίθεται νά σε μεταπέισῃ, ἀρκεῖ νά μείνῃ ἐλευθερὰ

νά πράξῃ ὅτι ἀνταποκρίνεται εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς, οἱ δὲ μαναχοὶ θέλουσιν ἐκμεταλλεῦθαι τοῦτο. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἡ ἰσχὺς αὐτῶν γίνεται μεγαλύτερα, ἢ ὑπόληψις αὐτῶν αὐξάνει ὅσον ἐλαττωταί ἡ σὴ, ἂν δὲ καὶ φθάρῃς ἀργότερον εἰς τὸν θρόνον, δὲν θὰ εἶται πραγματικὸς κύριος, ἀλλ' ἢ θὰ δεσπόζησαι ὑπ' αὐτῆς καὶ τῶν πλασμάτων αὐτῆς ἢ θάναγκασθῆς νὰ διαειώσης ἐν διαρκεῖ πολέμῳ πρὸς τὸν λαόν σου.

— Νὰ στασιάσω λοιπὸν κατὰ τῆς μητρός μου;

— Ναι, πρέπει νὰ το κέρῃς, ἀνέκραζαν ἀμφότεροι καὶ ἐδράξαντο τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Τοῦτο ἀπαιτεῖ παρὰ σοῦ ἡ θέσις τῶν πραγμάτων καὶ ἄπας σου ὁ λαὸς τὸ θέλει καὶ σοὶ το βοᾷ. — Ἀλλοίμονον εἰς τὸν υἱόν, εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος, τὸν ὑψοῦντα τὴν χεῖρα κατὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρός. — Δὲν ἐννοοῦμεν δὲ τοῦτο, διώρθωσεν αὐτὸν ὁ Ἡράκλειος, δὲν σε προτρέπομεν εἰς ἀποστασίαν, ἀλλ' ἂν ἔχῃς πεποιθήσιν ἐφ' ἡμᾶς, θὰ κατορθώσωμεν νὰ πείσωμεν τὴν μητέρα σου αὐτὴν ταύτην τὴν νύκτα νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου ὑπὲρ σοῦ. — Ὡς προσπαθήτω αὐτὸς ἐγὼ διὰ δεήσεων καὶ ἡ παρρησία μου ὡς πείσῃ αὐτὴν, ὅτι στρατὸς καὶ λαὸς ὑποστηρίζουσι τὰς ἐμὰς δεήσεις.

— Εἶμαι σὸς, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἡράκλειος, καὶ ἐμὴ εἶνε ἡ φρουρὰ τοῦ παλατιοῦ ἀμέσως· ὡς συμβῆ ὅ τι καὶ ἂν συμβῆ.

— Ἐχει δίκαιον, εἶπεν ὁ Βασίλειος συναινῶν, σπεύσωμεν ἄνευ ἀναβολῆς ἔφιπποι πρὸς τὴν πόλιν, λαμβάνω μετ' ἐμοῦ ἄνδρας τῆς φρουρᾶς μου, καταβάλλομεν ταχέως τοὺς τυχόν ἀνθισταμένους τῶν τῆς φρουρᾶς τοῦ παλατιοῦ καὶ πρὶν εἰς τῶν περιστοιχιζόντων τὴν μητέρα σου ὑπονοήσῃ τὰ διατρέχοντα, θὰ ἐπιτύχῃς παρ' αὐτῆς τὴν παραίτησιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέπνευσεν. Προςβλέψας δὲ μετ' ὀξείας βλέμματος τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, εἶπεν· «Ἔστω! Ἡ μήτηρ μου θὰ συνίδῃ αὐτὴ ἔπειτα ὅτι μόνον ἐπ' ἀγαθῷ αὐτῆς ἐργάζομαι· ἐλευθερόνω αὐτὴν καὶ ἐξασφαλίζω τὴν ἰδίαν αὐτῆς δυναστείαν διατηρῶν τὴν ἐμὴν».

Οἱ ἄνδρες ἔρριψαν τὰ ξίφη αὐτῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ ἔδωκαν ἀλλήλοις τὰς χεῖρας εἰς ἔνδειξιν πίστεως κοινῆς. Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπεσχέθη εἰς ἕκαστον ἀμοιβὴν καὶ προβιβασμόν. Παρεσκευάσθησαν δὲ πλέον ἵνα ἄνευ ἀναβολῆς ἐκτελέσωσι τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν. Ἀπὸ βυτῆρος ὤρμησαν πρὸς τὴν Πόλιν, ἧς αἱ πύλαι ἠνεώχθησαν ἄνευ ἀντιστάσεως πρὸς τὸ σύνθημα «εἰς τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἀκολουθίαν του», ὁμοίως δὲ καὶ αἱ θύραι τῶν βασιλείων. Ἦτο δὲ ἤδη μεσονύκτιον ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τῶν συνωμοτῶν διὰ τῶν διαδρόμων ἔβαινε πρὸς τὸ δωμάτιον τῆς μητρός του. Εἰσῆλθε δὲ μόνος αὐτός. Ἐσπευσε πρὸς αὐτὸν καὶ περιέβαλε τὸν λαιμόν του μετὰ τρυφερότητος περιδεοῦς· «Ἐρχεσαι; εἶπε, τὸ εἰξέρω δὲ ὅτι ὁ υἱός μου με ἀγαπᾷ καὶ μοι ὑπακούει».

— Ὑπακούει; ἠρώτησεν ὁ κατὰ μετὰ σημασίας, ὑπακούει; Ὅχι· μὴ με παραγνώριζε, μὴ με ἄφινε νὰ διαμένω ἐνώπιόν σου, ὦ μητὲρ, ἐγὼ στά-

σει ψευδεῖ μεθ' ὄραν μίαν ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα τῆς ἐνηλικιότητός μου.

— Εἶνε ἀληθές, εἶπε μειδιῶσα, ἡμεῖς οἱ γονεῖς ληθμονοῦμεν πάντοτε ὅτι τὰ τέκνα ἡμῶν αὐξάνουσι καὶ τί ὀφείλομεν αὐτοῖς. Ὡς σκεφθῶ νὰ σοὶ ἐκλέξω σύζυγον ἀξίαν σοῦ.

— Δὲν πρόκειται τῶρα περὶ τούτου, εἶνε καιρὸς νὰ ἰσχύσωσιν ἄλλα δίκαια.

— Ἄλλα δίκαια; ὅποια, υἱέ μου; Ἄ! ἐλησμόνουν ἡ μωρὰ ὅτι ὁ υἱός μου ἠῤῥησε καὶ ἔγεινεν αὐτεξούσιος.

— Καὶ ὅτι τὸ κροθῆκόν του καλεῖ αὐτὸν, εἶπε διακόπτων αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος, νὰ προφυλάξῃ τὸν λαόν ἀπὸ τοῦ ὑπερμεγέθους κινδύνου ὅστις ἐφαπλοῦται ὑπὸ τὰς ὄψεις σου, ὑπὸ τὴν προστασίαν σου καὶ ἀπειλεῖ τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐημερίαν τοῦ κράτους.

Ἡ Εἰρήνη ὠπισθοχώρησε. «Τί ἀπαιτεῖς;»

— Νὰ καταθέσῃς τὸ στέμμα, ἀπήντησεν ὁ υἱός.

— Τώρα, ἐδῶ; ἀνέκραξε σχεδὸν τρέμουσα.

— Ὅπως θέλῃς, ἐξήρτηται ἀπὸ σοῦ, ἀκόμη ἡ θέλησίς σου σὴ, ἀλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ φθάσῃς τὰ πράγματα εἰς σημεῖον τοιοῦτο, ὥστε νὰ ἀνεωθῶσιν αἱ ἀταξίαι, ἀφ' οὗ ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἔπαυσεν ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων.

— Λοιπὸν αὐτὸ εἶνε! Προτιμῶ νὰ φήσω μᾶλλον τὸ στέμμα παρὰ τὴν πίστιν μου. Καλῶς, λαβὲ τὴν ἰσχύν, βασίλευσον, ἂν δύνασαι, ἀλλὰ ποῦ εἶνε οἱ σύμβουλοι τοῦ θρόνου μου, οἱ πατριῖκοι καὶ συγκαλητικοί;

— Ὡς δώσωσι καὶ αὐτοὶ τὴν συγκατάθεσίν των, μόλις συμβιβασθῶσι τὰ πράγματα μεταξὺ ἡμῶν.

— Ἀλλὰ πρέπει νὰ κούσῃ ἡ γνώμη των. Καὶ ὁ Ταρσίσιος;

— Αὐτοῦ δὲ ἔχομεν ἐλάχιστα χρεῖαν. Μὴ βράδυνε περισσότερον, εἰς ἄκουσον τῆς δεήσεώς μου.

— Ἡ δεήσίς σου εἶνε βία. Ἄ! εἶχον ὑπὲρ τὸ δέον πιστεύσει εἰς τὴν ἀγάπην σου! Εἶπε δὲ ταῦτα μετὰ ζήσεως πικρίας μόλις κρυπτούσης τὸ ἐνδόμουχον αὐτῆς πάθος καὶ ὅτι θερμὸν μῖσος κατεκυρίευσεν αὐτῆς μᾶλλον, ἀποπνίγον πᾶν ἄλλο αἴσθημα. Ἐτι ἀπαξ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἀνελογίσθη τὸ σχέδιον αὐτῆς, τὸ τῆς διανομῆς τοῦ κράτους μετ' αὐτοῦ, ὅτε ἔφθασε κλαγγὴ ὄπλων εἰς τὰ ὦτά της καὶ ἡ δυναμένη νὰ σώσῃ αὐτὴν λέξις ἐξέπνευσεν ἐπὶ τῶν χειλέων, ἡ δὲ καρδία της συσπασθεῖσα σπασμωδῶς κατέκλεισεν αὐτὴν. Ἡ κλαγγὴ τῶν ὄπλων προσήγγισε καὶ μετ' ὀλίγον εἰσῆλθε στίφος ἐνόπλων. Ὡς ἀρχηγοὶ δὲ τούτων ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ Βασίλειος ἐγονυπέτησαν πρὸ τοῦ Κωνσταντῖνου καὶ ὤρισαν τὸν ὄρκον τῆς πίστεως, μεθ' ὃ οἱ στρατιῶται ἔψηλαν τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ ἐδήλωσαν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν.

— Ἐλεεῖνοι, προδόται, ἐψιθύρισεν ἡ βασίλισσα. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐφάνη ἀποπειρωμένη νὰ ἐκφέρῃ ἀντιλογίαν τινὰ καὶ ἡ ὑψηλὴ αὐτῆς μορφή ὑψώθη εἰσὶν πρὸς ἀντίστασιν, ἀλλὰ κατανοοῦσα τὸ ἀμεταβλήτον τῆς θέσεώς της,

ἐπτόρφη καὶ κατευθύνθη πρὸς τὸν κοιτῶνα αὐτῆς. Πρὸς δὲ τὸν υἱόν, ὅστις ἤθελε νάκολουθήσῃ αὐτῇ, ἐποίησε νεῦμα ἀπειργὸν αὐτὸν καὶ ἔρριψεν ἐπ' αὐτὸν βλέμμα ἐν ᾧ ἡ μητρικὴ στοργὴ ἦν τελέως ἀπεσβεσμένη καὶ μόνον ἐνέλαμπεν ἡ φλόξ μίσους ἀρρήτου. Ἐν τῇ συναισθήσει ὅτι ἠπατήθη καὶ ἐπροδόθη, τὸ μᾶλλον λυποῦν αὐτὴν ἦτο ὅτι ἔβλεπεν ἑαυτὴν ἐξαπατηθεῖσαν καὶ ταπεινωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ. Μόλις δὲ παρήλθε τὴν φλιάν τῆς αἰθούσης καὶ ἔπρην ἀφρωνος ἐπὶ τὸ στῆμα, ὅπερ καὶ κατέβρεξε διὰ τῶν δακρῶν της.

Η ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ 1860

A'

*Nievo — Cletto Arrigli — Miola — Donati — Bosio —
Petrucceli della Gattina — Abbate Falchetti — Giordana — Thouar —
Fanfani — Gradi — De Amicis.*

Τὰ μυθιστορήματα ἄτινα μέλλομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἐγράφησαν πάντα κατὰ τὰ τελευταῖα δεκαοκτὼ ἔτη, μετὰ τὴν πραγμάτωσιν δηλαδὴ τῶν πόθων καὶ τῶν ὀνείρων τῆς Ἰταλίας. Ἐντεῦθεν ἐν ᾧ τὰ πρὸ τοῦ 1860 γραφέντα εἶχον σχεδὸν πάντα ψυχολογικὸν τινα σκοπὸν καὶ φιλολογικὴν, οὕτως εἰπεῖν, χροιάν, τὰ ἔκτοτε διαπονηθέντα ἔχουσι γενικώτερον τινα σκοπὸν, τὴν μόρφωσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἀτόμου, ἵνα τὸ τε ἄτομον καὶ ἡ οἰκογένεια καταστῶσιν ἄξια τῆς ἐλευθερίας ἣν δι' ἀγῶνων αἱματηρῶν ἐκτίσαστο ἡ Ἰταλία.

Καὶ τῶν μὲν πρώτων οἱ συγγραφεῖς ἐμελέτων τὴν ἱστορίαν, ὅπως ἀνεύρωσιν ἐν αὐτῇ παραδείγματα, ἄτινα μιμούμενοι οἱ Ἰταλοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν ἔνωσιν ἐκείνην ἣν πρῶτος διεῖδεν ὁ Δάντης, ὁ Μακκιαβέλης προσέειπε, προητοίμασε δὲ ὁ Μαντζόνης. Τῶν δὲ τελευταίων οἱ συγγραφεῖς τὴν ἱστορίαν μεταχειρίζονται καὶ αὐτοὶ, ἀλλ' ὡς ἐνθύμιον παρελλοῦσῶν τρικυμιῶν, ὡς οἰωνὸν μελλούσης εὐημερίας.

Μεταξὺ δὲ τῶν μυθιστοριογράφων περὶ ὧν ἐνταῦθα πρόκειται λόγος, οὐδεὶς ἴσως πρέσχε πλείονας ἐλπίδας τοῦ *Nievo*, ἃς δυστυχῶς ὁ ἐπελθὼν αὐτοῦ θάνατος δὲν ἐβράδυνε νὰ ματαιώσῃ. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος, γεννηθεὶς ἐν Παταβίῳ κατὰ τὸ 1832 καὶ μετασχὼν ἐνδόξως τῆς σικελικῆς ἀποστολῆς, ἀπέθανε κατὰ τι ναυάγιον μόλις τριακοντούτης, καταλιπὼν διηγήματά τινα καὶ λαμπρὰν μυθιστορίαν, τυπωθεῖσαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Τὰ πρωτεύοντα τῶν διηγημάτων αὐτοῦ εἶνε οἱ ἄγγελοι (*gli angeli*), αἱ τύχαι τοῦ βαρόνου *Νικαστροῦ* (*le avventure del barone Nicastro*) καὶ ὁ κόμης ποιμὴρ (*il conte pastore*). Πάντα δὲ ταῦτα διακρίνονται διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς διακρι-

νομένην εὐρεῖαν καὶ εὐσυνείδητον μελέτην τῶν ἐθίμων καὶ τῆς γλώσσης τῆς Μέσης Ἰταλίας, καὶ τοὶ οἱ μὲν χαρακτῆρες τῶν ἐν αὐτοῖς προσώπων δὲν εἶνε πάντοτε ἀληθεῖς, ἡ δὲ διήγησις δὲν ἐξελέγχεται πάντοτε πρωτότυπος. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῶν μικρογραφιῶν τούτων, ὡς ὁ ἴδιος ἀποκαλεῖ αὐτάς, ὁ *Nievo* εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέαν εὐρεῖας τινος ἱστορικῆς εἰκόνος, ἣν ἠδυνήθη εὐτυχῶς νὰ συμπληρώσῃ πρὶν ἢ εὖρη τὸν θάνατον νεώτατος ἐν τοῖς κύμασι τοῦ Ἀδρια.

Αἱ ἀναμνήσεις ὀγδοηκοτούτους (*memorie di un ottuagenario*) ἐμπεριέχουσιν ὀλόκληρον τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τοῦ 1775 ἔτους, ἐποχῆς τῆς γεννήσεως τοῦ ἥρωος τῆς μυθιστορίας *Altoviti*, μέχρι τοῦ 1858. Ἐν αὐταῖς ὁ συγγραφεὺς ἀπεικονίζει πρὸ πάντων τρία ἀξιωμακόμενα ἐπεισόδια τῆς νέας ἰταλικῆς ἱστορίας, τὴν πτώσιν τῆς Ἐνετικῆς ὀλιγαρχίας, τὴν πολιορκίαν τῆς Γενούης καὶ τὴν Νεαπολιτικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1820, χωρὶς ὅμως νὰ λησμονήσῃ τὰ πρῶτα διαβήματα τοῦ Γαριβάλδη, ὅφ' οὗ τὰς διαταγὰς ὁ *Nievo* ὑπηρέτησεν ὡς συνταγματάρχης. Δύναται τις ἀναμφιβόλως νὰ μεμνηθῇ τὸν συγγραφέα ὡς συγκεντροῦντα ὀλόκληρον ἀθάνατον ἐποχὴν ἐν ἀτημάντῳ τινὶ προσώπῳ, δύναται τις νὰ εὕρῃ ἀπίθανον τὴν ἀπανταχοῦ παρουσίαν τοῦ *Altoviti* μεταβαίνοντος πάντοτε, ὅσάκις ἡ ἀνάγκη ἀπαιτῆ τοῦτο, εἰς Νεάπολιν, εἰς Γενοῦην, εἰς Λονδίνον, εἰς Ἑλλάδα. Ἀλλ' οὐδεὶς νομίζω, δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὰς σπουδαίας ὠφελείας τὰς προκυπούσας ἐκ τῆς μεθόδου ταύτης, ἣτις ἐπιτρέπει εἰς τὸν μυθιστοριογράφον νὰ διεγείρῃ πάντοτε τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου καθ' ὅλην τὴν εὐρεῖαν ταύτην διήγησιν. Τὸ μέγα ἐλάττωμα τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶνε—ἐν δὲν ἀπατώμαι—ἡ ἔλλειψις πρωταγωνιστοῦ κινουντος τὸ διαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ *Altoviti* εἶνε δευτερεύον τι πρόσωπον, πρόφασις σοβαρῶν πράξεων, αἵτινες ἐκτυλίσσονται περὶ αὐτὸν καὶ ὧν ἐλάχιστα συμμετέχει. Εἰς τὸ διήγημα τοῦτο, ὅπερ ἐκτείνεται κατὰ 1200 μεγάλας σελίδας, διὰ μικροτάτων τετυπωμένων χαρακτῆρων, τὰ πρόσωπα εἶνε τόσον πολυάριθμα ὥστε ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐντυπώσῃ εἰς ἕκαστον χαρακτηριστικὴν τινα σφραγίδα μόνον, ἴσως, τοῦ δόκτωρος *Πιζάνα* ἡ εἰκὼν παρουσιάζει τι τελειότερον τῆς ἀπλῆς σχεδιογραφίας. Ἀλλ' ἕκαστον πρόσωπον, καίπερ συγκεχυμένως πως ἀπεικονισμένον, συντελεῖ εἰς τὴν τοῦ ὅλου ἁρμονίαν. Ὁ συγγραφεὺς ἐμελέτησεν εὐσυνείδητως τὴν ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένην ἐποχὴν, καὶ ἐν ταῖς περὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων κρίσεσιν αὐτοῦ εὕρισκε τις σχεδὸν πάντοτε τὸν παρατηρητικὸν ὀφθαλμὸν τοῦ τεχνίτου καὶ τὴν ψυχραιμίαν τοῦ σοβαροῦ ἠθικολόγου.

Ἡ γλώσσα ὅμως, ἣν μεταχειρίζεται, δὲν εἶνε πάντοτε καθαρεύουσα, ἀλλὰ τὸ ὕψος εἶνε γραφικώτατον. Ἀρπάζει τὴν πρώτην περίοδον τὴν παρουσιαζομένην αὐτῷ, ἐγκαταλείπων εἰς τὴν τύχην τὴν φροντίδα τοῦ νὰ εὕρῃ τὴν δευτέραν· ἀλλὰ φθάνει πάντοτε εἰς τὸν σκοπὸν του, περιφρονῶν τὰς δυσχε-

ρείας, καταπατών τὴν σύνταξιν, ἀδιαφορῶν περὶ τῆς εὐφωνίας, ἀρκεῖ νὰ ἐκφράσῃ ταχύτατα τὴν ἰδέαν του. Ἄγράφω - λέγει πρὸς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς - ὡδῶς μοι ὑπαγορεύει ἡ καρδιά μου, μὴ ἀκολουθῶν τοὺς κανόνας, οὓς ἐπιβάλλετε ὑμεῖς. Ὁ λαὸς θρηνεῖ ἐνῶ ὑμεῖς κατατάσσετε τὰς περιόδους καὶ ἀνακτέμενετε τὰς φράσεις. Τοῦ λαοῦ ἡ καρδιά πάλλει, ἐνῶ ὑμεῖς λαμβάνετε νσημειώσεις καὶ ζητεῖτε τῶν λέξεων τὴν ἐτυμολογίαν· ὁ λαὸς ζῆ ἐνῶ ὑμεῖς, νεκροκώτες, ἀσθμαίνοντες καὶ ὑπναλέοι, κλίνετε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ἠβιδίων, καὶ ἀποκοιμησθε ὄνειρευόμενοι διλήμματα, ὀνοματοποιίας καὶ ψοχῆματα γραμματικῆ». Τὸ βιβλίον τοῦτο λοιπὸν, οἷον ἐγράφη, εἶνε σπουδαῖον σύγγραμμα παρέχον μεγάλας ἐλπίδας, ἡ δὲ Ἰταλία ἀπώλεσεν ἐν τῷ *Nievo* ἓνα τῶν μᾶλλον δυναμένων ν' ἀνυψώσῃ τὴν φιλολογικὴν τῆς φήμην κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Ὁ φίλος καὶ συμπατριώτης τοῦ *Nievo*, κ. *Carlo Righetti*, γνωστὸς ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Cletto Arrigli*, εἶνε κατώτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν γραφικότητα καὶ τὴν φαντασίαν, κατέχει ὅμως προτέρημά τι λίαν δυστυχῶς σπάνιον εἰς τοὺς Ἰταλοὺς συγγραφεῖς καὶ ὅπερ ἀπαντᾷ πρὸ πάντων ἐν ταῖς γαλλικαῖς μυθιστορίαις, τὴν τέχνην δηλονότι τοῦ ἐπιχαρίτως διηγεῖσθαι. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῶν ἀποκρέω (gli ultimi Coriandoli) καὶ ἡ *Αυσίκομος* (la Scapigliata) παριστώσι πιστοτάτην, ἄμικ δὲ καὶ θελκτικωτάτην εἰκόνα τῆς Ἰταλικῆς κοινωνίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἥτις ἔληξε διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848. Τὸ δεύτερον πρὸ πάντων ἐνεποίησε ζωηρὰν ἐν Ἰταλίᾳ αἰσθησιν μετὰ τὴν ἐκδοσίν του. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ πλοκὴ στερεῖται πρωτοτυπίας, ἴσως δὲ καὶ ἀληθείας· ἡ ἔλλειψις ὅμως αὐτῆ, ἀναπληρουμένη διὰ γλαφυρωτάτων διαλόγων καὶ ἀπεικονίσεων ἐθίμων, καθίσταται σχεδὸν ἀνεπαίσθητος. Ἐν τῷ μυθιστορήματι τούτῳ ἀνευρίσκομεν συνωμότης πολλὸ ὀμιλοῦντας καὶ πλέον ἔτι πίνοντας, ἐνῶ νέος τις πατριώτης φέρει τὴν ἔριδα εἰς ἐντιμοτάτην τινὰ οἰκογένειαν καὶ γίνεται, ἐν ἀγνοίᾳ του, ἀντίζηλος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς του. Βίβη ἀναγκασθεῖτα νὰ δεχθῆ ὡς σύζυγον λίαν προῶως κακοήθη τινὰ γέροντα, ἡ *Noemi*, ἡ ἡρώς τῆς ἱστορίας ταύτης, εἶναι ἴσως μέχρι τινὸς ἀξία συγγνώμης, καίπερ ζητοῦσα ἕξω τῆς συζυγικῆς στέγης καρδίαν πάλλουσαν μετὰ τῆς ἰδικῆς τῆς. Καὶ ἂν πράττη τὸ μέγιστον τῶν ἀνοσιουργημάτων παραδίδουσα ἑαυτὴν εἰς τὸν *Aimolior* Lignani, υἱὸν τοῦ συζύγου τῆς, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ κατηγορήσωμεν αὐτὴν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν σύζυγον αὐτῆς, ἀμελήσαντα ἕως τότε ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς γνήσιον τέκνον του τὸν παράνομον καρπὸν νεκρικῶν ἐρώτων. Ἡ πλοκὴ, ὡς φαίνεται ἐντεῦθεν, εἶνε ἀπλουστάτη· ἀλλὰ πάντες οἱ ἀναγινώσκοντες τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ ὀμολογήσωσιν ὅτι εἶνε λίαν ἐπικωγὸν διὰ τε τὴν εὐφύειαν καὶ διὰ τὰ εὐγενῆ αἰσθητάτα ἐξ ὧν ἐμπνέεται.

Νέον εἶδος μυθιστορήματος, ἄγνωστον ἐν Ἰταλίᾳ πρὸ τοῦ 1860, εἶνε τὸ καλούμενον *ἀρχαιολογικὸν μυθιστόρημα*. Γνωστότατα τυγχάνουσιν ἐν Ἄγ-

γλίξ ὁ *Ἀλκιβιάδης* καὶ ὁ *Περικλῆς*, ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ἡ *Αἰγυπτία* βασιλοποιίαι καὶ τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ σοφοῦ αἰγυπτιολόγου *Ebers*, ἐπιχειρήσαντος νὰ καταστήσῃ κοινὰ τὰ πορίσματα τῶν ἐπιστημονικῶν περὶ αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας ἐρευνῶν διὰ σειρᾶς μυθιστοριῶν ἐν αἷς τὸ σπουδαῖον καὶ σοβαρὸν τῆς υποθέσεως γίνεται ἀγαπητὸν διὰ τοῦ τερπνοῦ τῆς διηγήσεως. Ἐν Ἰταλίᾳ τοιαῦτα μυθιστορήματα συνέγραψε πρῶτος ὁ *Camillo Miola*, μελετήσας τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, τυχὼν δ' ἐπιτυχίας ἴσης καὶ ὁ *Cossa*, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τοῦ *Νέρωτος*, τῆς *Μεσσαλίνας*, τοῦ *Πλαύτου* καὶ ἄλλων Ῥωμαϊκῆς υποθέσεως δραμάτων. Ὁ *Miola* εἶναι νέος, νεώτατος, μόλις τριακονταετής, μελετῶν τὸ παρελθόν, ὅπως προετοιμάσῃ ἐκυτῶ λαμπρὸν καὶ ἐνδοξὸν τὸ μέλλον. Πάντα τὰ μυθιστορήματα αὐτοῦ παρουσιάζουσι σκηνὴν τινὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου. Ἡ φαντασία του ἀνοικοδομεῖ τὰς κατεστραμμένας πόλεις, ἀνεγείρει τὰ πεπτωκότα μνημεῖα, ἐπισκευάζει τὰ εἰς ἐρείπια μεταβληθέντα θεάτρα, δίδωσι ζωὴν καὶ κίνησιν εἰς τὰς ἐρήμους ἀγοράς, ἐπαναφέρει τοὺς μάρτυρας εἰς τὰς κατακόμβας, τοὺς μονομάχους εἰς τὰ μπιφιάτρα, τὰς πατρικίας εἰς τὰς γυναικωνίτιδας, τοὺς ἱερεῖς εἰς τοὺς ναοὺς, τοὺς παρασίτους εἰς τὰς θαλίαις καὶ τοὺς μεθύσους εἰς τὰ καπηλεῖα. Συζῆ μετ' αὐτῶν, τοὺς ἀκολουθεῖ, ἐνωτίζεται αὐτῶν καὶ τοὺς ζωγραφεῖ διὰ τῶν ἀθηροτάτων χρωμάτων. Οὐδεὶς γνωρίζει κάλλιον αὐτοῦ πῶς ἐγέλων οἱ μάντιες συναντῶντες ἀλλήλους, μετὰ πόσης χάριτος αἰ ἀθῶαι τῆς Ῥώμης παροῦνοι ἀνέστυρον μέχρι γονάτων τὰ κράσπεδα τῶν χιτῶνων, μετὰ ποίων μορφασμῶν ὁ προγαστῶρ οἰνοπώλης παρέθετεν ἐπὶ τῆς τραπέζης τὰ πλήρη θερμοῦ οἴνου κύπελλα καὶ διὰ ποίου αὐθάδους βωδίσματος· ὁ πονηρὸς δούλος ἔστρεπε τὸ πέλμα τῶν ὑποδημάτων του ἐπὶ τῶν μαρμάρων τῆς αὐλῆς. Εἰς αὐτὸν καὶ μόνον οἱ γέροντες καὶ δακνηροὶ Ἐφέστιοι θεοὶ διηγῶνται τὰ ἀπόκρυφα τοῦ κοιτῶνος καὶ τὰς ἀδολεσχίας τοῦ ἐστιατορίου· δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸ μειράκιον, τὸ ἐκπληροῦν χρεῖν καταλόγου τοῦ ξενῶνος, ἐνθυμεῖται, τὰς συνουσίας καὶ τὰ μυστικὰ τοῦ ἀποκρίφου κελλίου, ἡ δὲ προσωπίς τῆς κρήνης εἰς αὐτὸν καὶ μόνον μαρτυρεῖ τὰ φιλήματα ἅτινα ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς ἐπέθεσαν τὰ διψαλέα χεῖλη τῶν κορασίων, τῶν ἐξερχομένων ἐκ τοῦ λουτρῶνος ἢ καὶ ἐκ τῶν ὀργίων. Πάντα ταῦτα τὰ πρόσωπα ὁ *Miola*, ὁ Λυγκέως ἔχων ὀφθαλμοὺς, τὰ διαβλέπει διὰ τοῦ σκότους τῶν αἰῶνων, τὰ παρατηρεῖ μετὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς ἀγχινοίας τοῦ ἀνθρωπολόγου, διὰ δὲ τῆς εὐφυίας καὶ τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀριστοτέχνου κρίστησιν αὐτὰ ἀληθῆ, ζῶντα, ὀμιλοῦντα, ἀναγεννηθέντα ὑπὸ τῆς μαγικῆς ῥάβδου ἀρχαιολόγου γόητος. Αἱ ὠραιόταται τῶν μυθιστοριῶν αὐτοῦ εἶνε ὁ *Δομιτιανὸς*, ὁ *Ὀράτιος*, ὁ *Κόμμοδος*, ἡ *Μεσσαλίνα*.—Ἐπιτραπήτω μοι νὰ παραθέσω μίαν σελίδα τοῦ *Ὀρατίου*, ἐν ἣ περιγράφει διὰ βραχέων τὸν βίον τοῦ φίλου τοῦ Αὐγούστου.

Ἄιδου ὁ *Σαβίνος* ἀγρὸς, ἐν ᾧ ὁ Ὀράτιος ἠρέσκετο νὰ προσκαλῆ τὰς ὀβριχίας γυναῖκας καὶ τοὺς φιληθόνους ἐτάρους του, ἵνα ἐλευθέρως διασκεδά-

»ζωσιν ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, μὲ μύνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἐνιαυτός διὰ τὸν Ὁ-
»ράτιον διήρκει μόλις τεσσαράκοντα καὶ ὀκτώ ἔσρας. Ἀδιάφορον ἂν ὁ Ἑ-
»ρμαϊκὸς λαὸς ἐσκέπτετο νέας κατακτήσεις καὶ ἐζήτει τὴν δόξαν ἐπὶ τοῦ
»πεδίου τῆς μάχης ἢ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐξηγησιμῶν κυμάτων θαλασσοῦ
»ἀφιλοξένων. Ὁ ποιητὴς τῶν χαρίτων ἀπεσύρετο ἡσυχῶς εἰς τὸν ἀγρόν του,
»ἐξηπλωμένος δ' ἐπὶ τῆς μαλθακῆς χλόης, συνέθετεν ἑδὴν τινα πρὸς τὴν χρυ-
»σῆν μετριότητα, ἔχων ὅμως ἀπόφασιν νὰ μὴ ζῆ μετρίως, ἀλλ' ὅσον τὸ δυ-
»νατὸν πλουσιοπαρόχως καὶ εὐδαιμόνως καὶ τρυφηλῶς. Ὁμιλῶν πρὸς τὸν
»Μαικίηναν ἐμμέτρως ἔλεγεν: «Ἀρκεῖ οὐχὶ πλέον' ἄφες με πτωχὸν καὶ ἀρ-
»κούμενον εἰς τὰ ὀλίγα ἅτινά μοι ἐδώρησας». Ὁμιλῶν ὅμως αὐτῷ πεζῶς
»ἐξεύρισκε πάντοτε μέσον ὅπως τὸν ἀρπάζῃ ἀγρόν τινα, οἰκίαν, ἔπαυλιν.

«Ἄν ποτε φίλος τις ἀνεχώρει διὰ μακρὸν πλοῦν, ὁ Ὁράτιος ἐψάλλεν αὐτῷ
»τὸ κατευόδιον δι' ἀπείρων φιλοφρονήσεων «Μέλλεις ν' ἀποκτήσῃς τιμὰς
»καὶ δόξαν καὶ ταχέως θέλεις ἐπανακάλυψῃ θαυμαζόμενος». Οὐδέποτε ὅμως
»συνώδευεν αὐτὸν μέχρι τῆς θύρας. Ἐτρεχεν ἀνὰ τοὺς ἀγρούς αὐτοῦ, ἵνα
»προπύῃ ἐμμέτρως εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ φίλου. Ἄν οἱ Πάρθοι καὶ οἱ Ἴνδοι ἡ-
»δύναντο νὰ νικηθῶσι διὰ φιαλῶν οἴνου, ὁ Ὁράτιος θὰ ἦτο βεβαίως εἰς τῶν
»μεγίστων κατακτητῶν. Δυστυχῶς ὅμως ὑπῆρχε τὸ λίαν ἄχαρι δι' αὐτὸν ἐλεῖνο
»ξίφος τὸ ἐρεθίζον εἰς μέγιστον βαθμὸν τὰ νεῦρά του, ἐνῶ ἐκεῖνος προὔτιμα νὰ
»πληρώσῃ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος ἐξυμνῶν διὰ στίχων ἡδυτάτων τὰς νίκας
»τῶν ἡρώων τῆς. Οὐδαμῶς ἦτο φιλόδοξος· δὲν ἤθελε ν' ἀπαθανατισθῇ, δὲν
»ἐπεθύμει οὔτε δόξαν οὔτε θησαυρούς. . . ἀπλῶς μόνον *μίαν* ἔπαυλιν, *μίαν*
»οἰκίαν, *ένα* ὑπνέτην καὶ *μίαν* γυναῖκα. . . οὐδὲν ἄλλο. Ἄλλ' ἔρκει
»ἢ μὲν οἰκία νὰ ἦτο μεγαλοπρεπής, ἢ δ' ἔπαυλις ἐν τῷ κέντρῳ εὐρέος ἰδιο-
»κτητοῦ ἀγροῦ, ὁ ὑπνέτης νὰ ἡγῆται πολλῶν δωδεκάδων χωρικῶν, ἢ δὲ
»γυνὴ ν' ἀλλασσῆται καθ' ἑκάστην, ἢ σχεδὸν καθ' ἑκάστην. Τοῦτο μόνον
»ἐζήτει παρὰ τῶν θεῶν, ὧν ἄλλως τε ἐπεκαλεῖτο τὴν εὐνοίαν πρὸς τὴν πο-
»λιτείαν, πρὸς τοὺς ὑπάτους, πρὸς τοὺς φίλους του, . . γελῶν κρύφα διὰ
»τοὺς φίλους, διὰ τοὺς ὑπάτους, διὰ τὴν πολιτείαν καὶ διὰ τοὺς θεοὺς. Ἀλλὰ
»μεθ' οἷας χάριτος ἐγάλα! Ὄλον λεπτόν καὶ εἰρωνικὸν μειδίαμα περιβεβλη-
»μένον τὴν λαμπρότητα τῆς ἐνθουσιωδестаῆς ποιήσεως, τὰ ἐπαγωγώτατα
»τοῦ ὕφους τεχνάσματα, τοὺς μελωδικωτάτους ἤχους τῶν στίχων.» Ἡ μετά-
»φρασις αὕτη εἶνε ἀθλιὰ, πολὺ ἀπέχουσα τοῦ πρωτοτύπου· ἀλλὰ δὲν διαφνί-
»νεται δι' αὐτῆς, ἔστω καὶ τοιαύτης οὔσης, μικρὸν τι τῆς χάριτος τῆς λου-
»κιανείου γραφίδος τοῦ *Miola*;

Γεννηθεὶς ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ γενόμενος Τοσκάνος δι' εἰκοσαετοῦς διαμονῆς
ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Δάντου, ὁ *Cesare Donati* εἰσῆλθεν εἰς τὸν φιλολογικὸν
κόσμον συγχρόνως τῷ *Cletto Arrighi*, δημοσιεύσας μικρὸν τι ἀριστοῦργημα
ὑπὸ τὸν τίτλον *Dià mian κουβαρίστραν* (*Per un gomitolo*). Περὶ τὴν *κου-*
βαρίστραν ταύτην, ἥτις, διαφυγοῦσα ἐκ τῶν χειρῶν ὠραίας τινὸς ἐργάτιδος,

πίπτει ἐκ τῆς πέμπτης ὀροφῆς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀξιολατρεύτου διαβάτου,
ὁ συγγραφεὺς τυλίσσει ἰλόκληρον πλεκτάνην ἐρώτων, ὀτινες, ἀρξάμενοι δι'
ἀσθέστου γέλωτος, λήγουσιν εἰς τὸν γάμον τῶν δύο πρωταγωνιστῶν. Τὸ
διήγημα τοῦτο, γεγραμμένον διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ *Karr* καὶ τῆς εἰρωνείας
τοῦ *Sternè*, ὑπῆρξεν ἀρχὴ μακρῆς σειρᾶς μυθιστοριῶν, ἐν αἷς ἡ γλῶσσα, κα-
θαρεύουσα καὶ τοσκανίζουσα, κατ' οὐδὲν ὑστερεῖ τοῦ Ἰψους, ἀπλουστάτου
ὄντος καὶ θελκτικωτάτου. Ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τοῦ 1869 πάντα σχεδὸν
τὰ περιοδικὰ τῆς Ἰταλίας ἀνετύπωσαν τὴν *Arthobolier* (*La fioraja*), τὴν
Καπνοθήκην τοῦ πάππου μου (*La tabacchiera di mio nonno*), τὴν *Γαλῆν*
τοῦ *Θωμᾶ* (*La gatta di Masino*), καὶ ἄλλα διηγήματα τοῦ *Donati*, ὧν ἄρι-
στον νομίζω τὸ ἐπιγραφόμενον *Μεταξὺ ἀκαρθῶν* (*Trà le spine*). Ὁ *Donati*
διακρίνεται πρὸ πάντων περὶ τὴν περιγραφὴν τῶν τιμῶν ἀνδρῶν· οἱ κακοῦρ-
γοὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ περιγραφόμενοί εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀδέξιοι, καὶ δὲν φαί-
νονται ἀποκτήσαντες τὴν ἔξιν τοῦ κακοῦργεῖν. Τοῦτο τὴ ἐλάττωμα —
τὸ ἄλλως τε προδίδον ἀγαθωτάτην καρδίαν — καὶ μικρὰ τινα ἄλλα ἀπαν-
τῶντα ἐνίοτε ἐν τοῖς διηγήμασι του δύνανται εὐκόλως νὰ ἐξαλειφθῶσι διὰ
θευτέρων φροντίδων· ἀλλὰ θὰ μείνωσι πάντοτε αἱ ἀρισταὶ ἐκεῖναι ἠθικαὶ
μελέται αἱ προδίδουσαι μακρὰς καὶ λεπτὰς παρατηρήσεις, οἱ γραφικώτατοι
ἐκεῖνοι χαρακτήρες οἱ δυνάμενοι νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρότυπα, αἱ λαμπραὶ ἐκεῖ-
ναι περιγραφαί, δι' ἃ πάντα κατατάσσεται ἀναμφισβότως ὁ συγγραφεὺς με-
ταξὺ τῶν ἀριστοτεχνῶν. Ὁ *Donati* ἔφθασεν ἤδη εἰς τὰ ἔτη τῆς ὠριμότητος
καὶ εὐρίσκειται ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ὥστε, ἐπευ-
φημοῦντες διὰ πᾶν ἔτι μέχρι τοῦδε ἔγραψε, δυνάμεθα ν' ἀναμένωμεν μετὰ
πεποιθήσεως καὶ σπουδαιότερα ἔτι συγγράμματα, δι' ὧν εὐχόμεθα νὰ πλου-
τίσῃ ἐπὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον τὴν πατρῴαν φιλολογίαν.

Ἐν τῶν σπουδαιωτάτων αἰτίων τῆς ἐπιτυχίας τοῦ *Donati* εἶναι ἡ ἐπιμονὴ
αὐτοῦ εἰς τὴν καλλιέργειαν ἐνός καὶ μόνου εἴδους φιλολογίας, ἐπεὶδὴ ὁ μυ-
θιστοριογράφος ἔχει ἀνάγκην ἰδιοτήτων τινῶν, ἃ καὶ οἱ εὐφυέστατοι τῶν
ἀνθρώπων δύνανται ν' ἀποκτήσωσι μόνον διὰ μακρῶν ἀγῶνων. Τούτου ἕνεκα
δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα ἂν διακεκριμένος πολυγράφος, οἷος ὁ *Bosio*,
ἐφάνη μικρότερος ἐκαστοῦ θελήσας νὰ συγγράψῃ καὶ μυθιστορίας. Ἐν τούτοις
τὸ πρῶτον αὐτοῦ μυθιστόρημα, ἡ *Tecla Amalia*, ἔχει πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον,
καίτοι ἡ πλοκὴ τοῦ διηγήματος καὶ ἡ τῶν χαρακτήρων περιγραφή προδί-
δουσι τὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἀμηχανίαν νεαροῦ καθηγητοῦ, ὑποχρέου ὄντος
νὰ διδάσκῃ πράγματα τὰ ὅποια αὐτὸς οὗτος ἀτελῶς γνωρίζει. Ἡ θυγάτηρ
τοῦ ὑποδηματοποιοῦ (*La figlia del calzolaio*) εἶναι ἀπηλλαγμένη τῶν ἐλατ-
τωματῶν τούτων, δεικνύουσα προόδους εὐελπιζούσας ἡμᾶς διὰ τὸ μέλλον.

Καὶ τὰ μυθιστορήματα τὰ θεολογικὸν σκοπὸν ἔχοντα δὲν λείπουσιν ἐν
Ἰταλίᾳ. Συγχρόνως τῇ ἐκδόσει τοῦ *Βίου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Rénan* ἐγράφησαν
ἐν Ἰταλίᾳ δύο βιβλία, ἀμφοτέρω φέροντι τὸν τίτλον *Ἀναμνήσεις τοῦ Ἰούδα*

(Memorie di Giuda) και ἀμφότερα δημοσιευθέντα ἐν Νεαπόλει. Τούτων τὸ μὲν πρῶτον σκοπὸν ἔχει ν' ἀναιρέσῃ καὶ διαψεύσῃ τὰ *ληρήματα*—ταύτην τὴν λέξιν μεταχειρίζεται—τοῦ Γάλλου ἀθέου, τὸ δὲ δευτέρον προσθέτει—κατὰ τὴν ἔκφρασίν του—*μικρὸν τινα λιβὸν* εἰς τὸ σοφὸν οἰκοδόμημα τὸ ἰδρυθὲν πρὸς δόξαν τῆς ἀληθείας ὑπὸ τοῦ Γάλλου σοφοῦ. Δυστυχῶς ὅμως τὸ πρῶτον, καὶ περ γεγραμμένον διὰ γλώσσης ἀξίας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας, οὐδέν' σχεδὸν ἔπεισε, διὰ τὸ ψυχρὸν τοῦ ὕφους καὶ τῆς πλοκῆς τὸ ἀτελές· ἐνῶ τὸ δευτέρον, καὶ περ ὀστρογοσθικῶς γεγραμμένον, ὅπως λέγει ὁ κριτικὸς *De Sanctis*, ἐλκύει διὰ τῆς ἀφελείας τῆς διηγήσεως, διὰ τῶν ἐπαγωγῶν περιγραφῶν, διὰ τῶν ἀμυήτων θεληγῆτρων τοῦ ὕφους. Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τοῦ πρώτου, ὁ *Abbate Falchetti*, ἔλεγεν ἡμέραν τινα περὶ τοῦ *Petrucelli della Gattina*, συγγραφέως τοῦ ἐτέρου, «*Ὀλίγου δεῖν ὁ ἐπικατάρτατος οὗτος κατέστρεψε τὰς πεποιοήσεις καὶ τὴν πίστιν ἐμοῦ αὐτοῦ*». Ἐκτὸς τῶν *Ἀραμνήσεων* τοῦ Ἰούδα ὁ *Petrucelli* συνέγραψε τὰ *Φάσματα τῶν Παρισίων* (*le larve di Parigi*), τὸ *Παγωτὸν τῆς βασιλείσης* (*il sorbetto della Regina*), τὸν *Ἰωάννην Β.*, τὴν *Μαρτῖαν Μαγδαληνήν*, ἐν οἷς καταφαίνεται ἡ ἀθεΐα αὐτοῦ, ἀλλὰ συνάμα καὶ αἱ εὐρεΐαι περὶ θεολογίας γνώσεις. Οἱ διωγμοὶ τῆς Παπικῆς ἀστυνομίας οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν ἢ νὰ καταστήσωσι δημοφιλέστερον τὸ ὄνομά του, καὶ τοσοῦτον δημοφιλές, ὥστε ὁ *Pungolo*, ἑσπερινῆ ἡμερῆς τῆς Νεαπόλεως, πωλεῖ τὸ δεκαπλάσιον τῶν συνήθων ἀντιτύπων ὁσάκις δημοσιεύῃ ἄρθρον τοῦ συγγραφέως τῶν *Ἀραμνήσεων* τοῦ Ἰούδα. Χάριν μόνον τῆς ἀκριθείας ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ *Giordana*, ὅστις, μιμούμενος τοὺς συγγραφεῖς τῆς αἰσχρᾶς ἐκείνης Γαλλικῆς σχολῆς ἥτις νομίζει ὅτι προτρέπει πρὸς ἀρετὴν παριστώσα τὴν κακίαν ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ εἰδεχθεῖ γυμνότητι καὶ βδελυγμίᾳ, συνέγραψε τοὺς *Πρώτους ἔρωτας τῆς Βέρτας* (*i primi amori di Berta*), αἰσχροτέρους τοῦ *Paysan perversi* τοῦ *Retif de la Bretonne*, τῆς *Mademoiselle de Maupin* τοῦ *Gauthier* καὶ αὐτῶν τῶν *Ἐξομολογήσεων* τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου. Ὁ *Giordana* γράφει καλῶς, ἔχει πνεῦμα καὶ πολυμάθειαν· ἐξ αὐτοῦ δὲ μόνον ἐξαρτᾶται ν' ἀποκτήσῃ ἔνδοξον ὄνομα.

Πρὸς διάδοσιν τῆς τοςκανικῆς, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, τῆς φλωρεντινῆς γλώσσης, ἐγράφησαν μυθιστορήματα καὶ διηγήματά τινα ὑπὸ τῶν διατετινομένων ὅτι ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα πρέπει κυρίως νὰ ὀνομάζεται φλωρεντινῆ, ἀλλὰ στεροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταλλήλου πλοκῆς καὶ δὲν κινουσι τὸ διάφορον. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις αὕτη ἀντισταθμίζεται ὑπὸ γλώσσης ἀμυήτου καὶ χάριτος καὶ ὑπ' ἄκρας φιλολογικῆς ἀκριθείας. Τοιαῦτά τινα εἰσι, μεταξὺ τῶν πολλῶν, τὰ διηγήματα τοῦ *Πέτρου Thouar*, τοῦ *Ἰωσήφ Taverna*, τοῦ *Todayo*, τοῦ *Fanfani* καὶ τοῦ *Gradi*. Οἱ δύο τελευταῖοι πρὸ πάντων μιμοῦνται τελείως τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων τῆς Φλωρεντίας μεθ' ἀπάντων τῶν ἰδιωτισμῶν καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ διηγήματά

τῶν ἀπολήγουσι πολλάκις εἰς ξηρὰς λεξιλογικὰς μελέτας, ὡς ἡ *Πλαγγὼν* (*La bambola*) καὶ ἡ *πρὸς πώλησιν οἰκία* (*Una casa da vendere*) τοῦ *Fanfani*, ἐν αἷς διδάσκονται αἱ λέξεις τῆς τεκτονικῆς καὶ τῶν διαφόρων μερῶν καὶ σκευῶν τῆς οἰκίας. Ἀπαλλάττεται τῆς μομφῆς ταύτης ἐκ τῶν τοῦ *Fanfani* τὸ μυθιστόρημα ἐκεῖνο τὸ ἐπιγραφόμενον *Φραγκίσκος ὁ ἐξ Ἀσκόλης* (*Cecco d' Ascoli*), ὅπερ μετεγλώττισεν ὁ Ἕλλην μεταφραστὴς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Ὁ τυφλὸς τῆς Ἀσκόλης*, μὴ ἐνόησας, μεθ' ἑκατοντάδας ὄλας σελίδων, ὅτι ὁ πρωταγωνιστὴς Φραγκίσκος (*Cecco*) δὲν εἶνε τυφλὸς (*cieco*). Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο, ἱστορικὴν ἔχον τὴν ὑπόθεσιν, συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν καλλίστων τῆς σήμερον διὰ τε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα ὑφ' ὧν διαπνέεται καὶ διὰ τὴν πλοκὴν καὶ τὴν γλῶσσαν ἐν ἣ ἐγράφη.

Ἀρέσκειν εἰς πάντα εἶνε ὁ ἰδεώδης σκοπὸς πρὸς ὃν πρέπει νὰ τείνη πᾶς συγγραφεὺς. Τὸ προτέρημα τοῦτο, ὅπερ κατέχει ἐν Γαλλίᾳ ὁ *Jules Verne* καὶ ὁ *Erckman Chatrian*, ἡ Μοῦσα ἐδωρήσατο ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὸν *Edmondo de Amicis*, ἀξιωματικὸν τοῦ Πεδεμοντικικοῦ στρατοῦ, ἐλκύσαντα διὰ τῶν *Σχεδιογραφημάτων τῆς στρατιωτικῆς ζωῆς* (*Scizze della vita militare*) τὸν σεβασμὸν ἀπάσης τῆς Εὐρώπης πρὸς τὸν γενναῖον στρατὸν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἰταλίας. Εἰσὶν εἰκοσιν ἀξιοθαύμαστοι μικρογραφαί, ὧν δύο ἢ τρεῖς μόλις δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν ἀριστουργήματα, ἀποτελοῦσαι ἀναμφιβόλως ἐν τῶν καλλίστων βιβλίων τῶν δημοσιευθέντων ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν εικοσαετίαν. Τὸ ὄνομα τοῦ *De Amicis* κατέστη γνωστότατον διὰ πολυπληθῶν μεταφράσεων ἐν ταῖς πλείσταις τῶν γλωσσῶν. Καὶ ἡ «*Βεστία*» ἐδημοσίευσεν τὸ παρελθὸν ἔτος μεταφράσιν κεφαλαίου τινὸς τοῦ βιβλίου τοῦ ἐπιγραφομένου *Κωνσταντινούπολις*. Ὁ *De Amicis* εἶνε περιηγητὴς, ἄμα δὲ καὶ ποιητὴς καὶ τεχνίτης. Περιηγήθη τὸ *Μαρόκον*, τὴν *Ὀλλανδίαν*, τὴν *Ἰσπανίαν*, τὴν *Κωνσταντινούπολιν*, καὶ περὶ ἐκάστου τῶν μερῶν τούτων συνέγραψε φερώνυμον βιβλίον, ἐν ᾧ διὰ τέχνης ἀμυήτου, δι' ὕφους ποιητικωτάτου, θερμοῦ, ἐνθουσιώδους ἠλεκρίζει τὸν ἀναγνώστην καὶ συμπαρασύρει αὐτὸν εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας, ἐν αἷς αὐτὸς οὗτος περιηγεῖται. Μὴ νομίζετε ὅτι θὰ εὕρητε ἐν ταῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ πληκτικὰς περιγραφὰς μνημείων χιλιᾶκις περιγραφέντων, εἴτε ἱστορίας καὶ ἀπαριθμήσεις χρονολογιῶν καὶ ὀνομάτων! Ἄπαγε! Ἐν αὐτοῖς εὐρίσκει τις μόνον ζῶν, ζῶν ἀληθῆ καὶ—ἐπιτραπήτω μοι ἡ ἔκφρασις—ζῶσαν.—Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἂν ὁ *De Amicis* ἀπεφάσιεν νὰ περιγράψῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἀναιρέσῃ διὰ τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ καλάμου τὰ ψεῦδη καὶ τὰς μωρὰς εὐφύιας τοῦ *About*. Ὑπὸ τὴν μαγικὴν αὐτοῦ γραφίδα ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἀναλάμψει διὰ τῶν στυλπνοτάτων χρωμάτων τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους. Βιβλίον τοιοῦτον, ὑπὸ τοιοῦτου ἀνδρὸς γεγραμμένον, ἤθελε βεβαίως ἐπισύρει ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Εὐρώπης ὀλοκλήρου, καὶ ἐγείρει ἐν τοῖς πᾶσι αἰσθήματα θερμότερα καὶ συμπαιθέστερα πρὸς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Βότζαρη, τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ῥήγα!

Ὡς δείγμα τῆς γραφίδος τοῦ *De Amicis* δημοσιεύομεν ἐνταῦθα τὴν μετὰ-φρασιν μιᾶς τῶν ὠραίων εἰκόνων αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν τόμον μικρῶν αὐτοῦ σκηνογραφιδῶν καὶ διηγημάτων τὸν ἐπιγραφόμενον *Ἐσκαρπισμέται οὐλίδες* (*Pagine sparse*). Εἶναι χαριέσταται σκέψεις καὶ ἰδέαι πατρὸς περιπαθῶς ἀγαπῶντος τὸ νήπιον αὐτοῦ τέκνον. Φέρουσι δ' ἐπιγραφὴν

ΕΚ ΤΟΥ ΛΕΥΚΩΜΑΤΟΣ ΠΑΤΡΟΣ

Τὸ ὄν τοῦτο, ὅπερ κατέχει τοποῦτο μέρος τῆς καρδίας μου, καὶ ἀνευ τοῦ ὀποίου μοι φαίνεται ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμην πλέον νὰ ζήσω, ὡς εἰ συνεδέετο πρὸς με δι' ἀοράτου τινὸς ἀρτηρίας, πρὸ τριῶν ἐτῶν δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἐν τῷ νῷ μου. Παράδοξον! Μοι φαίνεται ὅτι ἀναπολῶν βαθέως τὸ παρελθόν μου, ἔπρεπε νὰ εὖρω ἔχνος τι, προαγγελίαν τινὰ αὐτοῦ. Τί εἶναι ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς; Πόθεν ἔρχεσαι; τίς εἶ; τί ἤλθες νὰ εἴπῃς εἰς τὸν κόσμον; ποῖος ὁ λόγος σου καὶ ὁ σκοπός, ὦ ξένε; Τί ζητεῖς ἄγνωστε; διὰ τί εἰς τὴν πρόσκλησίν μου ἀπήντησες σὺ, τὸ κυανόφθαλμον, καὶ οὐχὶ μελανόφθαλμόν τι ἄλλο; Ἀποκρίθητι, μυστηριῶδες ὄν!

Ἡ ὠραιότητα τῶν παιδῶν ἡλικία, διὰ τοὺς ἔχοντας καλλιτέχνου ὀφθαλμοὺς καὶ πατρὸς καρδίαν, εἶναι ὅτε διέρχονται εἰσέτι ὄρθιοι ὑπὸ τὴν τράπεζαν, καὶ δυνάμεθα διὰ μιᾶς καὶ μόνῃς χειρὸς νὰ τοὺς κρατῶμεν, νὰ τοὺς φέρωμεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου, νὰ τοὺς κρύπτωμεν ὑπὸ μεγάλην ἐφημερίδα, νὰ τοὺς φυλακίζωμεν μεταξὺ δύο λεξικῶν, ὅτε ὅλη ἡ ἐνδυμασία αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ σιούφου μέχρι τῶν ὑποδημάτων, ἐμπεριέχεται ἀνέτως ἐν παλαιῷ τινι πῖλῳ τοῦ πατρὸς. Κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, ἡ μήτηρ τὰ χάνει ἕως νὰ φορέσῃ μίαν περικνημίδα εἰς τὸ τέκνον τῆς· ἀλλ' ὅταν τοῦτο, μίαν ἐκ δέκα φαρῶν, κατορθώσῃ νὰ εἰσάξῃ μόνον τοῦ τὸν πόδα ἢ τὴν μήτηρ ἀσπάζεται αὐτὰ φρενατιώδῃς καὶ ἀναφωνεῖ ὑπερήφανος: Εἶσαι ἀνὴρ!

Ἐχουσι πρόσωπον, ὅπερ φαίνεται μῆλον ἔχον ὀφθαλμοὺς· λαίμῳ, ὃν σφίγγομεν μεταξὺ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ χειρὸς, ἃς πρέπει νὰ παρατηρῶμεν πλειστάκις, ἵνα πεισθῶμεν ὅτι ἔχουσι ἤδη καὶ τοὺς πέντε δακτύλους· ποδίσκους, οὓς δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν σοβαρῶς πόδας. Ἡ μικρὰ των κεφαλὴ, ἀναλόγως τῶν στιγμῶν καθ' ἃς ἐκάστοτε ὀσφραϊνόμεθα αὐτὴν, ἔχει ἀσπρὴν πυργίτου, γαλῆς, κανίκλου, φωλεᾶς χελιδόνων, πλίνθου, ξύλου, ἐλαίου, παντός ὅ,τι ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ δύνανται νὰ ψαύσωσιν ἐκεῖνα. Ἡ δὲ πνοὴ αὐτῶν ἔχει ἐλαφρὰν τινὰ γαλακτώδη ὁσμὴν, μεμιγμένην μετὰ τῆς εὐωδίας ἀπεριγράπτων ἀνθέων· πνοή, ἣτις, ἀναπνεομένη, φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ εὐεργετῇ τὸ αἷμα ὡς ὁ ἀὴρ τῆς ἐξοχῆς.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι οἱ μὴ ἀγαπῶντες τὰ πλάσματα ταῦτα! Βλέπω διὰ τῆς φαντασίας ῥοδόχρουν καὶ γελῶεν παιδίον, ὅπερ ἐκ τῆς ἀγκάλῃς τῆς μητρὸς τείνει ἐρωτύλον ἀμφοτέρως τὰς χειρὰς τοῦ πρὸς ξηρὸν καὶ σοβαρὸν κύριον, ὅστις, ὀπισθοδρομῶν διὰ κινήσεως σχεδὸν ἀποστροφῆς καὶ γελῶν βεβιασμένως, κινεῖ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδὸς κομβοειδῆ δάκτυλον, δι' οὗ δεικνύει ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ τον προσεγγίσῃ. Ὡ ξηρὸ καὶ σοβαρὸ ἄνερ, ἔσο τρανὸς πολιτικὸς ἢ ἐνδοξὸς συγγραφεὺς ἢ μέγας τῆς πατρίδος εὐεργέτης, σέ μισῶ!

Πρέπει νὰ ἴδῃ τις τὰ παιδιὰ ἐν τῇ εὐνῇ τὴν πρωΐαν, πρὶν ἐξυπνήσωσι. Τίς δύναται νὰ κρατήσῃ τὰ φιλήματα καὶ τὸν γέλωτα; Ἐχουσι στάσεις μαχητῶν ἀποθανόντων ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, θέσεις ἀπελπισίας καὶ λύπης, λογισμοὺς ἀκροατῶν, ἀτημέλειαν ἀπειρόκαλον ἀτόνων ἐρστών. Ὅτε μὲν εἶναι ἐσφαιρωμένα ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου, ὅτε δὲ κεκρυμμένα ὑπ' αὐτὸ, ὅτε δὲ ἀνεστραμμένα, ὥστε, ζητοῦντες τὸ πρόσωπον, εὐρίσκετε τὸ ἄκρον τῶν ποδῶν, καὶ, προσπαθοῦντες νὰ πιάσῃτε τὸν πόδα, θέτετε τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα των. Καὶ τότε εἶναι εὐχάριστον νὰ λάβῃ τις οἶονεἰ ἐν δέμα τὸ παιδίον, τὰς σινδόνας, τὸ σκέπασμα καὶ τὸ στῶμά, καὶ νὰ τρέξῃ διὰ τῆς οἰκίας μετὰ τῆς λείας θερμῆς ἐν ταῖς ἀγκάλαις.

Ὁ βλέπων χωρὶς νὰ γελᾷ τριετὲς παιδίον, ὅταν μόλις ἐξυπνήσῃ, ἐνδυθὲν καὶ καταβισασθὲν τῆς κλίνης μένη ἐπὶ στιγμὴν ἀκίνητον, τρίβον τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἶτα δὲ προχωροῦν βραδέως, οἶονεἰ μονοκόμματα, νυσταλέον, ἔχον τὴν κόμην συγκεχυμένην, κακοδιάθετον, κλαυθυρίζον καὶ ὑποβλέπον τοὺς πάντας· ὁ βλέπων παιδίον τρέμον ἐκ τοῦ ψύχους, τὴν βίνα ἔχον μελανωπὴν, καὶ περιπατοῦν μὲ διακεκομμένα βηματῖα νευροσπάστου, μορφάζον πολυτρόπως ὡς εἰ ἤθελε νὰ εἴπῃ αἰμαὶ μικρὸν καὶ μηδαμινὸν ὄν, θερμὰντέ με ἢ ἐχάθην»· ὁ βλέπων παιδίον βυθίζον σχεδὸν ὅλον τὸ πρόσωπον ἐντὸς κυπέλλου γάλακτος, ὅπερ κρατεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, καὶ, ἐνῷ πίνει, ἐποφθαλμιῶν κρύφα τεμάχιόν τι διπύρου, ἐπὶ τοῦ ὀποίου ὑποπτεύεται ὅτι ἄλλος τρέφει ἐχθρικὰς διαθέσεις, — ὁ βλέπων πάντα ταῦτα χωρὶς νὰ γελᾷ, αὐτὸς βεβαίως στερεῖται λεπτοῦ κωμικοῦ πνεύματος.

Κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν οὐδὲν ὑπάρχει θελκτικώτερον τοῦ βλέπειν τὰ παιδιὰ τρέχοντα. Ἡ φυγὴ των μετέχει τῆς πηθηκτικότητος σφαιρᾶς ἐλαστικῆς, τῆς ἀμφιταλαντεύσεως ἀνθρώπου μεμεθυμένου καὶ τῶν κινήσεων φύλλου ὑπὸ τῶν ἀνέμων φερομένου. Τὸ μικρὸν πλάσμα ἀναπηδᾷ ἐκ τοῦ ἐδωλίου, ρίπτεται ἔξω τοῦ δωματίου, προσκρούει εἰς γαλῆν, ἀνατρέπει ἔδραν, εἰσέρχεται εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διάδρομον καὶ τρέχει διὰ τε τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν, ἐκ δωματίου εἰς δωμάτιον, διωκόμενον ὑπὸ τῆς μητρὸς, μέ-

χρι τῆς ἀπωτάτης τοῦ οἴκου γωνίας, ὅπου κρύπτεται ὀπισθεν σάκου ὀδοπορικοῦ, καὶ ἐκεῖθεν δοκιμάζει ὑστάτην ἀντίστασιν ἵνα ἐκδικῆσῃ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ συμβιβασμόν. Φεῦ! ματαίως! Ἀναγκάζεται νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὴν μητέρα θέλουσαν νὰ πλύνῃ τὸ πρόσωπόν του.

* *

Τίς δύναται νὰ εἶπῃ τί εἶναι ἡ φωνὴ τῶν νηπίων; Εἶναι ὁ τριγυρὸς τῆς ἀηδόνας, ὁ ψιθυρισμὸς τῆς χελιδόνας, τὸ πίππισμα τῶν ὀρνίθων, τὸ μιουρίσμα τοῦ γάτου. Εἶναι ἤχος αὐλοῦ, μορμουρισμοὶ καὶ ψιθυροὶ ἀρρήτως γλυκεῖς, κραυγαὶ καὶ πλάταιοι σχίζοντες τὰ ὦτα, τερετισμοὶ γυναικὸς ὑψιφώνου, φθόγγοι φωνῆς ἀνδρική, παραφωνίαι ὀξυφώνου πάσχοντος τὸν λάρυγγα, ἰσχυροφωνίαι μετημφισμένων, λαρυγγισμοὶ καὶ μελισμοὶ παράδοξοι, ὅλοι οἱ τόνοι οἱ ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ κλωβοῦ ἑκατὸν πτηνῶν καὶ ἐκ τῆς ὀρχήστρας ἑκατὸν ὀργάνων. Προσεγγίσατε τὴν ὄψιν εἰς τὸ στόμα των καὶ παρακαλέσατέ τα νὰ ψιθυρίσωσι λέξιν τινα εἰς τὸ οὖς σας· ἐνίοτε ἀποφέρουσιν ἤχον ὅστις σὰς τρομάζει· σὰς φαίνεται ὅτι ἐθέσατε τὸ οὖς εἰς τὴν ὀπὴν θύρας μυστηριώδους καὶ ἠκούσατε φωνὴν ὑπεράνθρωπον.

* *

Γέλῳ. Δὲν εἶδόν ποτε αὐτὸ γελῶν τόσοσ ἐκ καρδίας. Ὁ γέλωσ του εἶναι ὑπερβολικὸς, ξεσχισμένος, δυσαρμονικὸς. Φοβοῦμαι μὴ ἐπιλίπῃ αὐτὸ ἡ ἀναπνοή. Ῥίπτεται πρὸς δεξιὰ καὶ πρὸς ἀριστερά, ἀναστρέφει τὴν κεφαλὴν, οἱ ὀφθαλμοὶ του πληροῦνται δακρύων, τὸ πρόσωπόν του γίνεται πορφυροῦν. Καὶ πόθεν ὁ σαρδώνιος οὗτος γέλωσ; Μοὶ ἔθεσε χάρτινον πῖλον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν.

* *

Ἐνδεδυμένα κάτι φαίνονται, γυμνὰ δὲν εἶναι πλέον τίποτε. Ψηλαφῶμεν τὸ μικρὸν ἐκεῖνο σῶμα, ἀπτόμεθα τῶν λεπτοτάτων ἐκείνων ὀστέων ἄτινα φοβοῦμεθα μὴ θραυσθῶσιν ὑπὸ τὰς χεῖράς μας, καὶ τρέμομεν ἀναλογιζόμενοι ἐξ ὀπόσον λεπτοῦ νήματος κρέμαται ἡ προσφιλὴς ἐκείνη ὑπαρξίς. Πολὺς χρόνος καὶ πολλαὶ λύπαι χρειάζονται δι' αὐτὸ τε καὶ διὰ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸ, πρὶν δυνηθῆ ὁ μικρὸς βραχίον του ν' ἀποκρούσῃ τὴν προσβολὴν ἀνδρός. Ἰδέτε γυμνὸν τὸν μόλις χθὲς ἀπογαλακτισθέντα ἀνθρωπίσκον. . . Ἡὼς; καὶ θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ ἔχῃς, σὺ, γενειάδα καὶ ψηλὸ καπέλλο, καὶ θὰ ἐννοῆς τὸν Τίτον Λίβιον; καὶ θὰ δύνασαι νὰ λύσης δευτεροβάθμιον ἀλγεβρικὴν ἐξίσωσιν μὲ τρεῖς ἀγνώστους; — Ἄ! μικροπερήφανε, αὐτὸ δὲν γίνεται.

* *

Ἐπρεπεν ἀληθινὰ νὰ θεραπευθῶ ἀπὸ τῆς ἀδυναμίας ταύτης. Κάθημαι πρὸ τοῦ γραφείου γράφων καὶ τὴν κεφαλὴν ἔχων πλήρη σκέψεων σοβαρῶν ἢ ἐλαχίστη ἀπασχόλησις μ' ἐνοχλεῖ, διότι σπεύδω νὰ τελειώσω. Καὶ ὅμως ἀναγκάζομαι ν' ἀφήσω τὴν γραφίδα, ἐγείρομαι, διέρχομαι τὸ δωμάτιον μετακινῶν τὰ καθίσματα, προσκρούων εἰς τὰ παιγνίδια, ἐνοχλῶν πέντε ἢ ἐξ ἀν-

θρώπους ἵνα ὑπάγω καὶ σφίγξω μετὰ τοῦ ἀντέχειρος καὶ τοῦ δείκτου, ἐπὶ στιγμὴν μίαν καὶ μόνην, τὰ κρέατα τῆς παχουλῆς ἐκείνης κνήμης, ἣν ἐκ τῆς θέσεώς μου ἔβλεπον διακυγάζουσαν ἐν σκοτεινῇ τινὶ γωνίᾳ ὀπισθεν τοῦ ἐρεισινώτου τοῦ ἀνακλιντήρος. Καταστείλας δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, ἐπιστρέφω εἰς τὸ γραφεῖον, τὴν καρδίαν ἔχων ἐλαφρὰν καὶ τὸν νοῦν γόνιμον. Ἄλλως δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ συμπληρώσω τὴν σελίδα.

* *

Οἶα μεγίστη ἠδονὴ ὅτε κακομεταχειριζόμεθα καὶ χλευάζομεν παιδίον λέγοντες αὐτῷ: Εἶσαι βλάξ, εἶσαι βαρὺς, εἶσαι χονδρὸς, εἶσαι κακὸς, εἶσαι ἀσχημὸς, τρώγεις ὅσῳ βῶδι καὶ κοιμάσαι ὅσῳ τυφλοπόντικας, εἶσαι ἀνόητος καὶ τιποτένιος, μὲ καταστρέφεις, μὲ κἀννεὺς νὰ κολάζωμαι· καμμίαν ἡμέραν θὰ σε ξυλοφορτώσω, δὲν σε ἀγαπῶ πλέον, θὰ σε πετάξω ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, θὰ ἔχῃς κακὸν τέλος, εἶσαι καλὸς διὰ φυλακὴν, εἶσαι ἡζώῃ μου, σὲ λατρεύω!

* *

Καὶ ἡ ἀγάπη τῶν παιδίων ἔχει τὰς μανίας τῆς. Ὁ ἀληθὴς πατὴρ αἰσθάνεται ἐνίοτε ὅτι εἶναι ὀλίγον ἀνθρωποφάγος καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἦτο ἐν μεμονωμένῃ τινὶ οἰκίᾳ ἵνα δυνηθῆ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν πεινᾶν του χωρὶς νὰ τρέξωσιν οἱ γείτονες πρὸς τὰς φωνὰς τοῦ θύματος. Μὴ ξεφωνίζης ἠκούσες; Τὸ καθῆκόν μου εἶναι νὰ σε τρέφω, τὸ καθῆκόν σου νὰ μ' ἀφίνης νὰ σε φιλῶ εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς τὸ στόμα, ἐπὶ τοῦ στήθους, εἰς τὸν λαιμόν, μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων μου. Φώναζε! φώναζε! Τί με μέλει! Ἀρκεῖ νὰ χορτάσω. Ἄ! ἀν δὲν ἐφοβούμην μήπως σὲ πνίξω! Ἐτελείωσε, εἶναι γραμμένον. Καμμίαν ἡμέραν θὰ σε σκάσω.

* *

Σήμερον τὴν πρώτην ἐπεριπάτου ἐν τῷ δωματίῳ κρατῶν αὐτὸ ἐξηπλωμένον ἐπὶ τῶν βραχιόνων μου, ὡς ἐν κοιτίδι. Εἶχε κεκλεισμένα τὰ ὄμματα καὶ ἄφινε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς κνήμας του νὰ ταλαντεύωνται. Ἡ ὑπερήτρια εἶπε:—Φαίνεται νεκρὸν. Ἡ λέξις αὕτη ἐπάγαγε τὸ αἰμά μου. Ἠρχισα νὰ σκέπτωμαι τί θὰ ἐπάθαινον, ἀν ἀπέθνησκε. Θὰ παρεφρόνουν βεβαίως. Ἐβυθίσθην εἰς αὐτὴν τὴν σκέψιν. Θὰ ἐλάμβανον εἰς τὸν κόλπον μου τὸ νεκρὸν βρέφος—ἐσκέφθην—θὰ κατέλιπον τὴν οἰκίαν, θὰ διηρχόμην τὴν πόλιν, θὰ ἔπαιρον τὰ βουὰ καὶ θὰ ἔφευγον ἀπὸ ἀτραποῦ εἰς ἀτραπὸν, ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἡμέραν, νύκτα, μὲ τὸν ἀνεμον, μὲ τὴν βροχὴν, σιωπηλὸς, ἀκατάβλητος, σφίγγων μὲ τὰς παγωμένας μου χεῖρας τὸ ψυχρὸν σωματίον του, θὰ ἔφθανα ἐν μέσῳ ἀπεράντου καὶ ἀπαισίου πεδιάδος, ὅπου διὰ μίξ θὰ ἐξεχυνόμην εἰς τοιοῦτους κλαυθμούς, ὥστε θὰ διερρήγνυτο μίξ φλέψ ἐντὸς τοῦ στήθους μου καὶ θὰ ἔπιπτον νεκρὸς.

* *

Ἐθραυσεν ἐν ποτήριον, ἀνέτρεψε τὴν λυχίαν, ἔσχισε τὸν τᾶπητα, ἀνοίγοκλείει τὰς θύρας, κἀννεὺς τὰς ὑέλους νὰ τρίζωσι. Πετὰ ἐπάνω τὰς κού-

κλας. Πνίγει όλων τὰς φωνὰς μὲ τὴν φωνὴν του. Τί κόλασις ἐντὸς αὐτῆς τῆς οἰκίας! Ὅποία γαλήνη ἐν τῇ καρδίᾳ μου!

* * *

Ὅταν ἤμικι δύσθυμος, βλέπω εἰς πᾶν του παίγνιον τὴν εἰκόνα μιᾶς δυστυχίας, ἥτις δύναται νὰ ἐπισυμβῇ αὐτῷ καὶ βυθίζομαι εἰς μυρία θλιβερά προαισθήματα. Θραύει τὴν κνήμην τινὸς πλαγγόνος; Σκέπτομαι μὴ θραύσῃ τὴν κνήμην του κατὰ τινὰ πτώσιν. Παίζει μὲ τοὺς βώλους; Ἐρωτῶ ἑμαυτόν· μὴ γείνη χαρτοπαίκτης; Ὅταν κτυπᾷ τὸ τύμπανόν του, φαντάζομαι ὅτι δύναται ν' ἀποθῆνῃ ἐν πολέμῳ. Ὅταν ἀνατρέπῃ κανὲν εἰκονισμάτιον, φοβοῦμαι μὴ γείνη ἄθεος· ὅταν τὸν βλέπω συνεσπειρωμένον ἐν τινὶ γωνίᾳ ἐν μέσῳ δύο καθισμάτων, μοὶ φαίνεται ὅτι ἡμέραν τινὰ θά ῥιφθῇ εἰς τὰς φυλακάς. Αὐτός! Ὁνειρα! Ἐνόσω ζῶ οὐδὲν δυστύχημα θά πάθῃ. Θά τον ἀκολουθῶ ὡς ἡ σκιά τὸ σῶμα. Θά ἤμικι ὁ φίλος του, ὁ πνευματικός του, ὁ φύλαξ του. Ἄλλ' ἔπειτα; Ἄ! Ἡ σκέψις ὅτι θά το ἀφήσω μόνον εἰς τὸν κόσμον μὲ τρομάζει, φοβοῦμαι τὸν θάνατον, ἔγεινα μικρόψυχος. Ἦθελον νὰ ζήσω ἕνα αἰῶνα, νὰ γείνω ἐσχατόγηρος, τυφλὸς, παραλυτικός, καθηλωμένος διηνεκῶς ἐπὶ μιᾶς ἑδρας. Ἄρκετ' εἰς τὰς ἡμέρας ἀμφιβολίας ἢ κινδύνου νὰ ἡδυνάμην νὰ ἐπιληρθῶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, νὰ ψύσω τὴν κεφαλὴν του, νὰ τον ἰκετεύσω, ἂν δὲν ἡδυνάμην πλέον διὰ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν νευμάτων καὶ τῶν δακρύων, νὰ μὴ ἐξέλθῃ τῆς ὁδοῦ τῆς τιμῆς.

* * *

Εἶναι φρικῶδες. Ἐνίοτε θεωρῶ αὐτὸ, συλλογίζομαι τὰ μυρία ὀμηλικὰ του νήπια, γεννηθέντα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, καὶ ὡς αὐτὸ ἀθῶα, ἀξιεράστα, ἀξιοθώπευτα. Ἀλλὰ τὰ φαντάζομαι ἐντὸς τῶν λίκνων των, ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῶν μητέρων των, τὰ φαντάζομαι καλυπτόμενα ὑπὸ φιλημάτων καὶ ὀνομαζόμενα διὰ τῶν γλυκυτάτων ὀνομάτων τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης. Βλέπω ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν γονέων των τὰς αὐτὰς ἐλπίδας, τὴν αὐτὴν προαισθησιν, ὅτι ταῦτα θά γείνωσι τίμια καὶ εὐτυχῆ, τὴν αὐτὴν στερεὰν πεποιθησιν, ἣν ἐγὼ ἔχω διὰ τὸ ἰδικόν μου. Καὶ σκέπτομαι ὅτι οὐχ ἤττον ἐξ ὅλου τοῦ λεγεῶνος τούτου τῶν ἀγγέλων θέλουσιν ἐξέλθει κλέπται, πλαστογράφοι, λησταί, πατροτόνοι, οἵτινες θά ῥίψωσι τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν εἰς τὰς οἰκογενεὰς των. Ὅταν ἡ σκέψις αὕτη προσηλοῦται ἐν τῷ νῷ μου, ἀναγκάζομαι νὰ κάμω μεγάλας προσπάθειάς ἐν' ἀποσκορακίσω αὐτήν. Σήμερον τὴν πρώτην ἔθεσα τὸ τέκνον μου ἐπὶ τῶν γονάτων μου, καὶ τὸ ἠρώτησα. «Παιδί μου, μήπως θά γείνης κακοῦργος;» Τὸ νήπιον, μὴ ἔνοσον ἀκίμη τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης, — Ναί, ἀπήντησεν, ἀλλὰ θέλω ζαχαρωτά.

* * *

Ἄν ἡδυνάμην νὰ προῖδω τὸ μέλλον του, ὡς πράττουσιν αἱ Ἀθιγγανίδες, ἐκ τῆς παλάμης! Τί ἀρά γε θέλει δράζει ἡ μικρὰ αὐτὴ χεὶρ; Τὸ ξίφος; τὸν χρωστήρα; τὴν γραφίδα; τὸ τόξον τοῦ τετραχόρδου; τὴν μάχαιραν τοῦ ἀνα-

τόμου; πτωχὴ μικρὰ χεὶρ! Ποσάκις θέλει ὑποστηρίξει τὴν κεφαλὴν, κεκμηκυῖον ὑπὸ ἀχάριτος ἐργασίας, ἢ λυπηρὰς σκέψεως! Πόσας ἐπιστολάς διὰ μέλανος περιβεβλημένους θέλει ἀποσφραγίσαι! Πόσας δεξιὰς ψευδῶν φίλων καὶ ἀναξίων γυναικῶν θέλει ἀναγκασθῆναι νὰ θλίψῃ! Ἀλλὰ σὺ, τέκνον μου, θά διατηρήσῃς αὐτὴν καθαρὰν ἀπὸ παντὸς ῥύπου, καὶ ἂν, ὅταν σε προσβάλλῃ ποτὲ μεγάλη τις ἀπροσδόκητος λύπη, ἀναγαθῆς ποτε νὰ ὑψώσῃς αὐτήν, δὲν θά τὴν ὑψώσῃς ἵνα καταρασθῆς, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐνώσης μετὰ τῆς ἐτέρας, ὡς καθ' ἐκάστην πρώτην καὶ ἐσπέραν σὲ διδάσκει ἡ μήτηρ σου.

* * *

Παρατηρῶ τὴν μικρὰν του χεῖρα, τὴν θλίβω, τὴν κρύπτω ὀλόκληρον ἐντὸς τῆς παλάμης μου καὶ μειδιῶ ἀναλογιζόμενος ὅτι ὑπὸ τὸ αὐτὸ σχῆμα διήλθον καὶ αἱ χεῖρες τῶν φοβερωτέρων πολεμιστῶν καὶ τῶν ἰσχυροτέρων τεχνιτῶν τῆς γῆς. Καὶ ὑπὸ τῆς σκέψεως ταύτης ὀδηγοῦμαι εἰς τὴν προσφιλεῖ μου φαντασίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν φαντάζομαι τὸν Ὅμηρον εὐρισκόμενον ἐν ἀπελπισίᾳ, διότι ἔκλεψαν αὐτῷ ἐν ῥοδάκινον, τὸν Καίσαρα τρέμοντα εἰς τὴν θάλαμυν, τὸν Δάντην πηδῶντα ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου ξυλίνου ἵππαρίου, τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον, ὅστις, ἐνῶ ὁ πατήρ του τῷ δεικνύει ἀγαλμά τι, εἶναι ὅλως ἐνησχολημένος εἰς τὸ νὰ συντρίψῃ διὰ τοῦ ποδὸς πυρηνά τινα, καὶ τὴν κυρίαν Βοναπάρτη, λέγουσαν πρὸς τὸν μέλλοντα νικητὴν τῆς Εὐρώπης — Ἐντροπή· εἰς τὴν ἡλικίαν σου, ὅταν τις ἔχη τὴν ἀνάγκην του, τὸ λέγει καὶ δὲν λερώνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν οἰκίαν.

* * *

Ἄν ἀπέβαινε μέγας ἀνὴρ! Τοῦτο εἶναι ὄνειρον ὅλων τῶν γονέων· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀδύνατον· εἶναι ἐπὶ τέλους ἀνιγνικὸν ἱερογλυφικόν, οὐτινος ἢ σημασίαι μένει εἰσέτι ἄγνωστος, λέξις ἥς μόνον ἐγγράφη τὸ πρῶτον στοιχεῖον, εἰς ἀριθμὸς ἐκ τοῦ ἀχανοῦς ἀνθρωπίνου λαχείου. Ἡ ἀμφιβολία αὕτη εἶναι ἡ γλυκυτέρα τροφή τοῦ βίου μου. Μοὶ φαίνεται ὅτι κατέχω μυστηριῶδες κιβώτιον, ἐν ᾧ δύναται νὰ ὑπάρχῃ δρᾶξ ἄμμου καὶ σωρὸς μαργαριτῶν. Πλησιάζω τὰ τριάκοντα ἔτη, καὶ τὸ μέλλον μου, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει νὰ συστέλληται, ἀπροόπτως ἐμνηκύνθη. Ἀπώλεσα τὰς τελευταίας ὀνειροπολήσεις τῆς νεότητος, ἀλλ' ἐπανεῦρον τὰς ἀπείρους ἐλπίδας τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Τί πειράζει ἂν πίπτωσιν αἱ τρίχες μου; αἱ ἰδικαὶ του γίνονται πυκνότεραι. Τί πειράζει ἂν ἐγὼ καταβαίνω; αὐτὸς ἀναβαίνει.

* * *

Τὰ βρέφη εἶναι μέγιστοι παρήγοροι. Τίς τὸ γνωρίζει κάλλιον σοῦ δυστυχῆς γραῖα ὑπηρέτρια; Ἐν τῇ οἰκίᾳ σὲ ἀγαπῶσιν, ἀλλ' ἡ φαλακρὰ κεφαλὴ σου, τὸ ἔρρυτιδαμένον πρόσωπόν σου, ὅλον τὸ σῶμά σου τὸ παραμορφωθὲν ὑπὸ τῶν ἐτῶν σὲ καθιστῶσιν ἐνοχλητικὴν εἰς τοὺς μᾶλλον προσφιλεῖς σου καὶ εἶναι αἰτία νὰ μὴ σοὶ ἀποδιδώσῃ ποτε, τώρα ὅτε ἔχεις τόσην ἀνάγκην, τὰς θωπείας, ἕστινας τοῖς ἐπεδαψίλευσας ὅτε ἦσαν μικροί. Ὁ Ἀλβέρτος, νεανίας,

αποσύρεται απότομω, όπως όταν πλησιάζεις το πρόσωπόν σου προς το πρόσωπόν του, όπως παρατηρήσης τὰς εικόνας τοῦ βιβλίου, τὸ ὅποιον φυλλομετρεῖ. Ὁ Ἑρρίκος πρὸ πολλοῦ δὲν θέλει πλέον νὰ του δέσης τὸν κόμβον τοῦ λαιμοῦ του διὰ νὰ μὴν αἰσθάνεται τὴν πνοὴν σου καὶ τὴν ἐπαφὴν τῶν χειρῶν σου· καὶ ὅταν θέλῃς νὰ φιλήσῃς τὴν Ἀδελαΐδα, τὴν κορασίδα ἣν ἔφερες τότε ἔτη ἐπὶ τῶν βραχιόνων σου καὶ διεσκέδασες μὲ τόσας ἱστορίας κατὰ τὰς μακρὰς χειμερινὰς νύκτας, εἶσαι ἠναγκασμένη, διὰ νὰ μὴ σε ἀποθήσῃ, νὰ τὴν φιλήσῃς λαθραίως ἐντὶ κοιμᾶται. Ἐν μόνον πλάσμα ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ μὴ ἀποθῶν τὰς θωπείας σου, ἀγαπῶν τὴν φαλακρὰν κεφαλὴν σου καὶ τὸ ἐρρυτιδωμένον πρόσωπόν σου, ἀποζημιῶν σε διὰ πᾶσαν πικρίαν, τὸ τριετὲς τοῦτο παιδίον.—«Ἐρνεστίνια—σοὶ λέγει φιλοῦν σε—εἶσαι ὡραία».

Καὶ ἐπανέρχομαι πάντοτε εἰς τὴν ιδεάν τοῦ κάλλους. Δὲν ἐπίστευον ὅτι ὁ πατὴρ ἐκτὸς τῆς ἀγάπης ἦν πάντες κατανοοῦσι θὰ εἶχε πρὸς τὸ τέκνον του αἰσθημα τόσο ὅμοιον πρὸς τὸ αἰσθημα καλλιτέχνου διὰ τὸ ἀγαλμά του. Καὶ ἐν τούτοις κατασκοπεύω μετὰ φόβου τὸ πρόσωπον παντὸς ὅστις τὸ παρατηρεῖ, διερμηνεύω τὰ μειδιήματα καὶ σχολιάζω τὰς φιλοφρονήσεις ὡς καλλιτέχνης ἀβέβαιος περὶ τοῦ ἔργου του. Πᾶσα καλλονὴ μοὶ φαίνεται ἰκανότης τῶν χειρῶν μου, πᾶσα ἀτέλεια τὸ ἀποτέλεσμα ἀπροσεξίας μου. Καθ' ἐκάστην μοὶ παρίσταται ὑπὸ διάφορον ὄψιν. Τὸ παρατηρῶ καὶ πάλιν τὸ παρατηρῶ κατὰ μέτωπον, κατὰ κρόταφον, ἐμπροσθεν, ὀπισθεν, ἄνωθεν, κάτωθεν, διορθῶν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν χαρακτηριστικὰ τοῦ τινα, μένω ἐμπερδευμένος, ἐπανασκέπτομαι, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κροτῶ τὰς χεῖρας καὶ λέγω ὅτι εἶναι ὡραῖον μικροτέχνημα.

Μεγάλοι ἰσοπεδῶνται τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας τὰ βρέφη! Πτωχὴ γυνὴ ἀθηται ἐπὶ τινος βαθμίδος τῆς θύρας τῆς μ' ἐν βρέφος εἰς τὰς χεῖρας καὶ βλέπει διερχομένην ἐφ' ἀμάξης κυρίαν κρατοῦσαν ἄλλο βρέφος ἐπὶ τῶν γονάτων. Τὸ βρέφος τῆς κυρίας εἶναι ἐνδεδυμένον ὀλοσηρικῶς, τὸ ἰδικόν τῆς φορεῖ ῥάκη, ἐκεῖνο ἔχει σωρὸν παιγνίων, τὸ ἰδικόν τῆς δὲν εἶχε ποτε παίγνια, ἐκεῖνο τρώγει γλυκύσματα, τὸ ἰδικόν τῆς ῥυκανίζει τεμάχιον μαύρου ἄρτου. Καὶ ἐν τούτοις ἐκ τῶν βλεμμάτων ἄτινα ἀμοιβαίως ἔρριψαν αἱ δύο γυναῖκες ἐπὶ τῶν τέκνων τῶν τὸ ἐκφράσαν αἰσθημα φθόνου εἶναι τὸ τῆς κυρίας! Ἡ πτωχὴ γυνὴ τὸ παρατήρησε καὶ ἀνέκραξε μὲ φρικίασιν ὑπερηφανείας—Τὸ ἰδικόν μου εἶναι ὡραιότερον.

Ἀρχίζει, ὁμιλῶν, νὰ συνδέῃ δύο προτάσεις. Μεγίστην αἰσθάνομαι ἡδονὴν ἀκολουθῶν μετὰ προσοχῆς τὴν ἐπίπονον ἐξωτερικεῖν τῶν ιδεῶν του, βλέπων διὰ ποίων ἰδιοτρόπων τεχνασμάτων ἐκφράζει τὴν ἀπλουστερὰν ιδεάν, διὰ ποίων γελοίων μορφασμῶν προφέρει πᾶσαν νέαν λέξιν, πῶς γυρίζει καὶ

πιέζει τὸ μικρὸν τοῦ κεφάλαιον εἰκοσιπέντε λέξεων, οἷους τερατώδεις σολοικισμούς, οἷας κολοσσαῖας ἀσυνταξίας, οἷα ἀπίστευτα λάθη ἐκστομίζει διὰ τῆς ἀθωότερας ἀσφαλείας, καὶ ἀλλοίμονον εἰς τὸν περιγελῶντα αὐτό! Καὶ ὁμῶς, εἰς τὸ παράδοξον τοῦτο λεκτικὸν καθ' ἐκάστην διορθοῦται λέξις τις, φράσις, περίοδος, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον αἱ λέξεις κατατάσσονται κανονικῶς, τὰ δύσκολα σύμφωνα ἐξέρχονται καθαρὰ καὶ εὐδιόκριτα, ἕως ὅτου τὸ ὄργανον, τελειοποιηθὲν καὶ ἐνταθὲν, δυνηθῆ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν συναυλίαν τοῦ οικιακοῦ βίου, κατὰ τύχην μόνον παραφωνοῦν.

Παράδοξον! σήμερον μόνον τὸ συλλογίζομαι τὸ πρόσωπον τοῦτο, ἡ φωνὴ αὐτῆ, ἡ ἀγγελικὴ αὐτῆ χάρις ἡ νῦν τέρπουσα τὸν βίον μου, ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλέον. Ἐκάστη διερχομένη ἡμέρα μοὶ ὑποκλέπτει τι τοῦ ῥοδόχρου τοῦτου παιδίου. Μετὰ τινα ἔτη θὰ ἔχη ἄλλο πρόσωπον, θὰ ὁμιλῇ δι' ἄλλης φωνῆς, θὰ χειρονομῇ ἄλλως πως· καὶ τοῦ σημερινοῦ παιδίου δὲν θὰ μοὶ μείνῃ ἡ εἰκὼν τις καὶ ἀναμνήσεις τινές. Τὸ μικρὸν τοῦτο σῶμα εἶναι σχῆμα παρελευσόμενον καὶ ἀφανισθησόμενον. Εἶμαι ἄδικος· ἀλλὰ ἡ σκέψις αὐτῆ μὲ λυπεῖ.

Δὲν ἐνοῶ πλέον πῶς ἡδυνήθην νὰ ζήσω, εὐτυχῆς σχεδὸν ἐπὶ τόσον καιρὸν εἰς οἰκίαν πάντοτε ἡτυχον, ὅπου δὲν ὑπῆρχε ποτε εἶδρα τις, ἔξω τῆς θέσεώς τῆς, ὅπου δὲν ἐθραύετο ποτὲ φιὰ τῆς, ὅπου δὲν προσέκρουε τις ποτὲ εἰς ἀθυρμά τι, ὅπου δὲν ἐπλάττοντο ποτὲ χάρτινοι πετεινοὶ, ὅπου δὲν ἐδύλεπετο ποτὲ τις ὑπὸ τὴν τράπεζαν, ὅπου δὲν ἠκούοντο εἰμὴ σοβαρὰ καὶ βραχδέα βήματα καὶ ἤσυχοι φωναὶ λέγουσαι ἀνευ γραμματικῶν σφαλμάτων πράγματα λογικά!

Ἄφ' οὗ ἡ ζωὴ μου εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τοῦ πλάσματος τοῦτου, ἡ ιδέα τοῦ θανάτου δὲν με ἐκφοβίζει πλέον, εἰμὴ καθόσον συνδέεται μετὰ τῆς ιδέας τοῦ μέλλοντός του. Ἄλλ' ἂν διὰ τὴν ζωὴν του ἔπρεπε νὰ θυσιάσω τὴν ἰδικήν μου, ἂν ἔπρεπε, διὰ νὰ το σώσω, νὰ το ὑπερασπίσω διὰ τοῦ σώματός μου, ἀκίνητος μετ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀγκάλαις καὶ δέκα φονέων ὀπισθεν, ἄχ! αἰσθάνομαι ἀγνωστὸν ποῖαν ὑπερήφανον καὶ βάρβαρον ἡδονὴν εἰς τὴν ιδεάν ταύτην· πιστεύω, αἰσθάνομαι, ὀρκίζομαι ὅτι θὰ ἀπέθνησκον ὑπὸ τὸ ἐγχειρίδιον ἀσπαζόμενος τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ φωνάζω «Ἐλεος!» καὶ χωρὶς νὰ χύσω οὔτε ἐν δάκρυ ἐπὶ τῆς τύχης μου!

Σήμερον, μετὰ τῶν ἄλλων ἀνοησιῶν του, ἀνεκάλυψα ὅτι νομίζει ταῦς ἀνθρώπους κατασκευασμένους ἐκ ξύλου· πᾶν ὅ,τι καὶ ἂν τῷ εἶπα. . . .

(Διακόπτομαι ὑπὸ ἐλαστικῆς σφίρας, ἥτις ἀνέτρεψε τὸ μελανοδοχεῖον).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡΑΒΑΣΙΑΗΣ.

Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΠΡΟΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.

Ἡ εἰσιτήριος συνεδρία τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑταιρείας πρὸς προαγωγήν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐγένετο ἐν τῇ λέσχῃ τῶν Φραμασόνων τὴν δευτέραν 4 Ἰουνίου, προεδρεύοντος τοῦ διευθυντοῦ τοῦ βρετανικοῦ μουσείου, κ. C. T. Newton. Ὁ πρόεδρος ἐν εἰσαγωγικῇ σπουδαίᾳ προκλαίᾳ ἐξέθηκε τὸ διάγραμμα τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐταιρείας καὶ κατέδειξεν ὅτι ὁ ὅρος ἑλληνικὰ γράμματα περιλαμβάνει περίοδον τοῦλάχιστον εἴκοσι καὶ πέντε αἰῶνων, μὴ περιοριζόμενος εἰς τὰς ἀναμνήσεις μόνων τῶν κλασικῶν χρόνων, ἀλλὰ περιλαμβάνων τὰ ἱστορικά, φιλολογικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Οὐδὲ φρονεῖ, εἶπεν, ὅτι τοιαῦται μελέται πρέπει νὰ περιορισθῶσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ παραδεγμένη κλασικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ ἢ τῶν τοῦ σημερινοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀλλ' ἐκτείνονται εἰς τὰ ὅπουδήποτε εὐρισκόμενα ἑλληνικὰ λείψανα. Ὁ κ. Newton διήρτησεν ἐπὶ τούτοις τοὺς εἴκοσι καὶ πέντε αἰῶνας τοῦ βίου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν ἀρχαίαν, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῆ περατουμένη μετὰ τῆς ἐκπνοῆς τῆς εἰδωλολατρείας, τὴν βυζαντιακὴν, τελευτῶσαν μετὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453, καὶ τὴν νεοελληνικὴν, κατερχομένην μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἡ πρώτη τῶν περιόδων τούτων δύναται νὰ μελετηθῆ οὐ μόνον ἐν τοῖς κειμένιοις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἀρχαίων μνημείων, τῇ ἀξιολόγῃ ταύτῃ πηγῇ εἰδήσεων ἣτις ἀποβαίνει ὁσημέραι σπουδαιότερα οὐ μόνον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς διαφωτίζουσα τὰς πράξεις τῶν ἑαυτῶν προγόνων, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους, ὡς διαισαφηνίζουσα τοὺς ἐλευθέρους θεσμούς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων, τῶν διαφόρων πολιτῶν ὡς καὶ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας. Τὴν δὲ βυζαντιακὴν περίοδον, καίπερ οὐκ οὖσαν γενικῶς γνωστὴν, τοῦλάχιστον ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐθεώρησεν ὁ κ. Newton ὡς ἀξίαν πλείστου λόγου, διὰ τε τὴν φιλολογίαν αὐτῆς καὶ τὴν τέχνην, ἐξέφρασε δὲ καὶ τὴν γνώμην ὅτι, ἂν καθίστατο προσιτοτέρα ἢ προσέλευσις εἰς τὰ πολυάριθμα μοναστήρια τῆς Ἀνατολῆς, πολλοὶ θησαυροὶ ἠδύναντο νὰ ἀνακαλυφθῶσι. Καὶ δὲν παύεται μὲν ὑπὸ τῆς ὀνειρώδους ἐλπίδος περὶ εὐρέσεως νέων ἀγνωστων ἔργων τῆς κλασικῆς φιλολογίας, καίτοι δὲν εἶνε ἀδύνατον καὶ τοῦτο, ἀλλὰ βεβαίως δύναται ἔτι νὰ εὐρεθῶσι τοῦλάχιστον κώδικες τῶν σχολιαστῶν, τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑγγράφα διαφωτίζοντα τοὺς κανόνας τῆς πρωτογόνου ἐκκλησίας. Ἐποιήσατο δ' ἐκκλησίαν πρὸς Ἕλληνας ἐταίρους τῆς ἐταιρείας, ἵνα ποιήσωνται χρῆσιν ἀπάσης τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν πρὸς κατάρ-

ρῆσιν τῶν προσκομμάτων ἅτινα ἐκώλυσαν ἐπὶ μακρὸν ἤδη χρόνον τοὺς λογίους ἀπὸ τῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν τούτων, καὶ ἀνέφερον ὅτι ἐν τῶν πρώτων ἔργων ἅτινα θάναλάβῃ ἡ ἐταιρεία ἔσται ἡ κατὰστρωσις καταλόγου τῶν διαφόρων μόνων καὶ τῶν χειρογράφων τῶν ἐν αὐτοῖς φυλαττομένων. Εἶτα ἐποιήσατο λόγον περὶ τῆς μερίμνης περὶ ἡθῶν, ἐθίμων καὶ δημῶδων παραδόσεων τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῶν. Εἶπε δὲ τοῦτο σπουδαιότατος κλάδος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἐπειδὴ ἐνυπάρχει ζωηρὰ σχέσις μεταξὺ τῆς γλώσσης τοῦ Ἕλληνος ἀγρότου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ τῆς γλώσσης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐν ᾗ ἐθίμα καὶ παραδόσεις τῆς σήμερον δύναται ἐπιβῆσαι νὰ εὐρεθῶσι διαφωτίζουσαι καὶ ἐρμηνεύουσαι τὰ μνημονεύόμενα παρὰ ἐκκρίτοις συγγραφεῦσι. Μετὰ διαφόρους ἄλλας νύξεις περὶ τῶν ἔργων τῆς ἐταιρείας, ὁ κ. Newton ἐπεράτωσε τὸν λόγον διακηρύττων ὅτι εἰς τὴν σύστασιν αὐτῆς οὐδεμίαν ὑπόκειται πολιτικὴ βλάβη καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ ἔργον θὰ ὑποστηριχθῆ ὑπὸ πολλῶν, οἵτινες καίπερ ὄντες ἑλληνισταί, δὲν θεωροῦσιν ἴσως ἑαυτοὺς φιλέλληνας.

Μετὰ τοῦτον ὁ λόρδος Morley, καταδείξας ἐν ὀλίγοις τὸ μέγα διάφορον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, εἴτε θεωρουμένων ὡς στοιχεῖον νεωτέρου πολιτισμοῦ, εἴτε ἐξεταζομένων κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ὡς χρηρησάν ἡμῖν τὰ τελειότατα πρότυπα ὕψους καὶ τέχνης, εἰσηγήσατο τὴν πρώτην ἀπόφασιν τῆς Ἑταιρείας, καθ' ἣν ἡ Ἑταιρεία λαμβάνει τὴν ἐπωνυμίαν Ἑταιρεία πρὸς προαγωγήν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων (Society for the Promotion of Hellenic Studies) καὶ ὅτι ἡ ἐτησίαι συνδρομὴ ὀρίζεται εἰς μίαν γινέαν, ἣτοι περὶ τὰ 26 φράγκα. Ἡ ἐπομένη ἀπόφασις, τῇ προτάσει τοῦ καθηγητοῦ Sayce καὶ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Colvin, ἐγένετο ἐπ' ἴσης δεκτὴ «Νὰ σχηματισθῆ ἐπιτροπὴ ἔχουσα τὸ δικαίωμα νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλους, συνισταμένη ἐκ τῶν ἐξῆς κυρίων, κ. Newton, λόρδου Morley, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Durham, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Lincoln, τοῦ δεκάνου τοῦ Westminster, τοῦ δεκάνου τοῦ St. Paul's, τοῦ δεκάνου τῆς Christ Church, τοῦ κ. J. Lubbock, τοῦ κ. Καρόλου Δίλλε, τοῦ κ. Γενναδίου, τῶν καθηγητῶν Bryce, Jebb, Mahaffy, Bonamy Price, H. J. Schmidt, τοῦ κ. A. J. Balfour, τοῦ διδάκτορος W. Schmidt, τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐν Ὁξωνίῳ βιβλιοθηκῆς κ. H. O. Coxe, τοῦ κ. Chenery, τοῦ κ. Ἐδ. Φρεϊμαν, τοῦ κ. D. B. Monro, τοῦ κ. J. Cotter Morison, τοῦ κ. F. C. Penrose, τοῦ κ. Oscar Browning, τοῦ κ. Percy Gardner, τοῦ κ. J. A. Symonds, τοῦ κ. Walter Perry, τοῦ κ. Ἐρνέστου Myers, τοῦ κ. Oscar Wilde καὶ τοῦ κ. George Macmillan, καὶ νὰ ἀναλάβωσι τὰ ἔργα τοῦ ταμίου καὶ ἐπιτίμου γραμματέως οἱ κ. John Lubbock καὶ Macmillan.» Θέτων ὑπὸ ψηφοφορίαν τὴν πρότασιν ταύτην ὁ κ. Newton πρόετεινε νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν ἐπιτροπείαν καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ εισηγητοῦ καὶ τοῦ ὑποστηρικτοῦ τῆς προτάσεως ταύτης, τοῦθ' ὅπερ ἐγένετο δεκτόν. Εἶτα ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Κανταβρυγίᾳ Tri-

nity College προέτεινε, υποστηριχθείς υπό του καθηγητοῦ Jebb, τὴν τρίτην πρᾶξιν, καθ' ἣν ἡ ἐπιτροπεία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν Ἑταιρείαν νέα μέλη εἴτε διὰ προσκλήσεως εἴτε δι' ἐκλογῆς, νὰ συντάξῃ σχέδιον ὀργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, ὑποβληθῆσόμενον εἰς τοὺς ἑταίρους ἐν προσεχῆ συνεδριάσει καὶ ἐπ' ἴσης νὰ ἐτοιμάσῃ σχέδιον ἔργου ἐπιχειρηθησομένου ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας. Γενομένου δὲ καὶ τούτου δεκτοῦ, ἐπηκολούθησε γενικὴ συζήτησις τῇ προσκλήσει τοῦ προέδρου. Ὁ κ. Thompson, διευθυντὴς τοῦ τμήματος τῶν χειρογράφων ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ, ἀνεκοίνωσε τὰς ἰδέας του περὶ τῶν χειρογράφων τῶν δυναμένων νὰ εὐρεθῶσιν ἐν τοῖς μοναστηρίοις τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ κ. Πάλλης, ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἑταίρων, ὑπεσχέθη νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν δυναμένην νὰ συντείνῃ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν ἐν ταῖς μοναῖς. Ὁ κ. Walter Perry ἐποίησατο λόγον περὶ τοῦ μουσείου τῶν ἀπεκμαμαγμάτων ὅπερ ἐξήγειρε τὸ διάφορον αὐτοῦ καὶ ὅπερ, ἐλπίζει, θὰ ἐξεγείρῃ καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας τὸ διάφορον. Ὁ κ. Penrose ὠμίλησε περὶ ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ κ. R. W. Macan περὶ τῆς νῦν συζητουμένης ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξαίρεσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκ τινων πανεπιστημιακῶν ἐξετάσεων καὶ ὁ κ. Percy Gardner περὶ τῶν Ἀγγλίᾳ ὑπαρχουσῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν χειρογράφων. Μετὰ δὲ τινὰς λέξεις τοῦ κ. Colvin, διὰ γλαφυρᾶς προσκαλιᾶς ὁ κ. Γεννάδιος, ἐπιτετραμμένος τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπανάλαβε τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ προέδρου περὶ τῆς ἐξαίρεσεως πάσης πολιτικῆς προθέσεως κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἑταιρείας καὶ ἀνέμνησε τὸ παράδειγμα τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ἀποδείξει ὅτι εἶνε λίαν εὐχερῆς ἡ ἐπιδιώξις τῶν ἑλληνικῶν μελετῶν ἄνευ τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα. Μεθ' ὃ ὁ κ. Γεννάδιος προέτεινε τὴν ἐκφρασιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν κ. Newton, τὴν δὲ πρότασιν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ κ. Φρεῦμαν, ὅστις διὰ δεινοῦ λογιδρίου συνεχάρη τῷ προέδρῳ ἐπὶ τῇ εὐρείᾳ καὶ ἐλευθερίᾳ βᾶσει ἣν ἔθηκε διὰ τὰς ἐργασίας τῆς Ἑταιρείας καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι οὐδεμία περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας θὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ ἄλλης. Μετὰ βραχείαν δὲ ἀπάντησιν τοῦ κ. Newton ἡ συνεδρία διελύθη.

(Ἐκ τοῦ ἀγγλικῆς Ἀθηνᾶς).

Σ. Π. Α.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΠΟΛΕΩΣ ΒΙΕΝΝΟΥ.

Μεταξὺ τῶν ἀρχαίων κρητικῶν πόλεων Ἱεραπύτνης καὶ Λεβήνος ἔκειτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ γράψαντος τοὺς Σταδισμοὺς Θαλάσσης, τοὺς ἐκδοθέντας τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Jriarte,¹ ἡ πόλις Βιεννος. «Ἀπὸ Ἱερᾶς Πύδνης

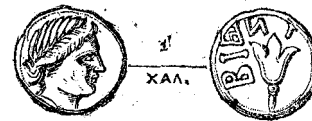
¹ Jriarte, Regiae bibliothecae Matritensis codices graeci Mss. σ. 492.

εἰς Βιεννον στάδ. σ' πολίδριον ἐστὶν ἀνέχον (:) τῆς θαλάσσης. Ἀπὸ Βιένου εἰς Λεβήναν στάδ. σ'.» Τὴν αὐτὴν πόλιν ὁ μὲν Ἱεροκλῆς ὀνομάζει Βιένναν, ὁ δὲ Στέφανος ὁ Βυζάντιος Βιέννον. Ἐμυθολογεῖτο δὲ περὶ αὐτῆς, κατὰ τὸν Στέφανον, ὅτι ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ Βιέννου τῶν Κουρήτων ἐνὸς ἢ ἀπὸ τῆς περὶ τὸν Ἄρην γενομένης βίας ἣν ἐνταυθα φασιν... ἀπὸ Ὄτου καὶ Ἐφιάλτου τῶν παιδῶν Ποσειδῶνος, καὶ μέχρι καὶ νῦν τὰ καλούμενα Ἑκατομφόνια θύονται τῷ Ἄρει.»

Ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης ἠμφισβητήθη ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων γεωγράφων καὶ τῶν νεωτέρων. Καὶ ὁ μὲν ἀνώνυμος ἀκτογράφος θέτει αὐτὴν, ὡς εἶδομεν, μεταξὺ Ἱεραπύτνης καὶ Λεβήνος ἐν ἴση ἀποστάσει ἐβδομήκοντα σταδίων ἀφ' ἑκατέρας, ἐν δὲ τῷ πίνακι τοῦ Peutinger ἀπέχει τῆς μὲν Ἱεραπύτνης 20 μίλια ῥωμαϊκᾶ, 30 δὲ τῆς πόλεως Ἀρκαδίας. Τέλος δὲ ὁ Ἱεροκλῆς τάττει τὴν πόλιν ταύτην μεταξὺ Ἱεραπύτνης καὶ Ἰνάτου.¹

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Κράμερ ὑπέθεσεν ὅτι ἡ Βιέννος ἔκειτο παρὰ τὸ σημερινὸν Κάβο-Σίδερο καὶ ἀνατολικῶς τῶν Ἀγίων Σαράντα.² Πιθανωτέρα δ' ὅμως φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Ἀγγλου Pashley, καθ' ἣν τὸ σημερινὸν χωρίον ἢ Βιάνο διατηρεῖ τὸ τε ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Βιέννου, κείμενον ἀκριβῶς ἐν ἴση ἀποστάσει ἀπὸ τῶν θέσεων τῆς Ἱεραπύτνης καὶ τῆς Λεβήνος.³

Ἄν τὸ χωρίον Βιάνο, ὡς φαίνεται βέβαιον, κεῖται παρὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως, μανθάνομεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου διετήρησαν ἀλύμαντον τὴν ἀρχαίαν τοπικὴν ὀνομασίαν ἣτις θὰ ἦτο Βιάνος ἢ Βιάνα. Ἐπικυροῦται δὲ ταῦτο καὶ ὑπὸ τινος λατινικῆς ἐπιγραφῆς ἐπ' ἐσχάτων εὐρεθείσης ἐν Νεμαύσῳ, ἐν ᾗ μονομάχως τις καταγόμενος ἐκ τῆς γαλλικῆς πόλεως Βιέννης ἐπιγράφεται Viannensis διὰ τοῦ α' ⁴ γνωστὸν δὲ ὅτι ἡ γαλλικὴ Βιέννα ἦτο ἀποικία τῆς κρητικῆς πόλεως, ἣτις ἐκλήθη οὕτως ἀπειδὴ μία τῶν σὺν αὐταῖς παρθένων, Βιάρρα καλουμένη, χορεύουσα ὑπὸ τινος χάσματος ἐλήφθη. Τέλος δὲ ὁ ἐν τῷ α τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς ἐν Κρήτῃ πόλεως βεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τινος χαλκοῦ νομίσματος προελθόντος ἐσχάτως ἐκ Κρήτης, οὗτινος ἐκδίδωμι ἐνταυθα τὸ τε ἀπεικόνισμα καὶ τὴν περιγραφὴν.

1. Κεφαλὴ γυναικεία πρὸς δεξιὰ.

Ὁπ. ΙΑΙΒ. Ἄνθος ροιᾶς. Χαλ. 2 1/2

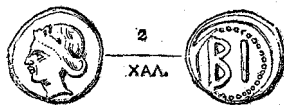
¹ Ἐκδ. Parthey 649,6

² Pashley, Travels in Crete. London 1837. 1, σελ. 276.

³ Ἀδτόθι σελ. 276-278.

⁴ Revue archéologique 1879, σ. 314.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνευρέθη ἐν Κρήτῃ καὶ ἕτερον χαλκοῦν νόμισμα, ἀποκτιθὲν ὑπὸ τοῦ Prokesch-Osten, ὅπερ νῦν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ νομισματικῷ Μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου παρ' οὗ ἠγοράσθη ἢ τοῦ ρηθέντος συλλογῆ. Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶχον ἀνεκδοίκατος ἀποδώσει εἰς τὴν Βιέννην καὶ ὑπὸ τῆς πόλεως ταύτης τὸ ὄνομα θὰ ἦναι βεβαίως κατατεταγμένον ἐν ἐκείνῳ τῷ Μουσεῖῳ. Τοῦ ἐν λόγῳ νομίσματος ὡς ἀνεκδότου κρατήσας ἐκμαγεῖον ἀδεία τοῦ συλλογῆως δημοσιεύω ἐνταῦθα τὸ τε ἀπεικόνισμα καὶ τὴν περιγραφὴν.

2. Κεφαλὴ γυναικεία πρὸς ἀριστερά.

Ἄπ. ΒΙ ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων. Χαλ. 2

Διὰ τῆς βραχείας ταύτης δημοσιεύσεως προστίθενται κατὰ τ' ἀνωτέρω δύο νομίσματα εἰς πόλιν μὴ ἀντιπροσωπευομένην ἄχρι τοῦδε ἐν τῇ νομισματικῇ γεωγραφίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Η. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

ΘΑΛΑΜΟΙ ΜΕΤΑ ΓΡΑΦΩΝ.—Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ κ. Geffroy, διευθυντοῦ τῆς ἐν Ῥώμῃ γαλλικῆς σχολῆς, μνησθέντος ὅτι διακλυομένου τοίχου τινὸς ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου ἀνευρέθησαν πέντε ἐξ ἀγάλματα εἰς θραύσματα πενήκοντα καὶ πλέον. Τὰ θραύσματα ταῦτα τὰ εἶχον μὲν μεταχειρισθῆ ὡς χαλκίωματα εἰς τὰς ἀρμογὰς τοῦ τοίχου, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχει ἐλπίς ὅτι δύο τοῦλάχιστον ἀγάλματα θὰ καταστῆ δυνατόν νὰ ἀνιδρυθῶσιν. Αἱ ἐργασίαι, αἵτινες ἐγένοντο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρους πρὸ τῆς Φαρνεσίνας πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ πλατυνθῇ ἢ κοίτη τοῦ ποταμοῦ, ἔφερον εἰς φῶς θαλάμους ἔχοντας θαυμαστάς γραφὰς φιλοτεχνηθείσας ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιτέρων ἐκείνων οὗς ἐγνώρισεν ἡμῖν ἡ Πομπηία. Ἡ διακόσμησις ἔχει ζωηρὰ μὲν τὰ χρώματα, κομψὸν δὲ τὸ διάγραμμα. Ἐν μεταλλίοις παριστάνονται σκηναὶ καθημερινῶν ἀντικειμένων (genre) οὗ τῆς τυχούσης τεχνοτροπίας, τὰ πλεῖστα δ' αὐτῶν ἀπεσπάρθησαν ἐκεῖθεν ἵνα ἀνατεθῶσιν ἐν μουσεῖῳ. Ἐπειδὴ δ' οἱ θάλαμοι ἦσαν πλήρεις ὕδατος ἐγένετο χρῆσις ἀντλιῶν καὶ αἱ σκαφαὶ ἐξακολούθησαν.

Ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ὀλίγον πρὸς τὰ κάτω τοῦ ποταμοῦ εὑρέθησαν ὑπερμε-

γέθεισιν τινέσι πίθοι (dolia), οἵτινες ὑπενημιζουσι τὸ Collegium vinariorum, τὸ ἱερὸν τῷ Ἑρμῇ, τὸ γνωστὸν γενόμενον ἐξ ἐπιγραφῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνασκαφείσης.

ΤΑΦΟΣ ΤΥΡΡΗΝΙΚΟΣ.—Ἡ ἐφημερὶς Italie ἀγγέλλει ὅτι ἐπ' ἐσχάτων ἀνοιγόμενης ὁδοῦ μελλούσης νὰ συνδέσθῃ τὸ Sant-Antimo πρὸς τὸ Montorso ὄχι μακρὰν τοῦ Poggio-Mirtelo ἀνεσκάφη τάφος τυρρηνικὸς, ἐν ᾧ ἐνεκλείοντο πολλοὶ ἀμφορεῖς καὶ ἄλλα διαφόρου μεγέθους ἀγγεῖα. Οἱ ἐπὶ τῇ σκαφῇ τεταγμένοι πιστεύουσιν ὅτι ὁ τάφος δὲν εἶνε μονήρης, ἀλλ' ὅτι πολλὰ μνήματα ἦσαν ἰδρυμένα ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ. Ὅθεν ἐκέλευσε τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον νὰ ἐξακολουθήσῃσιν αἱ ἐρευναι, αἵτινες δυνατόν εἶνε ν' ἀπολήξωσιν εἰς σπουδαῖα πορίσματα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑτρούσκων.

ΠΛΑΞ ΜΟΝΟΜΑΧΟΥ.—Ὁ κ. Germer-Durand ἀγγέλλει τῇ Revue Archéologique ὅτι οὐ μακρὰν τοῦ ἀμφιθεάτρου τῆς Νεμαύσου (Nîmes) εὑρέθη ἐνεπίγραφος πλάξ δηλοῦσα τὸν τάφον δικτυβόλου μονομάχου (retiarius), κατατεθεῖσα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως. Ἡ ἐπιγραφὴ κοινοῖς γράμμασι μεταγραφομένη καὶ συμπληρουμένη ἔχει ὡς ἐξῆς: Ret(iarius) L(ucius) Pompeius pugnarum novem, n(atione) Viannensis (ἀντὶ Viennensis), an(norum) viginti quinque. Optata, conjux, d(e) s(uo) d(edit). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εὑρέθησαν ἐν Νεμαύσῳ καὶ δύο ἄλλων μονομάχων ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ, ἐνὸς ἀρματομάχου (essedarius) καὶ ἐνὸς μορμυλοφόρου (mirmillo), δυνάμεθα νῦν μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ δικτυβόλου Λευκίου Πομπηίου τοῦ Οὐδιενητίου νὰ δεχθῶμεν ὀριστικῶς ὅτι ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Νεμαύσου ἐτελοῦντο ἀγῶνες μονομάχων, ὅπερ τινὲς ἐθεώρουν τέως ἀμφισβητήσιμον.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΒΙΕΤΟΥ.—Ἐν τῷ Δελτίῳ τοῦ καθιδρύματος τῆς ἀρχαιολογικῆς ἀλληλογραφίας (1879) ὁ κ. G. F. Gamurrini ἔχει καταχωρίσει ἀρθρον περὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὀρβιέτου, ἐν ᾧ διατείνεται ὅτι ἡ μὲν νῦν πόλις Orvieto κεῖται ὅπου ἡ παλαιὰ τυρρηνικὴ Volsinium, ἣν κατέσκαψεν ὁ ὑπάτος Φούλουιος Φλάκκος τῷ 490 ἀ. Ῥ., ἡ δὲ νῦν Bolsena ὅτι εἶνε τὸ παλαιὸν Volsinium novum. Κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ αὐτοκρατορὶα ἦτο εἰς τὴν παρχυμὴν, εἶχε σχηματισθῆ νέος συνοικισμὸς ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους, ἔνθα ποτὲ ἔκειτο ἡ τυρρηνικὴ πόλις, ὁ νέος δ' αὐτοῦ συνοικισμὸς ταχέως ἔνεκα τῶν περιστάσεων ἀκμάσας προσέλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Urbs vetus, ὅθεν τὸ ὄνομα Orvieto.

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΕΝ ΒΡΕΤΑΝΙΑΙ. — Πολύ ἐπαινεῖται τὸ βιβλίον τοῦ κ. Henry-Charles Coote τὸ ἐν Λονδίῳ τῷ 1878 ἐκδοθὲν καὶ ἐπιγραφόμενον «The Romans of Britain». Ὁ συγγραφεὺς δέχεται ὅτι ὁ ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς εἰσέδυσεν εἰς τὴν Βρετανίαν βαθύτερον ἢ ὅσον κοινῶς νομίζεται, στηριζόμενος δὲ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ μόνον ἐπ' ἐκείνων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐπίδρασις ἐν τῇ διοικήσει μάλιστα καὶ καθ' ὅλου ἐν τῇ νομοθεσίᾳ παρέμεινεν ἰσχυρὰ ἐν Βρετανίᾳ καὶ μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀποχώρησιν τῶν αὐτοκρατορικῶν λεγεῶνων καθ' ἅπασαν τὴν πρώτην περίοδον τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς σκανδιναυικῆς κατακτήσεως καὶ ὅτι τῆς μεγάλης ταύτης ἐπίδράσεως τὰ ἔχνη δυνατὸν εἶνε νὰ διῶν τις μέχρι τῶν χρόνων τῆς νορμανδικῆς κατακτήσεως κατερχόμενος. Οἱ λόγοι, ἐφ' ὧν ὁ συγγραφεὺς στηρίζεται πρὸς ἀπόδειξιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιμονῆς τοῦ ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τῆς *consuetudo romana*, συνοψίζονται καὶ ἐν τῷ προλόγῳ.

Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΞΕΙΣ

Κατὰ τὸν Ποσειδῶνα Πειραιῶς ἐν τῇ ἀνορυττομένη ὑπονόμφῳ μεταξὺ τῆς Ζέας καὶ τοῦ Νηματοποιείου τοῦ κ. Δημόκα εὐρέθησαν δύο τάφοι εἰς 50 0]0 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου βάθος κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀμφότεροι ἐκ μαρμάρου, ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶναι κακῶς κατεργασμένος, ὁ δ' ἕτερος ὀλίγον καλλιτέρας, ἔχοντες μῆκος 2 γαλ. μετ. καὶ 20 0]0, καὶ τεταγμένοι ὁ εἷς παρπλευρῶς τοῦ ἄλλου, πλὴν ἀτάκτως τοποθετημένοι.

Ἐντὸς μὲν τοῦ ἐνός εὐρέθη ἐκ καρυῆς ξύλινον κιβώτιον σεσηπὸς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ὀστᾶ ἀνθρώπων. Ἐντὸς δὲ τοῦ ἑτέρου τοῦ ὀλίγον τεχνικώτερον κατεργασμένου δὲν εὐρέθη ξύλινον κιβώτιον, ἀλλ' εἷς καθρέπτῃς ὀξειδωμένος καὶ ἐν ἀλάβαστρον τετραυσιμένον εἰς 4—5 τεμάχια.

Ὀλίγον ἀνωτέρω τῶν μνημείων εὐρέθη μία ὕδρια μαρμαρίνος 60]100 μῆκους καὶ 45]100 πᾶχους ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς ὁποίας εἰσὶν αἱ λέξεις:

ΜΕΙΝΟΝΙΚΟΣ (:) ΗΓΗΞΙΓΓΗ
ΞΟΥΝΙΕΥΞ ΗΓΗΞ ΑΡΧΟΥΛΑΜΠΤΡΕΩΞ

Τὸ ὄνομα Μεινόνικος ἀνεγνώσθη προφανῶς κακῶς ὑπὸ τοῦ διατριβογράφου ἀντὶ τοῦ ἄλλοθεν γνωστοῦ Ἀμεινόνικος.

Κάτωθεν τῆς λέξεως Ἀμεινόνικος κἀθηται ἀνὴρ ἐπὶ ἐδωλίῳ πωγωνοφόρος ὅστις ἔχει δέσει τὴν δεξιὰν μετὰ τῆς κάτωθεν τῶν λέξεων Ηγησιππη ἰσταμένης γυναικός.

Τῆς ὕδριας ἐλλείπει ἡ χεὶρ καὶ τὸ ἄνω ὀλίγον μέρος. Τὸ δὲ ἀλάβαστρον καὶ ὁ καθρέπτῃς παρεδόθησαν τῷ βοηθῷ τοῦ κ. Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων ἡ ὕδρια μένει εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐρόντων, ἕως οὗ τὴν παραλάβωσιν οἱ ἀρμόδιοι.

— Ἐσχάτως ἀνεχώρησεν εἰς Τεγέαν ὁ κ. Π. Καββαδίας, ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων, καὶ ὁ κ. Milchhöfer, μέλος τοῦ ἐνταῦθα γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου, ἵνα ἐξερυνήσωσι τὸν χώρον, ἐνθα θὰ γείνωσιν ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ ἰνστιτούτου πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλαίας Ἀθηνᾶς. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται προμηνύονται λίαν σπουδαῖαι, διότι θὰ ἀνευρεθῶσιν ἴσως ἔργα τοῦ διαπρεποῦς καλλιτέχνου Σκόπα.

— Κατ' ἔκθεσιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῶν εὐρέθησαν κατὰ τὸν τελευταῖον μῆνα τὰ ἐξῆς: «Τὸ βουλευτήριον τῶν Ἡλείων, ὅπερ ἐσφαλμένως κατ' ἀρχὰς ὠνομάσθη Λεωνίδαῖον, μέρος τοῦ θριγκοῦ τοῦ Πελοπίου, ὅπερ ἦτο ἀποτετριμημένον τέμενος ἐντὸς τῆς Ἄλτεις, ὅπου ἐθυσιάζετο μέλας κριὸς τῷ Πέλοπι ὑπὸ τῶν ἐνιαυσίων ἀρχόντων. Ἀνευρέθησαν πρὸς τούτοις μικρὰ χάλκινα ἀγαλμάτια, ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἀρχικὴν τέχνην, ἐν οἷς νεανίας γυμνός, Ζεὺς γυμνός, κρατῶν ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κεραυδόν, καθ' ἣν στιγμὴν πλήρης ὀργῆς ζητεῖ νὰ τον ἐξακοντίσῃ, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ἀετόν, τελευταῖον δὲ σφιγξ δικέφαλος, λέων καὶ γοργὼν, ἅπαντα ἀρχαῖα ἔργα, ὡς καὶ ὑπὲρ τὰ πεντακόσια ζωάρια, ἄξεστα καὶ ἀκατέργαστα προϊόντα ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς καὶ νηπιώδους καταστάσεως. Μαρμαρίνα εὐρήματα εὐρέθησαν κεφαλαί τινες καὶ τεμάχια τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν μετοπῶν. Τούτων ἐν, προσαρμοσθὲν τῷ Κλαυδίῳ, ἀνεπλήρωσεν ἐντελῶς τὸ ὄραιότερον τῶν ἔργων τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος».

— Ἀνασκαφαὶ γίνονται ἀπὸ τινος ἐν Ἰταλίᾳ καθ' ἣν θέσιν ἔκειτό ποτε ἡ περίπυστος πόλις Σύβαρις. Ἐσχάτως δ' ἐγένετο αὐτόθι σπουδαία τις ἀνακάλυψις. Εὐρέθησαν δὴλα δὴ δύο ἐλάσματα χρυσαῖ φέροντα ἐπιγραφὴν ἐλληνικὴν. Ταῦτα μελετᾷ νῦν ὁ διευθυντὴς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀνασκαφῶν γερουσιαστῆς Φιορέλλης, παρ' οὗ θὰ γίνωσι προσεχῶς γνωστὰ ἀκριβέστερα λεπτομέρεια περὶ τοῦ εὐρήματος τούτου. Τὰ πλάσματα ταῦτα θὰ κατατεθῶσιν εἰς τὸ ἐν Νεαπόλει Ἐθνικὸν Μουσεῖον. Ἐλπίζεται ὅτι καὶ ἄλλα σπουδαῖα ἀντικείμενα θὰ εὐρεθῶσιν ἐν Συβάρι, ἧς τὴν θέσιν ἀκριβῶς ἢ ὡς ἔγγιστα κατέχει τὸ σημερινὸν χωρίον Spazzano-Albanese, ἔχον περὶ τοὺς χιλίους κατοίκους.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν ἔληξαν τὴν 7 Ἰουνίου. Εἰς αὐτὰς παρουσιάσθησαν 189 παῖδες ἐκ τῶν φοιτῶντων εἰς τὴν σχολὴν, ἦτοι 130 ἐκ τοῦ προκαταρκτικοῦ τμήματος οἵτινες θὰ ὑποστῶσι τὰς ἐξετάσεις τὸν Σεπτέμβριον, 20 ἐκ τῆς α' τάξεως, 22 ἐκ τῆς β' καὶ 16 ἐκ τῆς γ'. Ἡ ἐπίδοσις τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν ἦν μεγίστη ὡς μαρτυροῦσιν οἱ ἔλεγχοι καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς. Ἐκ

τῶν τῆς γ' τάξεως πάντες οἱ ἐξετασθέντες ἀπελύθησαν, εἰς δ' οἱ ἐξῆς:

Κ. Κωνσταντόπουλος	ὕπνρητης	ἐκ Μαγουλιάνων
Α. Καραβᾶς	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Β. Νικολάου	βιβλιοπώλης τῶν ὁδῶν	Ἀθηνῶν
Ἄλ. Λάβδας	γλύπτης	Ἄνδρου
Κ. Αἰμπερόπουλος	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Ν. Λέλος	ὕποδηματοποιός	Τριπόλεως
Δ. Μπουρνέζος	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Γ. Ἀλεξίου	κτίστης	Καστορίας
Ι. Θεοχάρης	πιλοποιός	Σερρών
Δ. Ντόκος	πωλητῆς πετρελαίου	Ἄργους
Ν. Καραβᾶς		
Γ. Ἀθ. Καρακούσης	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Κων. Πετρόπουλος		
Π. Παναγιωτόπουλος		
Γ. Ἀναστ. Καρακούσης		
Ι. Πράπας	πωλητῆς ὠδῶν	Μεγαλοπόλεως

Οἱ δ' ἀριστεύσαντες μαθηταὶ ἐκ τῶν τριῶν τάξεων, εἰς οὓς ἀπενεμήθησαν ἔπαινοι, εἰς:

Τάξις Γ'

Κ. Κωνσταντόπουλος	ὕπνρητης	ἐκ Μαγουλιάνων
Κ. Πετρόπουλος	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Β. Νικολάου	βιβλιοπώλης	Ἀθηνῶν

Τάξις Β'

Κ. Παρασκευόπουλος	ἐφημεριδοπώλης	Γορτυνίας
Γ. Μπρίλης	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Γ. Παναγόπουλος	ὕποδηματοκαθαριστῆς	Ἀνδριτσαινῆς
Χ. Παναγόπουλος	»	»
Α. Σκούρας	ὀψοκομιστῆς	Στυμφαλίας

Τάξις Α'

Σπυρ. Βῶκος	ὀψοκομιστῆς	Κορίνθου
Γ. Δημητρίου	ὕποδηματοκαθαριστῆς	Ἀνδριτσαινῆς
Κ. Ζερβουδάκης	ξυλουργός	Κρήτης
Δ. Κινινῆς	ὕποδηματοκαθαριστῆς	Ζατούνης

Τὴν 3 Ἰουνίου ἐγένοντο ἐνώπιον ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου, παρισταμένων τοῦ νομάρχου Κυκλάδων καὶ τοῦ δημάρχου Ἐρμούπολεως, αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Σύρῳ σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν. Ὁ γραμματεῦν κοσμητῶν ἀρχιμανδρίτης κ. Μεθόδιος Παπαναστασάπουλος ἐξεφώνησε κατάλληλον λογιδριον, ἐξ οὗ

ἐξάγεται ὅτι τὸ ληξάν ἔτος ἐφοίτησαν εἰς τὴν ἐν Σύρῳ σχολὴν 90 μαθηταὶ ἀπὸ ἡλικίας 6 μέχρι 23 ἐτῶν. Κατὰ τὴν ὑποβληθεῖσαν δὲ λογοδοσίαν τοῦ ταμίου τῆς σχολῆς κ.Ν. Παπαδάμ τὰ μὲν ἔσοδα ἀνῆλθον κατὰ τὸ ληξάν ἔτος εἰς δρ. 14,796.71, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 5,396.30 μείναντος περισσεύματος ἐκ δρ. 9,400,41, ὅπερ εἶναι τοκοφόρον. Ἡ κοσμητεία τῆς σχολῆς Σύρου, ὡς ἐγκαίρως ἀνηγγέλθη ἐνταῦθα, εἰσήγαγεν εἰς τὴν σχολὴν τὴν φωνητικὴν καὶ ὄργανικὴν μουσικὴν καὶ κατήρτισε θίασον μουσικῶν ἐκ 30 ὀργάνων ἐκ παιδῶν τῆς σχολῆς.

Τὴν 10 δ' ὁμοίως Ἰουνίου ἐγένοντο ἐν ἐπισημότητι αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Γιαννισέφ Ἄνδρου σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν. Τῆς σχολῆς ταύτης οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ ληξάν ἔτος ἀνῆλθον εἰς 37, πάντες δ' ἀπεκρίθησαν εὐστόχως εἰς τὰς ἐξετάσεις. Τὸ προσεχὲς ἔτος ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ, ἀποφάσει τῆς κοσμητείας καὶ ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου, εἰσάγεται ἡ νέα μέθοδος τοῦ ἐν Ἀθῆναις προτύπου σχολείου. Ἐπειδὴ προβλέπεται συρροὴ μαθητῶν, ἡ κοσμητεία προνόησε περὶ οἰκοδομῆς καταστήματος τῆς σχολῆς, προσφερομένου δωρεὰν οἰκοπέδου ὑπὸ τοῦ ἡγουμενοσυμβουλίου τῆς ἱεράς Μονῆς Παναχράντου.

Αἱ ἐξετάσεις τῶν λοιπῶν σχολῶν τοῦ Συλλόγου γενήσονται τὸν προσεχῆ μῆνα.

Ἀποφάσει τῆς Ἐφορείας ἀνεχώρησαν εἰς Μανολάδα τῆς Ἠλείας οἱ κκ. Κ. Βάμβας καὶ Γ. Δουρούτης μέλη τῆς ἐπὶ τῶν Ἑλληνοκλιβανῶν ἐπιτροπῆς ὅπως ἐγκαταστήσωσι τὴν παρὰ τοῖς ἐκεῖ ἐξ Ἰταλίας ἀποίκους συστάσαν σχολὴν ἀπόρων παιδῶν. Εἰς τούτους ἀνετέθη διερχομένους ἐκ Πατρῶν καὶ Ζακύνθου ἡ ἐπιθεώρησις τῶν σχετικῶν σχολῶν τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Ἡ διάσημος συγγραφεὺς Δόρα Ἰστρίας ἀπέστειλε θερμὴν ἐπιστολὴν συγχαρητήριον πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς πρὸς αὐτὴν ἀποστολῆς τῆς τελευταίας λογοδοσίας.

Ἀποφάσει τῆς ἐφορείας ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἀπέστειλε πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ ἐν Λονδίῳ συστάτος φιλελληνικοῦ κοιμητάτου τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα:

Πρὸς τὸν κύριον Κάρολον Δίλλε πρόεδρον τοῦ Φιλελληνικοῦ Κοιμητάτου

Λονδίνον

Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς παρακαλεῖ ὑμᾶς νὰ μεταβιβάσητε πρὸς τὸ κοιμητάτον καὶ νὰ δεχθῆτε προσωπικῶς τὰ ἐγκάρδια αὐτοῦ εὐχαριστήρια διὰ τὰς ζωηρὰς ὑμῶν ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τῆς κατὰ γράμματα ἐκτελέσεως τοῦ 11' πρωτοκόλλου τῆς Βερολινείου συνθήκης.

Ἐν Ἀθῆναις 11/23 Ἰουνίου 1879.

Ὁ πρόεδρος
Ε. ΔΡΑΓΟΓΜΗΣ.

Ὁ κύριος πρόεδρος ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς·

*Πρὸς τὸν κ. Ε. Δραγούμην πρόεδρον τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου
Παρνασσῶ*

Κύριε,

Ἐχῶ τὴν τιμὴν νὰ δηλώσω τὴν λήψιν τοῦ ὑμετέρου τηλεγραφήματος τῆς χθές, οὗτινος θέλω ἐπιμεληθῆ τὴν ἀνακοίνωσιν εἰς τοὺς συναδέλφους μου τοῦ ἑλληνικοῦ κομιτάτου. Πολλὴν μοι παρέχει τὴν εὐχαρίστησιν ἡ γνώσις ὅτι αἱ ἐνέργειαι, ἃς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος ἠδυνήθημεν νὰ κάμωμεν, τοσοῦτον ἐξετιμῆθησαν ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ συλλόγου Παρνασσῶ.

Διατελῶ κτλ.

Ἐν Λονδίῳ 12/24 Ἰουνίου 1879.

ΚΑΡΟΛΟΣ ΔΙΑΚΕ.

Μέλη τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν ἐξελέχθησαν πρὸ τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου οἱ ἑξῆς:

Ἐπιτροπὴ ἐξελεγκτικὴ οἱ κκ. Ἀθανάσιος Μουτσόπουλος, Δ. Παπαγεωργίου, Φρ. Φράγκ, Π. Περρῆς, Εὐγ. Εὐγενειάδης, Δημ. Φέρμπος, Κ. Βερσῆς.

Ἐπιτροπὴ πρὸς ἀγορὰν βιβλίων οἱ κκ. Γ. Μελισσοουργός, Ν. Καζάζης, Ι. Εὐκλείδης, Θ. Μιχαλόπουλος.

Ἐπιτροπὴ Νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων οἱ κκ. Ι. Πρωτόδικος, Μ. Δέφνες, Π. Ι. Φέρμπος καὶ Σπ. Π. Λάμπρος.

Ἐπιτροπὴ πρὸς ἐκδοσιν βιβλίων οἱ κκ. Ἰγνάτιος Μοσχάκης, Κ. Μαρῖνος, Γρ. Μάνος, Ἰάκ. Τομπάζης.

Αἱ δὲ Κοσμητεῖαι τῶν ἐπαρχιακῶν σχολῶν κατηρτίσθησαν ὡς ἑξῆς·

Σχολὴ Καλαμῶν. Κοσμητορες Ἄρ. Παναζόπουλος, Σπ. Δουκάκης, Ν. Στρατηγόπουλος, Ι. Καραγιάννης, Ι. Κηταριόλος. Ἐλεγκταὶ Γ. Ι. Λυκουρέζος, Γ. Γεωργαντάκης.

Σχολὴ Σύρου. Κοσμητορες Ἐρ. Ψύχας, ἀρχιμανδρίτης Μεθόδιος Πικπαναστασόπουλος, Κ. Σαλταμπάσης, Ν. Παπαδάμ, Γ. Γαλάτης. Ἐλεγκταὶ Δ. Μαρῖνος, Ε. Λυκούδης, Σ. Μάτσος.

Σχολὴ Χαλκίδος. Κοσμητορες Ἀχ. Ἡλιάδης, Γ. Φιλάρτος, Ν. Σιδερικοῦδης, Ν. Δημητριάδης, Κ. Φιλάρτος. Ἐλεγκταὶ ἀρχιμανδρίτης Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης, Ι. Εὐστρατιάδης, Ἐ. Καραγιαννόπουλος.

Σχολὴ Ζακύνθου. Κοσμητορες Δ. Μαρτελάος, Δ. Σωμερίτης, Φ. Καρρέρ, Ι. Μάργαρης, Γ. Καρβελλῆς. Ἐλεγκταὶ Π. Χιώτης, Δ. Μπάφας, Σ. Χ. Ραφτάνης.

Σχολὴ Πατρῶν. Κοσμητορες Ν. Πάνος, Ν. Κορίλλος, Ἀ. Κοντογούρης, Κ. Γκολφινόπουλος, Γ. Τζίνης. Ἐλεγκταὶ Κ. Φιλόπουλος, Α. Κρητικὸς, Α. Μαργαρίτης.

Σχολὴ Ἄνδρου. Κοσμητορες Ἐπ. Δαπόντες, Μιχ. Βίστης, Γ. Ν. Μεγαρεὺς, Π. Ν. Καίρης καὶ Γ. Μίχας. Ἐλεγκταὶ Ν. Κόδρος, Α. Σταματιάδης.